Forslag og avskriftsakt (nr 2)
av overskriftsmelding
i Valer
1/9 1913 – 25/2 1915

Aar 1913 den 1. september blev ekstrating sat paa sorenskriverkontoret betjent av sorenskriveren i overvær av underskrevne vidner.

Hvorda i foretokes : Sak nr. 36/13 :

Ekspropriationstvist vedk. avstaaelsen til Flisen - Elverumbanen i Vaaler.

Fra Schjødt var indløpet og fremlas utsættelsesindlæg av 30. f. m.

Indlægget indtas :

Kristiania, den 30. august 1913.

Hr. sorenskriveren i Solør,

F l i s e n s t a t i o n.

Overtakstene for takstnr. 1, 38 m. fl. i Vaaler.

Ved gjennemgaaelsen av saken har det vist sig, at jeg vil trænge endel nye oplysninger før jeg nedlægger paastand. Desuten har tiden til at deducere saken i det hele været for knap. I denne maaned vil jeg bli sterkt optat med reiser og presserende saker.

Det kan ogsaa bemerkes at dokumenterne i den nærmeste fremtid maa indsendes til høiesteret til avgjørelse angaaende behandlingsmaaten av den for høiesteret indbragte tvist. (Mundtlig eller skriftlig).

Advokat Voss har paa henvendelse erklæret at ville samtykke i utsættelsen og vil sandsynligvis ikke avgi møte. Jeg tillater mig derfor at begjære utsættelse til ekstratinget den 1. oktober d. a.

Hr. sorenskriverens velvillige meddelelse om den nye tagtetid utbes.

Ærbødigst

Annæus Schjødt.

Fremlagt 1. septbr. 1913.

J. B. Krohg.

Voss møtte ikke.

Eragtet : Av anført grund som antas tilfredsstillende, utstaar saken som begjært.

Retten hævet.

J. B. Krohg.

G. A. Løvland. Astrid Engelstad.

Aar 1913 den 1. oktober holdtes ekstrating for Slør paa sorenskriverkontoret adm. av sorenskriveren i overvær av medunderskrevne vidner.

Hvorda i foretokes:

Ekspropriationstvist vedk. avstaaelsen til Flisen - Elverumbanen i Vaaler.

Fra Schjødt var indløpet og fremlas utsættelsesindlæg av 27. f. m.

Indlegget indtas :

Kristiania, den 27. septbr. 1913.

Hr. sorenskriveren i Sløer,

Flisen st.

Overtakster i Vaaler.

I anledning av høiesteretssaken er dokumentene for 3 uker siden indsendt til høiesteret for at faa behandlingsmaaten (mundtlig eller skriftlig) avgjort.

Jeg fik dem først tilbake for et par dager siden, men maatte da straks avsted paa en reise, fra hvilken jeg først kom hjem igaaraftes.

Jeg tillater mig derfor at begjære forretningen som staar til 1. oktober d. a., videre utsat til maanedstinget den 15. og 16. oktober d. a.

Advokat Voss har paa foranledning meddelt, at

han intet har at indvende.

Ærbødigst

Annæus Schjødt.

Irettelagt 1/10.13. } Voss møtte ikke.
J. B. Krohg. } Enagtet! Av anført grund der antas fyldestgjørende utstaar saken som begjært.
Retten hævet.
Olaf Murud. J. B. Krohg. Astrid Engelstad.

Aar 1913 den 16. oktober fortsattes behandlingen av maanedstinget for Solør paa Solør arresthus adm. av sorenskriveren med de opn. og mandtalsførte retsvidner 1) Anne J. Meirringen og 2) Anne Gunnarsrud, der begge nu ediesstedes.

Hvorda ! foretokes

Ekspropriationssak vedkommende jernbanen i Vaaler.

Fra Schjødt var indløpet og fremlas indlæg av 14. ds. med 3 bilag.

Indlægget indheftes s.

Bilag 2 ~~vedhæftes~~ følger aktene. av 1.

Bilag 1 indtas :

Kristiania den 30. august 1913.

Hr. Laurits Brumoen,

Vaaler i Solør.

Overtakstene.

De sa mig under sidste retsmøte, at gaardsrummet paa Kokkins tomt vilde bli endnu mindre end gaardsrummet hos Th. Strand er blit efterat ekspropriation paa sidstnævnte eiendom har fundet sted.

Dette har betydning for det svar som mændene har git til mit spørsmaal H, som er saalydende :

"Hvilke omstændigheter er det, som efter mændenes skjøn gjør værdistigningen saa meget mindre ved takstnr. 41 end ved de to hjørnetomter paa den anden side av hovedveien (Kjøterøes og Kokkines) ?"

Dette spørsmaal besvarte nemlig mændene saale-

des:

"Ved ekspropriationen er gaardsrummet blit altfor trangt."

Hvis nu Kokkins eiendom har trangere gaardsrum og mandene allikevel finder, at eiendommen trods gaardsrummet er steget saa overordentlig i værdi ved jernbaneanlægget, saa vil dette vise, at der er liten rimelighet i skjønnet for Thea Strands vedkommende.

Jeg vilde helst at De skulde maale gaardsrummene paa begge eiendommer og ved siden derav sende mig et rids over eiendommene, som viser gaardsrummenes form.

Da det haster med saken og jeg muligens senere kommer til at forelægge Deres opgave og rids for en av jernbaneingeniørene til eftermaaling, ber jeg Dem paaskynde Deres svar mest mulig.

Ærbødigst

Annæus Schjødt.

Tilbakerendes hr. advokat Schjødt med det begjærte rids som jeg har optat saa godt jeg formaar.

Thea Strand har som De vel vet 2 noksaa store bygninger paa sin tomt, mens paa Kokkins tomt kun er opført lagerrumsbygning og en W. C. samt den paa ridset visende grundmur, hvor hovedbygningen skal opføres. Naar indkjørsel til gaardsrummet undtas blir det efter min formening likesaa trangt og uhensigtsmessig gaardsrum hos Kokkin som hos Thea Strand.

Vaaler den 3dje september 1913.

Ærbødigst

Laurits Brumoen.

Irettelagt 16/10.13.

J. B. Krokg.

Voss begjærte i skrivelse av 14. ds. utsættelse til december maanedsting til imøtegaaelse.

Eragtet :

Av anført grund der antas fyldestgjørende utstaar saken som begjært.

Retten hævet.

J. B. Krohg.

Anne J. Meirringen. Anne A. Gunnarsrud.

Aar 1913 den 18. december fortsattes maanedstinget for Solør paa Solør arrestlus adm. av sorenskriveren i overvær av de opnævnte mandtalsførte retsvidner 1) Olaf Arntsen Ullerud og 2) Berger Otterhaugen, begge før edfæstet.

Hvorda ! foretokes :

Ekspropriationssak vedkommende jernbanen i Vaaler (overtakst).

Fra Voss var indløpet og fremlas indlæg av 13. ds.

Indlægget vedheftes akten s.

Schjødt begjærte i indlæg av 15. ds. utsættelse i 8 uker til imøtegaaelse.

Skrivelsen indtas :

Kristiania den 15 decbr. 1913.

Hr. sorenskriveren i Solør,

Flisen.

Overtakstene i Vaaler.

Hvis tvisten fremmes av advokat Voss den 17. d.m, bes den for mig utsat i omtrent 8 uker.

Hr. sorenskriverens velvillige meddelelse imøtesees.

Ærbødigst

Annæus Schjødt.

Irettelagt 18/12.13.
J. B. Krohg.

Eragtet :

Av samme grund der antas fyldestgjørende utstaar saken til februar maanedsting.

Retten hævet.

Olaf Ullerud. J. B. Krohg. Berger Otterhaugen.

Aar 1914 den 18. februar holdtes maanedsting for Solør paa Solør arrestlus betjent av sorenskriveren i overvær av de opnævte manntalsførte retsvidner 1) Einar Davidsen og 2) Nils Iverren By, begge m. edfæstet.

Hvorda ! foretokes sak nr. 56/13 :

Ekspropriationstvist vedkommende jernbaneanlægget i Vaaler.

Fra Schjødt var indløpet indlæg av 16. ds. hvori begjæres utsættelse til ekstratinget for mars.

Indlægget inntas nedenfor.

Voss møtte ikke.

Eragtet :

Av anført grund som anses for fyldestgjørende utstaar saken som begjært.

Retten hævet.

J. B. Krohg.

Einar Davidsen. Nils Iverren.

Kristiania, den 16. februar 1914.

Til sorenskriveren i Solør,

Aasnes.

Tvister om serfordeler i Vaaler.

Paa grund av en mellemkommende høiesteretssak faar jeg antagelig ikke mit indlæg færdig til maanedstinget den 18. ds. Jeg tillater mig derfor at be saken yderligere utsat for mig til ekstratinget den 2. mars, idet denne skrivelse bes fremlagt, dersom ikke nogen anden meddelelse kommer fra mig imorgen.

Ærbødigst
Annæus Schjødt.

Irettelagt 18/2.1914.
J. B. Krohg.

Aar 1914 den 2. mars holdtes ekstrating for Solør paa sorenskriverkontoret adm. av sorenskriveren i overvær av underskrevne vidner.

Hvorda i foretokes :

Ekspropriationstvist vedk. jernbaneanlægget Flisen - Elverum.

Sorenskriveren fremla som mottat fra adv. Schjødt indlæg av 1. ds. og skrivelse av s. d. hvori begjæres utsættelse til ekstraret paa aastedet for at forelægge skjønsmændene tillægsspørsmaal.

÷ Indlægget vedheftes akten s. 202. Skrivelsen indlas.

Voss møtte ikke.

Dragtet : Av anført grund der antas tyldestgjørende utstaar saken til aastedsbehandling til fredag d. 27. ds. kl. 1.

Retten settes i Vaaler kommunelokale.

Retten hævet.

J. B. Krohg.

Olaf Murud. Astrid Engelstad.

Kristiania den 1. mars 1914.

Hr. sorenskriveren i Solør,
Flisen.

Overtakstene i Vaaler.

Hermed tillater jeg mig til fremlæggelse paa ekstratinget imorgen at sende mit indlæg av idag.

Sakens øvrige dokumenter beholder jeg, idet jeg ber saken videre utsat for mig og overført til ekstraret paa aastedet for at forelægge skjønsmændene en del tillægsspørsmaal, som jeg ved gjennemgaaelse av saken har fundet nødvendig.

Jeg tillater mig at foreslaa tiden for aastedssessionen sat til en dag i den sidste fjerdedel av mars.

Det fremlagte indlæg bes velvillig tilbakesendt. Samtidig bes berammelsen av aastedssessionen mig velvillig meddelt.

Ærbødigst
Annæus Schjødt.

Indlæg.

Irettelagte 2/3.1914.
J. B. Krohg.

Aar 1914 den 3. april blev ekstraret sat paa kommunehuset i Vaaler adm. av sorenskriveren med de samme skjøns- og meddomsmænd som under sessionen den 19. juni f. a. - for G. Søberg møtte dog H. Balstad og suppl. S. Trønnes.

Hvorda ! foretokes: Overtakst i anl. jernbaneanlegget fra Plisen til Elverum. Advokaterne møtte.

Til opmand valgtes O. M. Imerslund. S. Trønnes blir med for mulig tilfælde.

Sorenskriveren bemerket at forretningen som var utsat til 27. f. m. av hensyn til at adv. Voss da var optat i Høiesteret var opberammet til idag.

Advokat Schjødt fremla 1) Dr. attest av 23/3.14 2) forfaldsanmeldelse av 20. fm. fra G. Søberg og 3) dr.attest fra dr. A. G. Waage av 9. f. m.

Bilagene indtas.

1)

Godseier Jens K. Hals, Aasta, kan paa grund av sygdom ikke fremmøte som skjønsmand ved overtakst i Vaaler førstkommende 3. april d. a.

Rena, den 23. mars 1914.

Ludv. Larsen,
læge.

Irettelagt 13.4.14.
J. B. Krohg.

2)

Løiten den 20 mars 1914.

Hr. advokat Annæus Schjødt,
Kristiania.

I besiddelse av Deres brede av 16. ds.

tilbakemeldes, at jeg heller ikke kan møte i retsmøte i Vaaler den 3. april, da jeg neppe kan vente at bli saa nogenlunde arbeidsdygtig før utpaa sommeren, om det kan bli da.

Deres ærbødige

Irettelagt 3.4.14. G. Søberg.

J. B. Krohg.

3)

Løiten den 9. mars 1914.

Som den der i det sidste har behandlet hr. gaardbruker G. Søberg, finder jeg at burde meddele, at hans helbredstilstand for tiden ikke er saadan, at han kan tillate sig de med en jernbanereise og et dagelangt fravær fra hjemmet forbundne anstrengelser.

A. G. Vaage.

Irettelagt 3.4.14.

J. B. Krohg.

Schjødt hadde tilstede sakens dokumenter og tilføiet:

Dels ved gjennemgaaelsen av mændendes besvarelse i sidste skjønssession og dels gjennem proceduren er jeg blit paa det rene med, at der for at skaffe domstolen tilstrækkelig grundlag for avgjørelsen av takstforutsætningen blir nødvendig at stille endel yderligere spørsmaal til skjønsmændene.

Disse spørsmaal er følgende:

I forbindelse med svarene til tillægsspørsmaal o og p vedk. takstnr. 38, 39 og 40 - spørsmaal o er besvart saadan: ja, og spørsmaal p: ja. -

I. Har mændene ved sine fradragstakster og ved sine procentvise ansættelser av værdistigningen alene tat hensyn til, hvad der efter deres mening var den sande og rigtige værdistigning paa ekspropriationstiden eller har de ogsaa tat hensyn til de dels umiddelbart før, dels senere stedfundne tomtesalg og salgsforhandlinger ?

II. Likeledes vedk. takstnr. 38, 39 og 40. -

Hvorledes blir svarene til sp. 3, 7 og 13 hvis de i slutten av sidste spørsmaal nævnte hensyn tas ?

III. I forbindelse med svarene til tillægsspørsmaal d, g og h og vedk. takstnr. 41 jfr. akt s. 73, 74. - Er Lauritz Brumoens freml. tegning av Thea Strands og Kokkins tomter med bebyggelse rigtig ?

IV. Vedk. takstnr. 38 - 41.

Gjør mændenes svar til spørsmaal III nogen forandring i deres svar til hovedspørsmaal 12 og i de for takstnr. 41 opførte svar til sp. 2, 3 og 7 samt i den posive takst for takstnr. 41 efter grundeiernes alter-

nativ.

V. Er ved besvarelsen av spm. 12 bebyggelsen paa Kokkin og Kjøtterøs tomter medregnet i den procentvis angitte værdistigning ?

VI. Det av adv. Voss bebudede men ikke fremsatte tillægsspm. ad. hovedsp. 12 (akt s. 51) bedes besvaret.

Sluttelig vil jeg rette en ny henstilling til overskjønsmændene om at besvare tillægsspørsmaal o og e. Jeg skal senere begrunde henvendelsen. Om alle de stillede spørsmaal gjælder det at deres besvarelse vil tjene til at belyse forhold som ikke er klare men hvis klargjørelse vil ha betydning for dommerens avgjørelse av alternative spørsmaal. Der kan selvfølgelig naar der tales om alternativer ikke bare være spørsmaal om hovedalternativer, men ogsaa om underalternativer. Baade det ene og det andet slags kan være nødvendig for dommeren at faa avgjort for at han kan træffe den avgjørelse som efter hans mening er rigtig. De forelagte spørsmaal behandler for endel netop slike underalternativer saaledes spørsmaal I og II, den forutsætning, underlagt svarene til spørsmaal 3, 7 og 13 om der ved bestemmelsen av værdistigningerne for bebyggede tomter bare blir at ta hensyn til tomtens og ikke tillike til de paastaaende bygningers værdistigning. Det samme gjælder svar til det fremsatte tillægsspørsmaal V. Videre er tillægsspørsmaal VI av betydning, forsaavitt dommeren skulde mene at det gjør forskjel ved valget av takstforutsætningen (jfr. hovedspm. 3 om der er færre eller flere eiendommer som opnaar likesaa stor eller større værdistigning som vedkommende takstnr.). Det tidligere avviste tillægsspørsmaal o vil

kunne bli av betydning for dommeren dersom han efter sakens prøvelse antar at en sammenligning som ved hovedspørsmaal 3 tilsigtet bør finde sted, men at forholdene kan stille sig saaledes at det vil være urimelig at negte fradrag paa grund av den større eller mindre forskjel i vedkommende takstnr.s favør paa den absolute værdistigning.

Det forekommer mig klart at det vilde være urimelig at negte fradrag selv under det sammenligningsprincip som kjendetegnes ved spørsmaal 3 - naar en resteiendom med 100 % værdistigning gaar op f. eks. fra 100.000 til 200.000, fordi en liten tomt utenfor ekspropriationskredsen med værdistigning av 120 % (altsaa mere) stiger fra 1000 til kr. 2200. - Dette yderliggaaende eksempel for at vise principet.

Med hensyn til det avviste tillægsspørsmaal e er dermed hensigten at gi dommeren anledning til at avgjøre om man ved sammenligninger efter spørsmaal 3 bør ta baade ensartet og uensartet med eller om det i tilfælde ikke er rimeligere at sammenligne eiendommer av nogenlunde samme art til eks. jordbruk med jordbruk og hustomt med hustomt.

I forbindelse med disse almindelige bemerkninger om den anledning som bør gis dommeren i en sak som denne, hvor retsgrundlaget paa forhaand ikke er bestemt, men hvor skjøn optas for at skaffe det, henviser jeg til assessor Backers uttalelser under voteringen i den i Rt's 939 - 947 for 1912 refererte sak.

Til Backer slutter samtlige senere 4 voterende sig og spørsmaalet blir først bragt frem av

Backer som 3. voterende. De voterende kritiserer det her som uregelmæssig at domstolen ved et under sakens gang optat skjøn indlater sig paa ved særskilt kjendelse at avgjøre hvilke retslige forutsætninger skal lægges til grund for skjønnet. Dette er i virkeligheten at foregripe en del av den retsavgjørelse som først kan træffes ved dommen i saken. Derefter utvikles videre at den rette fremgangsmaate ved slike skjøn formentlig er den, at den part som forlanger skjønnet, angir hvilke retslige og faktiske forutsætninger der skal lægges til grund for samme, og der sluttes:

"Kan der være tvil om disse, faar skjønsrekvirenten opta alternative skjøn saaledes at domstolen ved sakens paadømmelse kan ha anledning til at lægge til grund for sin avgjørelse, det skjøn som efter domsavgjørelsen hviler paa det rigtige grundlag".

Ved de enkelte tillægsspørsmaal skal jeg videre bemerke:

Til spm. I.

Jeg har forstaat mændene saaledes, at de kun har tat hensyn til den efter den eventuelle jernbanes anlæg indtrufne værdistigning som de selv fandt det rigtig at regne med og at de altsaa resonnerte derhen at dersom folk i større eller mindre uforstand hadde git eller budt mere for tomtestrækninger fra vedk. takstnr. end mændene selv syntes de burde gjøre, skulde dette ikke regnes som værdistigning til fradrag selv om handelen var fuldbyrdet og vedk. ekspropriat eller hans retsefterfølger hadde faat pengene i kassen. Jeg er i tvil om dette er rigtig og kommer til at forelægge spørs-

maalet for adm.

Efter min mening maa der ikke alene tas hensyn til bruksværdien efter mændenes skjøn, men ogsaa til den salgsværdi som springer op i anledning av anlægget.

Videre bemerker jeg (henv. til sp. II) at jeg som det vil være mændene bekjendt, mens saken stod for undertaksten, fuldt har oplyst de salg og salgstilbud som har fundet sted vedkommende takstnr. 38, 39 og 40, det vil for takstnr. 38 si saalangt eieren har oplyst om det. Jeg henviser til mit i undertakstakten s. 82 ff. indtatte indlæg og hvad jeg der har paaberopt. Endel av bilagene er ikke aktert, men følger akten lagt i særskilt omslag.

Til tillægsspørsmaal II.

Med mit første indlæg vedkommende retsgrundsætninger den 1. oktober 1913 har jeg fremlagt en skrivelse av 13/8. 13 fra mig til Lauritz Brumoen forsynet med Brumoens paategning av 3/9. s. a. -

Tillike er fremlagt nævnte bilag, tegning eller rids, vedkommende takstnr. 41 - Thea Strands eiendom og den saakaldte Kokkins tomt. Til mit tillægsspørsmaal h, akt side 63, har mændene akt s. 75 svart, at det som gjør værdistigningen saa meget mindre ved takstnr. 41 end ved de to hjørnetomter paa den anden side av veien (Kjøterøes og Kokkins) er at gaardsrummet ved ekspropriationen er blit for trangt. Efter den fremlagte erklæring fra Brumoen og hans tegning synes gaardsrummet hos Kokkin (nu Hofgaard) at være endnu trangere, og allikevel har mændene erklæret en værdistigning av 75 %. Det synes som om ogsaa Thea Strand, hvis gaardsrum ogsaa blir indskrænket ved ekspropriationen maatte opnaa en stor værdi-

stigning, naar Kokkins tomt som hadde et mindre gaardsrum fra før ansees for at ha steget saa høit.

Det sies mig idag at Thea Strand nu efter at mændene sidst var her, har bygget en ny 2 etages bygning paa tomten og indskrænket tomten endnu mere. Jeg ber mændene ta under overveielse om ikke ogsaa dette vil ha indflydelse paa værdistigningen vedkommende takstnr. 41.

Herved er gjort fornødne specielle bem. til tillægsspørsmaal IV. -

Tillægsspørsmaal V.

Dette spørsmaal er medtat, fordi mændene til tillægsspørsmaal g (akt s. 65) har svaret (akt s. 73), at de for takstnr. 41 bare har beregnet den ekstraordinære værdiforøkelse for tomten, ikke tillike for huset. Jeg henstillet da til mændene at besvare spørsmaalet ogsaa under hensyn til værdistigningen for huset. De svarte (akt s. 74) at tomtens nuværende bebyggelse ikke var slik at den var gjenstand for værdiforøkelse. Nu blir det for sammenlignings skyld av betydning at faa vite om bebyggelsen er tat med ved beregning av værdistigninger av Kjøterøes og Kokkins tomter, spørsmaal 12.

Til spørsmaal VI.

Advokat Voss bebudet fremsættelse av tillægsspørsmaal ved spørsmaal 12, gaaende ut paa hvilke flere eiendommer opnaadde større værdiforøkelse end vedkommende takstnr. samt hvor stor pct. værdiforøkelse hver av disse tilførtes (akt s. 51).

Senere da mændene hadde besvart spørsmaal 12 for samtlige eiendommers vedkommende erklærte adv. Voss, at han for tiden ikke ønsket at fremsætte tillægsspørsmaalet og senere kom det ikke.

Under proceduren har imidlertid motparten stadig redet paa at Kokkin og Kjøterø bare var eksempler og at det var flere eiendommer som opnaaet større procentvis værdiforøkelse end takstnr. 39. Adv. Voss anser altsaa dette for at være av betydning siden han taler om det, og jeg finder ogsaa at det er det. Dersom retten mot formodning skulde kunne lægge svaret til spørsmaal 3 til grund ved fradragsavgjørelsen vil kunne virke bestemmende paa avgjørelse av dette valg, om der er flere eller færre eiendommer utenfor ekspropriationskredsen som opnaar saa stor værdistigning.

Til det avviste spørsmaal c og e.

Jeg har i min procedure for sorenskriveren hævdet at svarene til hovedspørsmaal 1 bør lægges til grund for kjendelsen om fradrag. For mit standpunkt, hvis dette faar medhold har tillægsspørsmaal c og e selvfølgelig ingen betydning. Men i en sak, som endog under voteringen i Høiesteret i 1912 har været saa omstridt som denne, vilde jeg jo handle letsindig, dersom jeg trodde at ha patent for rigtigheten av min egen mening. Jeg maa ogsaa se hen til hvad motparten mener, og hvad enkelte voterende i Høiesteret har uttalt om sammenligningen, dog uten at give motparten medhold. Nu holder motparten paa svarene til spørsmaal 3 som grundlag for fradragsbestemmelsen, og det er her jeg kommer og fremholder for dommeren 2 ting, nemlig at den procentvise værdistigning ikke bestandig kan være det avgjørende ved sammenligningen, men at der ogsaa undertiden maa tas hensyn til den absolute værdistigning.

Den uretfærdighet som skulde ske ved at en utenforstaaende skulde beholde sin værdistigning, mens vedkommende ekspropriat maatte tilbakebetale sin, kan jo ikke bero bare paa et procentspørsmaal; det maatte jo ogsaa komme an paa beløpet av de penger som tjenes eller tapes. Det er ialfald dette jeg i min subsidiære procedure gjør gjeldende likeoverfor dommeren, og baade efter sakens natur og efter de citerte uttalelser under voteringen i 1912 synes det ikke ~~rigtig~~ rimelig at negte mig adgang til at skaffe mig bevismateriale. Dette kan jeg præsumtivt ikke faa saa godt anderledes, som gjennem mændenes skjøn.

Den anden ting som jeg finder av betydning for min subsidiære procedure er konstatering av, hvorvitt de eiendommer som sammenlignes - ekspropriaternes resteiendommer og de enkelte utenforstaaende er av samme art: jordbruk mot jordbruk og tomt mot tomt. - Det kan, hvad tidligere er anført, ikke rimelig negtes mig at faa dommerens avgjørelse efterat ha gransket saken, hvorvitt han vil ta dette hensyn.

Jeg har gjort hvad jeg har kunnet for at slippe paany at stille en anmodning til skjønsmændene til besvarelse av disse spørsmaal. I min deduktion bad jeg motparten erkjende at ingen av de to utenforliggende tomter (Kokkins og Kjøterøes) opnaadde saa ~~stor~~ høi absolut værdistigning som takstnr. 38, 39 og 40 paa sine gjenværende deler. I sit tilsvar sa imidlertid motparten, at han bare kunde indrømme det for takstnr. 39's vedkommende, ikke for 38 og 40. Likeledes anmodet jeg i Deduktionen motparten om at erkjende at ingen eiendom utenfor ekspro-

priationskredsen av størrelse 20 maal, opnaadde en saa stor relativ værdiforøkelse som 38 - 40. - Her vilde motparten ikke erkjende noget. Ikke nok med at jeg ikke fik nogen erkjendelse er det bemerkelig, at motparten paa egen haand gir sig til at avgi skjøn om det jeg har spurt mandene om. Jeg henviser til hans tilsvar side 19 - 23 og peker særlig paa, at han dekreterer om Augusta Astrups eiendom, Vaalbakken, at denne eiendom opnaar absolut seet større værdiforøkelse end noget takstnr.

M. h. t. spørsmaal e uttaler han det, at han anser det overveiende sandsynlig at flere eiendommer paa 20 maal som opnaar procentvis saa stor værdiforøkelse som nævnte takstnr., Vaalbakken, er fordoblet i værdi og Hofgaards og Sjursens eiendommer er værdiforøket i høi grad.

Naar motparten gir sig til med positive uttalelser og paastande angaaende de spørsmaal jeg har forelagt mandene, synes efter al menneskelig forstand at indeholde en erkjendelse av at spørsmaalet har betydning; men det har ikke været mulig at opnaa den mindste imøtekommenhet m. h. t. at faa spørsmaalet forelagt; tvertimot uttaler motparten etsteds truende, at han skal møte mig i Høiesteret. Han har allerede møtt mig med ugrundede paastande av enhver art, saaledes med paastand om at det nu, efterat jeg har set overskjønnets avgjørelse, skulde være for sent at komme med spørsmaal i forbindelse med den absolute værdistigning. Dette var under proceduren i juni m. at overskjønnet ikke kunde besvare mine spørsmaal uten de først var underlagt underskjønnet. Som man ingensinde kan komme for sent med oplysninger i en gaaende underretssak,

som dette er og som om det vilde ha nogen rimelighet for sig, først at sammenkalde underskjønnet - hvilket der formelt intet er i veien for - for at gi tillægsuttalelser om tal, som er kommet fra underskjønnet. Underskjønnet kunde jo ikke engang sætte sig ind i overskjønnets tankegang forsaavitt vedkommende hovedspørsmaal angaar, hvortil vedkommende tillægsspørsmaal knytter sig, og det kunde hænde de var uenig i hovedspørsmaalets besvarelse.

Min ærede motpart har ogsaa skremt mændene med det arbeide de skulde faa, hvis de viste imøtekommenhet overfor min anmodning. Jeg skal forklare, hvori dette arbeide bestaar. For sp. c's vedkommende vilde det være gjort med at ta en takst over eiendommene (med og uten bygninger) saa som de er nu, og derefter - som mændene allikevel har maattet gjøre - en tænkt takst over deres værdi, før der var spørsmaal om jernbanen, naturligvis med fradrag av nyt. Mændene maa jo ha gjort dette arbeide, naar der er kommet til 75 % værdistigning. Det kan jo hænde, hvis motpartens tillægsspørsmaal til 12, som jeg nu har optat, besvares til gunst for motparten at der kan bli spørsmaal om andre eiendommer som skulde være steget mere i værdi end vedk. takstnr., og da vilde selvfølgelig sp. c ogsaa bli at besvare for disse vedkommende; men dette er da ikke vanskeligere arbeide end skjønsmændene før har utført, og i det hele taget er det vel ikke skjønsmændenes mening at de vil undslaa sig for arbeide, hvis de ikke tror det paalægges dem til upligt.

Hvad tillægsspørsmaal e angaar blir arbeidet her ikke andet end at se paa kortet, som er fremlagt og ta for sig eiendommer av den omspurte størrelse og der-

efter sammenligne disse med takstnr. 38 - 40 m. h. t. spørsmaalet om nogen av disse utenforstaaende eiendommer (20 maal) og i tilfælde hvilke, har opnaadd saa stor relativ værdiforøkelse som vedk. takstnr. Dette har mændene maattet tænke over før, da de utvalgte sig Kokkin og Kjøterø som de der steg mest, og jeg gjør opmerksom paa at det her bare gjælder at ta enkelte eiendommer. Det er spm. 3 som er grundlaget, ikke spm. 2.

Saavitt jeg forstaar motpartens procedure har han for at skræmme mændene tat op en trusel om at gjenopta et spørsmaal fra undertaksten: spørsmaalet om særskilt værdiforøkelse av eiendommer inden kredsen Lønnerud - Vaaler kirke. Dette spørsmaal blev fremsat for undertaksten. (Se undertakst. akt s. 111 og 132). Men det sees, at utgangspunktet for dette spm. ikke som hos mig er spm. 3, men spm. 2, og at det for at avgjøre gjennemsnittet efter spm. 2 skulde være nødvendig at gi takst for hver enkelt eiendom, synes jo litet rimelig. I ethvert fald har jeg ikke villet bebyrde skjønsmændene med det, skjønt mændene klart vil se efter de svar de har git til spm. 2 og under hensyn til at der i sammenligningskredsen findes en masse tomtebruk vilde være til fordel for min part, ikke for motparten, at faa specifikationer. Men av den sidste grund kan mændene ogsaa, om de skulde være rædde for skræmmeskud, hvad jeg ikke tror de er, være ganske trygge for at de bare indeholder løst krudt. Det er imidlertid en selvfølge at hver avgjørelse om forelæggelse av spørsmaal maa ske for sig.

Jeg henstiller efter dette til mændene at besvare spm. c og e.

For mig er det bare saglige hensyn, som

dikterer min anmodning til dem. M. h. t. spm. e er jeg, hvis det skulde være lettere for mændene, villig til at gjøre den forandring at spm. ikke gjælder eiendommer av en bestemt størrelse, men tomtebruk. - I motsætning til eiendommer av den størrelsen at de kan benyttes som jordbruk. Mændene maatte da selv opgi, hvilket areal de hadde tænkt sig. Naturligvis kommer det ogsaa an paa beskaffenheten av jorden.

For de fleste av herrerne vil antagelig Høiesterets avgjørelse av decbr. 1913 om betydningen av jordbruk eller tomtebruk for almenningsrettigheter være bekjendt. Det er disse dommer, som har git mig ideen til at forandre spm. samtidig som arealet 20 maal var for høit for en rigtig bedømmelse av nærværende sak. Sluttelig fremlægger jeg det nr. av Retstidende hvor den omtalte dom av 18/9.1912 var indtat.

Advokat Voss bemerket at han fandt ikke at kunne besvare motp.s protokoltilførsel eller gjøre sine bemerkninger til samme paa stedet, og han maatte derfor begjære saken overført paa sig og utsat til en dag i sidste halvdel av april.

Schjødt maatte protestere mot utsættelsen. Advokat Voss hadde været forberedt paa at der idag skulde være aastedssession med skjønsmand, og han burde derfor været inde i saken paa ny saa at han kunde besvare komp.s tilførsel paa stedet. Denne indeholdt en del tillægsspørsmaal som knytter sig til hvad der tidligere var passert i saken. Disse tillægsspørsmaal var nærmere forklart og det meget utførlig av komp. - For de gamle spørsmaal c og e's vedk., om hvilke tilførselen var længst, indeholdt komp.s anm. kun en anmodning til skjøns-

mændene om at ta sin vægring tilbake. Selve spørsmaalene var meget oversigtlige. Det forholdt sig saa at advokat Voss ikke har hat dokumentene i sin besiddelse før sakens foretagelse idag; men dette berodde paa hans egen frie vilje, idet dok. hadde staat til disposition, saasnart adv. Voss hadde forlangt dem utlaant; men saadant forlangende fremkom ikke. Igaar fm. tilbød komp., da han ikke hørte noget fra Voss, at han kunde faa dok., men han oplyste at han ved forretningsreise var forhindret derfra.

Det er almindelig praksis blandt sakførere i Kristiania at den sakfører, paa hvem saken ikke staar, naar der skal være vidneførsel, aastedssession o.l., selv tar initiativet til at faa dok. utlaant hos motparten, og saadant utlaan negtes aldrig. Grunden til at komp. hadde valgt den fremgangsmaate at han den 1ste f. m. fremmet saken med indlæg (replik) og derefter tok den videre utsat, var dels at han vilde vise at han hadde benyttet sin utsættelsestid, dels at han arbeidet i en paralelsak saa at det var bekvemt at fremme begge under ett. Komp. vilde ikke paa nogen maate forcere sin motpart og han vilde heller ikke søke ham straffet paa grund av hans usedvanlige optræden derigjennem, at han sa det utelukkende var motpartens skyld, og skulde gaa igang med motsvar. Komp. vilde samtykke i den utsættelse som han visste maatte ~~vilde~~ være tilstrækkelig, av saa mange timer av denne dag - kl. er nu 1/4 før 5 - som Voss kunde disponere over, men komp. maatte forlange at arbeidet fortsattes senest i morgen f.m.

Det forekommer komp. at det var særdeles tidsspildende for skjønsmændene om de nu, da de var begyndt at sættes ind i saken, igjen skulde glemme hvad de hadde hørt

og derefter komme tilbake og høre tilsvaret.

Komp. hadde valgt fremgangsmaaten med den lange protokoltilførsel, dels fordi han ved andre presserende saker var forhindret fra at skrive indlæg, dels fordi det under disse omstændigheter var godt saavel for motparten som for de andre at mindes om sakens punkter. -

Hvis utsættelse mot komp.s bestemte protest blev indvilget forbeholdt komp. sig i et tillægsindlæg til den fr.l. replik at besvare alle de punkter som han hadde fundet ikke at kunne indlate sig paa før nærværende aastedsforretning var tilendebragt. Hovedsaken maatte i tilfælde fremdeles staa paa komp.

M. h. t. utsættelsestiden, hvis utsættelse mot protest indvilgedes, oplyste komp. at han var optat i uken 20. - 25. april. Komp. hadde anført alt det subsidiære for muligens at slippe yderligere svar, men fandt atter at burde pointere, at han fandt utsættelsesbegjæringen uredvanlig og ubeføiet, saa meget mere som jernbaneloven av 12/8. 1843 forutsatte hurtig behandling.

Voss var paa de aller fleste punkter uenig i motp.s bemerkninger; men han fandt ingen grund til at opta nogen procedure om utsættelsesspørsmaalet.

Komparenten visste at motp. i denne sak optraadte uten at ta noget hensyn til den anden part; men at det gik saa vidt, at han vilde motsætte sig utsættelse i nærværende tilfælde hadde komp. ikke tænkt sig muligheten av. Det var ikke med komp.s gode vilje at saken maatte utsættes, og sessionen idag kunde ha artet sig anderledes, hvis motparten paa forhaand hadde gjort komp. bekjendt med hvad han agtet at forebringe; men det hadde han ikke. Saken

har staat utsat for motp. siden midten av decbr. ifjor og komp. har aldrig mottat nogen besked om hvad motp. agtet at foreta sig i saken. Efterat aastedssessionen uten komp.s vidende var forlangt til en tid da komp. ikke kunde møte hadde han henvendt sig til motp. for at faa sessionen omberammet. Herpaa hadde han faat et svar, hvis indhold og form ~~som~~ bevirket, at komp. ikke ønsket at gjøre yderligere henvendelser til motp.

Komp. henviste angaaende disse forhold til sin skrivelse til motparten av 6/3, som fremlas i gjenpart og til motp.s skrivelse til komp. av 7. s. m. hvilken likeledes fremlas.

Bilagene indtas.

1)

Kristiania 6. mars 1914.

Hr. advokat Annæus Schjødt,

hersteds.

Vaalertaksterne.

Jeg har bragt i erfaring, at De paa ekstratinget den 2. ds. fik takstene utsat til en aastedssession i Vaaler den 27. ds. Da jeg ifølge tidligere truffet bestemmelse skal i høiesteret tirsdag 24. ds. i en sak, som vil medta det meste av uken, kan jeg ikke møte i Vaaler til ovennævnte tid, og jeg maa derfor anmode Dem om at faa aastedssessionen omberammet.

Jeg tilføier at jeg i henhold til besked fra Deres kontor gik ut fra, at De paa ekstratinget fremmet tvisten med indlæg og at der ikke kunde være spørsmaal om flere aastedssessioner i disse takster, som ser ut til aldrig a t skullde ta slut.

Ærbødigst

Valentin Voss.

Irettelagt 3/4.1914.

J. B. Krohg.

2)

Kristiania den 7 mars 1914.

Hr.advokat Valentin Voss,

Kristiania.

Vaalertakstene.

Deres ærede av igaar har jeg mottat. De vil efter at ha avsendt samme formentlig ha mottat mit brev av 5. d.m.

De synes at lide under endel urigtige forestillinger.

Likeledes synes Deres selvfølelse at være noget høiere end vanlig.

I den anledning oplyses at jeg ikke er Deres kontorist, og at jeg hverken mottar grin eller befalinger av Dem.

Dette til veiledning ved senere henvendelser.

Ærbødigst

Annæus Schjødt.

Irettelagt 3/4-1914.

J.B.Krogg.

Forøvrig hadde det ingen betydning for utsættelsesbegjæringen, hvad der var passert mens saken stod paa motparten. Det avgjørende var protokoltilførselen idag, som stillet en række nye spørsmaal og fremholdt motp.s synspunkter vedkommende disse. Det var da indlysende at der i denne sak som i alle andre maatte gaaes frem paa den maate at ikke bare den ene part, men ogsaa den anden fik rimelig anledning til at uttale sig. Komp. var forøvrig bekjendt med at skjønsmændene heller ikke trodde at de vilde bli færdig i løpet av morgendagen (lørdag), saa-ledes at en ny aastedssession i ethvert fald vilde bli nødvendig. Hadde motp. valgt den fremgangsmaate at veksle indlæg med komp. paa forhaand, vilde sandsynligvis en session været nok; ~~men~~ Nu lot dette sig ikke gjøre, og det var utelukkende motpartens skyld. - Komp. fastholdt sin begjæring om at saken overførtes paa ham, at han fik dokumentene og at utsættelse indvilgedes. -

Schjødt fastholdt bestemt sin protest og henholdt sig til sin første tilførsel, som i et og alt var rigtig, og syntes at det maatte være avgjørende for at negte utsættelse. Han kunde ikke betragte det andet end som et utslag av vranghet fra motp.s side, naar denne med sine gode evner og sit kjendskap til saken fra før paastod ikke at kunne forberede sig tilstrækkelig til imorgen fm. Det var jo simpelthen noget snak at komp. vilde forsøke at negte ham anledning til at uttale sig om hans tilførsel idag. Det forholder sig ikke saa, at det er nogen regelmæssig fremgangsmaate, at der leveres indlæg underhaanden, naar man i en aastedssak vil fremsætte tillægs-

spørsmaal. Det regelmæssige er at dette gjøres ved protokoltilførsel og sterkt optatte sakførere er nødt dertil, da de maa behandle sakene efter tur. Det er derfor, som komp. hadde sagt, motp.s skyld at han ikke er fuldt færdig til at svare paa stedet. Dokumentene har staat til hans disposition.

Av de sladderhistorier som advokat Voss har servert og som ikke har nogensomhelst betydning for utsættelsesspørsmaalet, vil retten forstaa at der egentlig ikke hersker noget venskabelig forhold mellem komp. og motp. Foranledningen dertil var at adv. Voss i sit tilsvar s. 14 nederst hadde æresskjeldt komp., og at han derefter i anledning av komp.s begjæring om aastedsforretning som sorenskriveren bestemte, inden sidste trediedel av mars, blev møtt av en skrivelse fra motp. til komp. av 6. mars d. a., hvori han i en kommanderende tone bad komp. om at omberamme sessionen og derefter i sidste avsnit gjorde komp. til gjenstand for skjænd, fordi der blev for mange sessioner. - Komp. fremla 1) denne skrivelse, som var foranledningen til komp.s svar av 7. mars. Adv. Voss's fremlagte skr. av 1ste april var svar paa 2) en skrivelse av s. d. fra komp. som fremlas og Voss's skri. blev besvart ved 3) en skrivelse fra komp. av 2den april, hvorav likeledes gjennemslag fremlas.

Bilag 1 er aktert ovenfor.

Bil. 2 og 3 indtas:

Avskrift.

Kristiania 1.april 1914.

Hr.Advokat Annæus Schjødt,

hersteds.

Vaalertakstene.

Deres ærede skrivelse av idag har jeg mottat. Jeg skal faa lov til at oplyse : Tvisten stod som det vil erindres, utsat for Dem til februar ting. Paa henvendelse til Deres kontor et par dager i forveien fik jeg den besked at tvisten skulde fremmes med indlæg,men at det var mulig at dette ikke vilde bli færdig til maanedstinget, og at De isafald vilde forlange utsættelse til første ekstrating i mars. I henhold hertil sendte jeg den 16 februar min utsættelsebegjæring til sorenskriveren.

Da jeg senere intet hørte fra Dem,gik jeg ut fra at De hadde fremmet tvisten med indlæg enten paa maanedstinget, eller paa ekstratinget, og at saken derefter var blit utsat for mig. Jeg telefonerte et par dager efter ekstratinget til Deres kontor, hvor jeg fik den uventede oplysning at tvisten var yderligere utsat for Dem, og at der var berammet aastedssession til fredag 27. mars.

Da dette ikke var overensstemmende med den besked som jeg tidligere hadde faat fra Deres kontor, og da aastedssessionen var forlangt uten nogen konferanse med mig, til en dag jeg ikke kunde møte, sendte jeg Dem min skrivelse av 6.mars, paa hvilken jeg den 7.s.m. mottok Deres svar. Efter den form og det indhold som De har fundet at kunne gi Deres svarskrivelse, avstod jeg fra flere henvendelser til Dem, og valgte at faa aastedssessionen omberammet gjennem sorenskriveren.

Senere har jeg intet hørt før i eftermiddag, da De i telefonen oplyste mig om at De paa tinget (ekstratinget) hadde fremlagt et indlæg, som De spurte om jeg vilde se forut for aastedssessionen fredag. Da jeg maa reise allerede imorgen, og da min tid idag er helt ut beslaglagt,svarte jeg Dem at jeg desværre ikke hadde anledning til at gjennemgaa Deres indlæg nu, og at jeg hvis dette indlæg skulde forelægges skjønsmændene eller paaberopes under aastedssessionen fredag, maatte forlange tvisten utsat forat ogsaa jeg kunde faa anledning til at fremlægge mit indlæg eller komme med mine bemerkninger.

Ærbødigst
Valentin Voss.

Irettelagt 3/4-1914 J.B.Krohg.

Kristiania den 2.april 1914.

Hr.advokat Valentin Voss,

Kristiania.

Vaalersaken.

Like overfor Deres ærede av igaar finder jeg det for tiden bare nødvendig at minde Dem om, at De, da De et par dager efter ekstratinget talte med min fuldmagtig, ikke alene fik den besked at saken var overført til aastedet, men ogsaa at den var fremmet med indlæg.

Dersom De som De tidligere har pleiet, før ekstratinget hadde henvendt Dem til mig personlig istedenfor til mit kontor, vilde De allerede da ha faat vite at jeg baade vilde fremlægge indlæg, og at forlange saken overført til behandling paa aastedet.

Irettelagt 3/4-1914

J.B.Krohg.

Denne skrivelse har adv. Voss ikke set, rimeligvis da han har været paa reise. Det er ikke sedvanlig at den, paa hvem en sak staar, underretter en anden om, hvad han vil gjøre til en utsættelsestid. Det sedvanlige er at den anden part spør og der har aldrig været nægtet adv. Voss svar. Adv. Voss's utsættelsesbegjæring er overordentlig svakt begrundet, og det er vel ogsaa derfor at han har grepet til de retten ganske uvedkommende sladderhistorier, som komp. bare for sit rygtes skyld har fundet at maatte indlate sig paa.

Hvorlænge hovedsaken har staat utsat paa komp. er nærværende utsættelsesspørsmaal ganske uvedkommende. Hovedsaken er en ting, skjønssessionen en anden. I hovedsaken kræves lang og grundig juridisk utvikling. -

Komp. hadde forutset muligheten av at skjønsmændene ikke vilde bli fuldt færdig idag eller imorgen, men at de vilde komme tilbake og avhjemle efterat de hadde overveiet spørsmaalene. Dersom adv. Voss faar medhold i sin utsættelsesbegjæring, vil resultatet bli to reiser for skjønsmændene. Subsidiært bemerket komp.:

Hvis det virkelig er motp.s mening at hovedsaken skal overføres paa ham, mens komp. holder paa med en aastedssession, saa stemmer dette visstnok med en række tidligere urimeligheter hos motp., men paastanden er umulig. Derimot er det en selvfølge at motp., om han faar utsættelse til imorgen eller længere faar dokumentene i utsættelsestiden.

<u>Voss</u> fastholdt sin begjæring og sin tidligere tilførsel. Motp.s ukvemsord og uartigheter mot komp. personlig fandt han ingen grund til at indlate sig paa. De

var betegnende for mot.p.s optræden i denne sak og det var beklagelig at en anset advokat i Schjødts alder ikke kunde undlate offentlig i retten at insultere sin motpart, saaledes som her skedd.

Schjødt beklaget kun at hans ærede motpart aldeles manglede selvbeherskelse og selvkritik. Hans ubehageligheter mot motp. var usande og ialdt tilbake paa ham selv. -

Kjendelse :

Retten antar at de av adv. Voss anførte omstendigheter begrunder en utsættelse for ham til imøtegaaelse av det av adv. Schjødt idag fremsatte skjønsspørsmaal og det protokollerte.

Ti eragtes :

Saken utstaar for ~~motp~~ indri. til imøtegaaelse av det idag protokollerte til mandag den 27. april kl. 12 ½ em.

Adv. Schjødt tilbakeleverte dokumentene.

Skjønsmændene hadde intet at bemerke.

Retten hævet.

J. B. Krohg.

O. M. Imerslund. Halvor Landeth. Chr. Skrokbæk.
Ingv. T. Melvold. O. Østby. Erik G. Negaard.
Haakon Balstad. O. Bryhn. Sigurd Trønnes.

Aar 1914 den 27 april blev ekstraret sat paa kommunehuset i Vaaler, adm.av sorenskriveren med de samme skjøns- og meddomsmænd som under sessionen den 3 ds.

Hvorda !

Foretokes overtakster i anledning jernbaneanlægget fra Flisen til Elverum.

Til opmand valgtes Skrokbæk.

Advokaterne møtte.Brunoen tilstede.

Opmanden O.M.Ynerslund hadde anmeldt at han var forhindret fra at møte idag, da han først igaar kunde komme hjem fra en reise i Trysil i anl.sin brors begravelse og ikke orket straks at reise hit. I hans sted valgtes enstemmig til opmand Chr.Skrokbæk.

De tilstedeværende to suppleanter Bolstad og Trønnes tiltraatte retten.

Adv.Voss tilbakeleverte dokumente ne. Komp. skulde til motpartens tilførsel i forrige retsmøte bemerke følgende :

Tillægsspørsmaal 1. tilsigter saavidt skjønnes at faa en nærmere begrundelse fra skjønsmændene for deres svar til hovedspørsmaal 7 og 13, som indeholder de forskjellige værdistigningssatser.Mændene har tidligere oplyst adskillig herom, nemlig i sine svar paa hovedspørsmaal 14 (aktens pag.40 og 55) samt tillægsspørsmaalene a,o og p (aktens s.62^{b},64,72 og 73) Efter komp.s opfatning er det ved disse svar klart at mændene har været opmerksomme paa de av motparten oftere nævnte salg og forhandlinger om salg, og at de ved ansættelsen av

de forskjellige stigningssatster har tat hensyn til salg og salgsforhandlinger i den utstrøknig som de har fundet at disse har betydning for værdiansættelsene.

At mændene som motparten antyder, bare skulde ha tat hensyn til bruksværdien og set bort fra salgsværdien, saaledes som denne maatte antas at være paa ekspropriationstiden, anser komp. utelukket. Komp. gjør ingen indvending mot at tillægsspørsmaal I. forelægges, men ber mændene være opmerksomme paa hvad her er anført, særlig paa de tidligere avgitte, ovenfor cit.,spørsmaal og svar.- Hermed er komp.s bemerkninger til tillægsspørsmaal II. ogsaa gjort.-

Vedkommende tillægsspørsmaal III og IV bemerkes :

Mændene har tidligere bestemt og tydelig besvart spørsmaal 12,2,3 og 7. for tnr.41, Thea Strands vedkommende, og det er efter komp.s mening upaakrævet paa grundlag av Brumonés erklæring og rids,som kun kan være veiledende med hensyn til skjønsmæssige momenter, at fordre ny overveielse. Skjønsmændene har dengang de ga sine svar, selvfølgelig været fuldt opmerksomme paa de faktiske forhold, og de har ved tillægsspørsmaal h,(akten s.63 og 73-74) git fuldt tilstrækkelig oplysning.-

Det er forøvrig ikke rigtig at Thea Strand i den sidste tid har opsat en ny 2den etages bygning paa sin eiendom, saal. som motparten har anført. Efter hvad der er oplyst for komp.,dreier det sig

om en paabygning eller omforandring av tidligere bebyggelse. Dette vil forresten mændene selv kunne undersøke. Spørsmaalet skjønnes i det hele tat ikke at ha nogen betydning for saken.

Vedkommende tillægsspørsmaal V. bemerkes: Mændene har ved sit svar till tillægsspørsmaal g. (aktens s.63 og 73-74) efter komp.s opfatning git tydelig uttryk for at de ikke har tat bebyggelse i betragtning ved ansættelsen av de forskjellige værdistigningssatser. Nærværende spørsmaal synes derfor mindre paakrævet. Forøvrig maa det erindres at meget av bebyggelsen i strøket er skedd efter ekspropriationstiden (1908), og kun den bebyggelse som allerede dengang fandtes, kunde i tilfælde medregnes. Paa Kokkins tomt, som motparten særskilt nævner, har der like til de sidste uker ingen bebyggelse været. Der har kun staat en støpt grund-mur.

Vedkommende tillægsspørsmaal VI bemerkes: Motparten har optat det av mig ~~behandlede~~ tilladte tillægsspørsmaal ad. hovedspørsmaal 12 (se akten s.51 jfr. 39). Mændene har tidligere i relation til hovedspørsmaal 3, hvorav sammenligning skal ske med den præsumptivt mest værdiforøkete eiendom utenfor ekspropriationskredsen, paa særskilt anmodning av motp. svaret at det ikke bare er, en men flere saadanne eiendommer, som opnaar en større procentvis værdiforøkelse end noget av tnr., og de har eksempelvis nævnt Kjøterøs og Kokkins eiendommer (akt s.39,57).

Efter dette svar har komp.den opfatning at det efter høiesteretsdommens premisser ikke vil kunne bli tale om særfordelsfradrag for noget tnr.ved Vaaler station, saafremt hovedspørsmaal 3 skal lægges til grund. Komp. hadde følgelig ikke nogen interesse i at fremsætte det bebudede tillægsspørsmaal, og desuten er det komp.s opfatning at mændenes pligt til at anstille sammenligning med eiendommer utenfor ekspropriationskredsen, ikke - efter kjendelse ved Underskjønnet den 13 december 1912 (underskjønsakt pag.132) - kunde gaa saavidt, at hver av disse eiendommer kunde forlanges undersøkt og klassificert.-

Enten maa sammenligningen gjælde eiendommer i stationens nærhet i almindelighet, (hovedsp.2) eller maa den gjælde den utenfor ekspropriationskredsen mest værdiforøkete eiendom. Det synes urimelig nu at opta et mellemstandpunkt og forlange opgit hvilke enkelte eiendommer utenfor ekspropriationskredsen som stiger mere end, eller like meget som vedk.tnr., og ved disse, men altsaa ikke alle eiendommer indenfor sammenligningsfeltet, forlange saavel absolut som relativ stigning angit. Enten faar man derfor nøie sig med en oplsyning om at der findes flere eiendommer utenfor ekspropriationskredsen som stiger mere end noget tnr., eller maa man - som komp.hele tiden har fremholdt - klassificere og bergene den alle.Komp. maatte i tilfælde det nye tillægsspørsmaal VI blev besvaret, fastholde dette sit standpunkt og altsaa forlange samtlige eiendommer indenfor sammenligningsfeltet beregnet.

Avskrift.

S k j ø t e .

Undertegnede E. Kokkin, Aasta, erkjender herved at ha solgt, likesom jeg herved sælger, skjøter og overdrar til M. O. Hofgaard min i Vaaler i Solør beliggende eiendom,

g. nr. 43 br. nr. 22 Sundvold av skyld M. o,ol med paastaaende bygninger.

Kjøpesummen er kr. 3820. - der avgjøres saaledes : . . . . . .

. . . . . .

Ti skal den solgte eiendom av nummer og skyld som anført og med de rettigheter og forpligtelser som jeg har eiet den herefter følge og tilhøre kjøperen M. O. Hofgaard, idet jeg for overdragelsen blir hjemmelsansvarlig efter loven.

Vaaler i Solør den 14. januar 1914.

E. Kokkin. (sign)

Vedtas av undertegnede M. O. Hofgaard som kjøper og av undertegnede Karl Granli.

D. U. S.

M. O. Hofgaard (sign). Karl Granli (sign).

Irettelagt 27/4.1914.

J. B. Krohg.

Angaaende motpartens fornyede anmodning til mændene om at besvare tillægsspørsmaal c og e bemerkes :

Komp. henholdt sig til sit tidligere under overskjønnet anførte og sin tilførsel like ovenfor idag. Komp. hadde ikke protestert mot at spørsmaalene besvares, og gjør det heller ikke nu. Men det er komp.s opfatning, at mændene ved at besvare disse spørsmaal gaar længere i undersøkelse og sammenligning med eiendommer utenfor ekspropriationskredsen, end de kan være forpligtet til, jfr. den cit. kjendlese fra underskjønnet.-

Komp. gjør opmerksom paa at komp.s motparten naar mændene har oplyst og angit samtlige de eiendomme utenfor ekspropriationskredsen som de finder mere værdiforøket end noget av takstnummerene, vil forlange ogsaa samtlige disse eiendommer beregnet, baade hvad den absolute og relative værdistigning angaar.

Dette tillægsspørsmaal c. viser i det hele tat efter komp.s opfatning, ganske klart at det er rigtig hvad ovenfor er anført, at enten maa man bli staaende ved de svar som hittil er avgit, eller maa alle eiendommer indenfor sammenligningsfeltet beregnes.-

Særskilt vedk. tillægsspørsmaal c. gjør komp. opmerksom paa at den saakaldte Kokkins tomt i januar iaar er avhændet til Hofgaard for kroner 3.820.- Komp. fremlæg ekstraktutskrift av skjøtet dat. 14 januar d.a.x) Denne tomt blev som oplyst ved underskjønnet i 1910 betalt med kroner 1.500.- og der synes altsaa her at være spørsmaal om ikke en bare meget stor procentvis var-

x) Følger ekstra. Instat paa foregaende side.

diforøkelse som av mændene allerede antat, men tillike om en absolut værdiforøkelse av flere tusen kroner.-

Særskilt til spm.e og den forandrede form motp. har erklært sig villig til at gi dette, bemerkes :

Det vil formentlig være ugjørlig i strøket omkring Vaaler station at sondre bestemt mellem huseiendommer paa den ene side og jordbrukseiendommer paa den anden. Der findes umerkelige overganger, og komp. ber skjønsmændene om,hvis de er enige i denne opfatning, at gi dette uttryk i sine eventuelle svar. Ved de av motparten nævnte høiesteretsdommer i almenningssakerne, som ikke var utelukkende hustomter, regnet til jordbruk, helt ned til eiendommer av størrelse 1 maal jord. Ut fra denne forutsætning er de allerfleste av eiendommerne omkring stationen at regne som ~~skjønne~~jordbruk. Paa den adden side er f.eks.Sole og Hanestads eiendommer neppe at regne mere som jordbruk, end de fleste eiendommer utenfor ekspropriationskredsen som har været medtat i sammenligningsfeltet. Begge disse eiendommer er vesentlig hus og boligeiendommer.

Hvis tillægsspmr.e forelægges, blir sammenligning at foreta paa et helt andet grundlag end tidligere gjort ved skjønnet, og desuten blir det til en viss grad ganske vilkaarlig hvilke eiendommer som skal medtas i sammenligningen. Paa samme tid findes der blandt takstnr.eiendommer som umulig kan henregnes til jordbruk, nemlig Thea Strands eiendom. Det jordstykke hun hadde, har jernbanen tat. Altsaa blir det heller ikke alle takstnr.som kan sammenlignes med jorbrukseiendommer.-

Komp. maatte sluttelig reservere sig overfor motpartens bemerkning om at komp. holdt paa en principiel løsning av serfordelsspørsmaalene paa grundlag av hovedspørsmaal 3. Men det var ikke her stedet at komme ind paa dette. Ind videre var komp. som gjentatte ganger fremholdt, uenig med motparten, naar han betraktet nærværende skjøn som et under en verserende tvist optat bevisende skjøn. Efter komp.s opfatning er skjønnet supplerende i henhold til dommen i hovedsaken. Komp. fandt det derfor ikke nødvendig at imøtegaa motpartens bemerkninger vedk. den i Rt. for 1912 s. 939 indtatte h.r.d. som gjaldt et helt andet forhold.

Sohjødt tilførte :

Jeg henviser til min protokollerte tilførsel i forrige retsmøte, og henholder mig i et og alt dertil.

Til adv. Voss idag bemerker jeg :

H.retsdommen i Rt. 1912 s. 939-977 angaar i juridisk forstand bevisende skjøn. Det gjaldt der likeson det gjælder her, at skaffe alternativt materiale til den retsavgjørelse som skulde danne grundlaget for et erstatningsskjøn. For at kunne avgjøre takstens eller erstatningssummens størrelse, maatte retten der som her, faa sig forelagt alternativer, som den ved kjendelse maatte vælge mellem før den fastslog et av dem som grundlag for den skjønsmessigø bestemte erstatningssum.-

Jeg har forstaat adv. Voss saaledes, at han ikke protesterer mot noget av de av mig fremsatte tillægsspørsmaal, og at han heller ikke protesterer mot at mændene besvarer de tidligere avviste spørsmaal c og e. Med hensyn til disse sidste lar det sig ikke negte at adv. Voss tidligere sterkt har procedert mot at de foreias.-

Der paakræves en almindelig bemerkning ved adv.Voss.s procedyre idag. Motp.synes at tro at det skema, som jeg delvis under samarbeide i og utenfor retten med ham selv har opstillet for hovedskjønnsspørsmaalene, skulde være av en saa ufeilbar natur, at der ikke kunde tænkes nogen ting imellem disse spørsmaal som det rigtige. Saaledes sier motp.at enten maa spm. 3 bare gjælde en eiendom utenfor ekspropriationskredsen til sammenligning, eller ogsaa blir der ikke spm.om spørsmaal 3 overhodet. Denne bemerkning faar i to henseender betydning for det vi her procederer om, og adv. Voss har ogsaa anvendt bemerkningen netop paa disse to punkter. Det første punkt er at det skulde være overflødig at spørre om hvilke eller hvormange eiendommer blir likesaa sterkt eller sterkere værdiforøket end vedk. takstnr., og det andet punkt er at oplysning ve-d de mestbegunstigede tnr.s absolute værdistigning, skulde være overflødig.

Jeg er av den mening at det muligens ikke kan være utelukket at en dommer kan si som saa : Naar det bare er en eller to eller tre eiendommer utenfor ekspropriationskredsen som blir likesaa begunstiget,som vedk.tnr., da finder jeg ikke noget urimelig

i at tnr.ne maa taale fradrag for særfordeler. Men hvis der skulde være flere end en eller to eller tre osv., da synes jeg sier dommeren, muligens at det ikke er rimelig at fradrag taales. Og jeg kunde tænke mig at en dommer med hensyn til spørsmaalet om absolut eller relativ værdiforøkelse for den eller de mestbegunstigede utenfor ekspropriationskredsen, vilde si saaledes som jeg har sagt i min tilførsel i forrige retsmøte. Om en liten eiendom utenfor kredsen stiger procentvis mere i værdi end et stort gjenværende areal av et tnr., saa bør dette ikke være til hinder for fradrag naar der er en stor forskjel - dommeren kan mene større eller mindre - mellem den absolute værdiforøkelse som takstnumret faar, og den som den utenfor liggende eiendom faar: naar det f.eks gjælder tusender av kroner for tnr. , men hundreder av kroner for den utenfor kredsen liggende eiendom.-

Den samme teori eller opfatning hos motp. at de fra først av gjorte hovedspm. skal være ufeilbarlige og ikke kunne fravikes, uten med den følge at der opstaar som motp. ynder at si "vilkaarlighet", gjør sig ogsaa gjældende likeoverfor tillægsspm.e. Her synes motp. at være uopmerksom paa at en dommer kan si :Det er ikke til hinder for fradrag ved et tnr.som er en jordeiendom, og hvis gjenværende del gaar over til at bli byggetomter, at en eiendom som før bare var en større eller mindre tomt, opnaar høiere absolut eller relativ værdiforøkelse end tnr. Det kommer kan dommeren si ogsaa an paa ensartetheten av de fordeler som de to sammenlignede eiendommer opnaar; det er noget andet naar en byggetomt like ved en jernbanestation stiger i værdi end naar en jord-

eiendom like ved en jernbanestation gaar over til at være en byggetomt. -

Til de enkelte tillægsspm. bemerkes likeoverfor adv. Voss :

Til tillægsspm. I og II.

Det er en misforstaaelse naar motp. kalder tillægspm. I krav paa begründelse for mændenes svar til spørsmaal 7 og 13. Det jeg ber om er at faa klart uttalt hvorvidt mændenes satser bare grunder sig paa en efter deres skjøn paa værdierne her bygget objektiv rigtig takst over værdiforøkelsen, eller om de ved sine svar delvis har bortset fra dette, idet de har tat hensyn til hvad de har faat oplyst, nemlig de svære priser som faktisk har været git i omsætningen, eller har været nævnt i salgstilbud ved resten av grunden av de eksproprierte eiendomner.

Jeg er fuldt paa det rene med at mændene har været opmerksomme paa disse salg og salgstilbud, men spm. er om de har tat hensyn til disse salg og salgstilbud som kjendsgjerninger der virkelig forøket resteiendommenes værdi for eierne, selv om vedk. kjøper ikke burde ha git de priser de ga. Det er i denne forstand jeg har skjelnet mellem bruksværdi og salgsværdi. Jeg har tænkt paa en salgsværdi som kanske skjønsmessig seet kunde være for høi, men som dog har været der og skaffet indtægt.

Jeg har tænkt mig ved spm. 1 og 2 at domstolen muligens kunde finde det rigtig hvad jeg paastaar, at der ikke kan bortsees fra faktisk gitte priser. Om mændene finder at de har svaret paa dette før, saaledes som adv. Voss paastaar, saa kan i ethverfald jeg ikke forstaa dette,

og jeg tror at mændene da ikke vil ha noget imot at gi mig yderligere oplysninger.

Ad. tillægsspørsmaal III og IV.

Jeg kan ikke anta at mændene kan ha det ringeste imot at svare paa om De finder Brunoens tegning rigtig, og om dette gjør nogen forandring i deres svar til hovedspm. 12,2,3 og 7.

I denne forbindelse har det utvilsomt sin betydning at der er kommet noget nyt til, nemlig bygningen at det to-etages hus. Det viser sig herved at Thea Strand vil utnytte sin tomts beliggenhet. Det er naturligvis ikke utelukket at skjønsmænd kan komme til en anden opfatning ved oplysninger og momenter som forelægges dem, og det maa hverken betragtes som en formærmelse fra min side at jeg spør, eller noget nedsettende for skjønsmændene om de ser paa det nye som forelægges dem og svarer en gang til. Det faktiske med hensyn til den nye bygning er at den delvis er sat paa en ældre,mindre bygnings plass, men delvis ogsaa utenfor saaledes at den optar mere av gaardsrummet. Det er to-etages, mens det forrige var 1-etages. Iøvrig vil Thea Strand kunne gi mændene nærmere oplysninger.

Ad. tillægsspm. V.

Jeg ilde gjerne her ha mændenes eget svar, og kan ikke ~~her~~ nøie mig med min ærede motparts forklaringer. Jeg kan ikke se at mændene særskilt for Kokkins og Kjøterøs tomter har tat hensyn til bebyggelsen. Som mændene vil vite, fandtes der paa Kokkins (nu Hofgaards) tomt nogen bebyggelse allerede fra undertaksten av og tidligere, idet der var opført en grundmur og muligens et litet skur. Det er især grundmuren jeg sigter til i spørsmaalet.

Ad. tillægsspm. VI.

Her støter vi paa den merk~~elighet~~værdighet, at adv. Voss overordentlig kraftig procederer mot et spørsmaal som han selv har fremsat, eller for at være til det yderste korrekt, "bebudet" forelagt og formulert.

Jeg henviser om berettigelsen av spørsmaalet til hvad jeg har sagt i de almindelige bemerkninger ovenfor, nemlig at der kan være plass i vort spørsmaalsskema for den mellemting, at flere mestbegunstigede kan utelukke fradrag, men færre kan tillate det.

Desuten benytter jeg anledningen til sterkt at protestere mot rigtigheten av den opfatning som motparten stadig gjentar, nemlig at hvis man skulde trekke frem flere mestbegunstigede utenfor kredsen end de som er nævnt, og særlig hvis man ogsaa vil ha frem de absolute værdiforøkelser, saa skulde det være nødvendig for adv. Voss at faa absolute værditakster for hver enkelt eiendom i hele sammenligningsstrøket fra kirken til Lønnerud. Adv. Voss sammenblander to ganske forskjellige ting, nemlig hovedspm. 2 og hovedspm.3. Ved hovedspm.2 forekommer det mig at være den naturlige opfatning, at den relative værdistigning er nok til sammenligning. Det gjælder nemlig her (spm.2.) en stor kreds av eiendommer, og det forlitet veiledende som det er ved spm.3 ved bare at ta ~~s~~er til sammenligning, utjevnes ved svaret til spm. 2 netop ved den større mængde av sammenligningseiendommer.

Jeg skal iøvrig bemerke at adv. Voss selv i sit tilsvar s. 17-18 lægger vegt paa at der ikke bare skal være én, men flere eiendommer som opnaar større relativ værdiforøkelse end de forskjellige takstnumre ; han

uthæver sterkt at Kokkin og Kjøterø bare er eksempler. Derfor vil jeg gjerne vite mændenes mening om det. Arbeidet er ikke uoverkommelig.

Til tillægsspmr. c.

Om det principmæssige ved dette spørsmaal er talt tilstrækkelig, likesaa at spørsmaalet er greit og liketil at besvare.

Med hensyn til prisen kr. 3.820.- ved sidste omsætning av Kokkins eiendom, ber jeg mændene være opmerksom paa, at de hvor det gjælder vedk. tnr., ikke saavidt jeg forstaar har anset enhver omsætningspris jevngod med hver værdistigning.

Skjønsprinciperne bør da anvendes paa samme maate ved de her omhandlede eiendommer som ellers. Jeg henleder i denne forbindelse opmerksomheten paa tillægsspm. I og II, hvorefter der muligens kan bli grund til at taksere tomten under de i disse tillægsspm. antydete alternativer (med og uten hensyn til salgspriser). Komp. hadde iøvrig hørt at der ogsaa tidligere, men efter ekspropriationstaksterne, hadde fundet et salg sted av denne tomt, saavidt vites for kr. 2.200.- og ba mændene velvillig undersøke dette og meddele resultatet. Jeg ber ogsaa mændene være opmerksomme paa hvorvidt de to kjøpesummer gjælder tomten med grundmur eller uten saadan, eller om det har været særegne betingelser, idet skjøtet kun er meddelt i ekstraktutskrift.

Til tillægsspm. e.

Jeg finder det langt fra ugjørlig for mændene at sondre mellem tomtebruk og jordbruk. Saavandt der fins dyrkbar jord til et areal av et par maal eller derover, er

jeg villig til at regne det for jordbrukdyrket eller dyrkbar, ellers maa det vel bli tomtebruk. Ellers maa det være rigtig at Thea Strands bruk er et tomtebruk. Det er min mening at dette rettelig sammenlignes med Kokkins og Kjøterøs, fordi det er av samme slags. De andre tnr. omkring stationen var efter min mening jordbruk, ikke tomter. Dette er selvfølgelig skjønnsspm., og mændene staar ganske frit, men hvis de vil svare paa spørsmaalet som jeg har anmodet om, er jeg dem ogsaa oplyse om hvad de har forstaat ved jordbruk og tomtebruk. Almenningsdommen gik ikke saa langt ned som et eller etpar maal dyrket jord, saavdit erindres.

Iøvrig benegter jeg motpartens tilførsel.

Voss var i mangt og meget uening med motp. i hans bemerkninger, men da disse overveiende var av juridisk indhold, fandt han det ikke nødvendig her at imøtegaa dem.-

Retsmøtet fortsattes imorgen paa samme sted.

Retten hævet.

Aar 1914 den 28 april fortsattes retsmøtet med samme adm. og skjønsmænd paa samme sted.

Hvorda ! forhandlingerne fortsattes.

Brumoen tilstede.

Skjønsmændene svarte til de fremsatte spm.:

Tillægsspm. I.

Mændene har været fuldt opmerksomme paa de stedfundne tomtesalg og salgsforhandlinger, og for grundeiernes alternativ tat skjønsmessig hensyn til samme, likeledes for fradragstaksterne og de %vise ansættelser av værdistigningen.

Til tillægsspm. II.

For spm. 3 maa svaret bli det samme for samtlige takstnumre. For spm. 7 og 13.s vedkommende vil ved utregning paa grundlag av de stedfundne salg og salgsforhandlinger, der forøvrig ikke synes at tilsvare grundeiernes forventninger i 1908, værdistigningen baade absolut ~~og~~ som relativ bli noget større, men da disse salg og salgs-forhandlinger efter mændenes skjøn for en del er skeet paa en maate som man ikke kan tillægge særlig betydning, har man ikke foretat utregningen. Resultatet av denne vil ikke efter mændenes skjøn ~~ikke~~ være noget maal for den ~~nærværende~~ nu sande eiendomsverdi.

Til tillægsspm. III.

Nei.

Til tillægsspm. IV.

Nei. - I forbindelse hermed ønsket mændene at rette besvarelserne for tnr. 41.s edk. av hovedspm. 2 og 7 derhen, at svaret til hovedspm. 2 blir ja, da dette tnr. er sat i en værdistigning av 33 %, mens eiendommer i nærheten av Vaaler station i almindelighet er sat til 20 %. For spm. 7 gjøres følgende tillæg : jfr. spm. 2 antagelig kr. 115.-

Til tillægsspm. V.

Nei.

Til tillægsspm. VI.

Mændene der ikke er lokalkjendte, finder ikke at kunne besvare spm. uten en ny og omfattende befaring, dog er mændene forvisset om at der langs de til jernbanestationerne nyanlagte veie, findes flere mindre eiendommer der har opnaadd likesaa stor %vis værdiforøkelse, som de av ekspropriationen berørte.

Schjødt bemerket at spm. VI ikke var besvart i det omfang som komp. hadde ment. Komp. sigtet bare til en sammenligning med eiendommer i nærheten av Vaaler station (fra Lønnerud til kirken.) Und r denne forutsætning bortfalder muligens mændenes bemerkning om at de ikke kan besvare spm. uten en ny og omfattende befaring, likesom svaret ang. eiendommer langs stationsveiene ikke passer, da ved Vaaler station kun eiendommer fra hvilke der er ekspropriert, ligger ved stationsveiene. Komp. ba derfor mændene overveie spørsmaalet paany, og gi svar i forbindelse med andre mulige tillægsspm. som komp. vilde gi idag.

Foss bemerket til Schjødts tilførsel, at skjønsmændene i sit svar til tillægspm. VI. ikke hadde talt utelukkende om stationsveiene, men om de "til jernbanestationerne nyanlagte veier." Ved Vaaler station kommer saaledes efter komp.s mening ogsaa den nye Glæsmyrvei og de til denne liggende eiendommer i betragtning.

Forøvrig er det heller ikke korrekt at det kun er eiendommer fra hvilke der er ekspropriert, som støter til nordre og søndre stationsvei. Saaledes ligger skrædder Ruuds eiendom til søndre stationsvei.

Komp.s opfatning var forøvrig den, at mændene i sit svar til tillægsspm. VI hadde besvaret det av komp. i sin tid bebudete tillægsspm. ad. hovedspm. 12, ut fra de forutsætninger som komp. mente var rigtig.

Schjødt : Mændene visste selv hvad de hadde ment med uttrykket "de til stationen nyanlagte veier". De vilde derfor ogsaa vite om de derved hadde tænkt paa Glæsmyrveien, hvilket komp. ikke ansaa rimelig. Naar

adv. Voss nævner Ruuds eiendom som eksempel paa at der ved stationsveiene til Vaaler station ligger eiendommer som er uberørt av ekspropriationen (han bruker uttrykket "saaledes ligger"), gjorde komp. opmerksom paa at Ruuds eiendom var det eneste eksempel. Det gjaldt her en hustomt av samme slags som Thea Strands.

Hvis adv.Voss hadde forstaat sit bebudete tillægsspm. til spm.12 saaledes som mændene hadde besvart det, forstod komp. ikke hvorfor motparten ikke hadde gjort opmerksom paa det igaar, jfr.komp.s procedyre den 3 d.m. og igaar.

Forat fjerne al tvil og uklarhet,formulerte komp. nu spm. saaledes :

VI. Hvilke eiendommer i nærheten av Vaaler station opnaar likesaa stor eller større procentvis værdiforøkelse som henholdsvis tnr.38,39 og 40 ?

Voss fandt det ikke nødvendig at opta nogen procedyre overfor motp. Komp.fastholdt sit tidligere forlangende om at faa opgit den relative og absolute værdiforøkelse av de forskjellige eiendommer indenfor sammenligningsfeltet. Subsidiært maatte komp.hvis motp fastholdt sit nye tillægsspm., stille følgende ~~supplements~~spørsmaal :

VI. Hvilke eiendommer i nærheten av Vaaler station opnaar en likesaa stor eller større absolut værdiforøkelse, som henholdsvis tnr.38,39 og 40, samt i tilfælde værdiforøkelsen opgit.

~~Sekundt~~ Det som komp. spurte om i tillægsspm.VI, var egentlig om der var flere eiendommer med lignende procentvis værdistigning som Kokkin og Kjøterøs ,

dette refererende til omkredsen av Vaaler station. Hvad angaar Voss.s tillægsspm. (det subsidiære og den absolute værdistigning) hadde dette sin plass efter den mu-lige besvarelse av det tidligere avviste spm.c. Voss.s principale tillægsspm. var saavidt komp.erindret, tidligere negtet forelæggelse.

Mændene svarte videre :

Til spm. c.

Mændene henholder sig til den før avsagte kjendelse.

Til spm. e.

Med det lokalkjendskap mændene har, maa spørsmaalet besvares med ja for tnr.38,39 og 40 og i tilslutning til den i sessionen den 3 april d.a. av adv. Schjødt gjorte forandring, hvorefter besvarelsen refererer sig til jordbruk i motsætning til tomtebruk.

De eiendommer som skjønsmændene navnlig har tat i betragtning til sammenligning, er Lønnerud, Vaalbakken og hoteleier Hofgaards eiendom, saadan som den nu er med den tilkjøpte parsel av Kirkemoen og disse eiendommer har de anset som jordbruk, likesom tilfældet ogsaa var med tnr. 38,39 og 40 dengang ekspropriationen foregik.

Til tillægsspm. VI. i den forandrete form.

For tnr. 38 Sole, og tnr. 39 Bogstadplass kun Kjøterøs og Kokkins tomter. For tnr. 40 Hanestad, de foran nævnte samt skrædder Ruuds der antas værdiforøket med 35 %, og landhandler Granlis nuværende tomt der antas værdiforøket med 30 %, alt iberegnet den almindelige 10 % værdistigning i herredet.

Schjødt spurte :

Tillægsspørsmaal VII.

Er Kjøterøs,Kokkins,Ruuds og Granlis eiendommer tomtebruk eller jordbruk ?

Svar : Tomtebruk.

Schjødt tilførte derefter som tillæg til replik ang. retsgrundsætninger:

Til tillægsspm. I. og II.

Jeg er ikke enig med mændene naar de ikke har tillagt ~~at~~ de stedfundne salg og salgsforhandlinger - særlig de første - betydning for de omspurte takster, jfr. mit ded.indlæg og mine tilførsler i dette retsmøte og retsmøtet den 3die april. Jeg finder derfor at en utregning av resultatet paa grundlag av salgene og salgsforhandlignerne, vilde været av betydning. Men da der utenom mændenes skjøn foreligger tilstrækkelig materiale til at retten kan danne sig en mening om spørsmaalenes besvarelse paa grundlag av værdien efter salg og salgsforhandlinger, finder jeg det ikke nødvendig at forelægge mændene noget tillægsspm. til I. og II. Jeg peker paa det positive svar de allerede har git for spm. 7 og 13.s vedkommende.-

Til tillægsspm. III og IV. og mændenes tilføielse til sidstnævnte spørsmaal:

Jeg henleder opmerksomheten paa de forandrede svar til spm. 2 og 7 for tnr. 41, Thea Strands vedkommende. Min subsidiære paastand vil for dette tnr. nu gaa ut paa at erstatningen bestemmes paa grundlag av hovedspm. 2.

Til tillægsspm. VI og VII, det første i dets forandrede form :

Det viser sig altsaa at kun Kjøterøs og Kokkins eiendommer av mændene antas at ha større procentvis værdistigning end tnr. 38,39. Iøvrig maa

besvarelsen til disse spm. ses i forbindelse med mændenes svar til tillægsspm.e. Det viser sig at alle sammenkigningseiendommer utenfor kredsen naar spm. 3 anvendes, gjælder tomtebruk, mens av takstnummerne alle er jordbruk undtagen tnr.41, Thea Strand.

Til tillægsspm. o.

Jeg anser fremdeles besvarelsen av dette spm. nødvendig til nærmere belysning av svarene til hovedspm.3., og den mulighet er ikke utelukket, at den ret som skal træffe avgjørelsen her, vil savne et led i alternativerne. Imidlertid finder jeg at situationen er blit noget klarere, derved at tillægsspm. e. er besvart.Procenttallene efter spm.3 vil derved gjøre mindre indtryk jfr. svaret til spm. VI.

Til tillægsspm. e.

Dette spm. har nu mændene velvillig besvart paa en klar maate, og foruten hvad svaret direkte indeholder, ses ogsaa derav at adv. Voss.s bemerkninger i tilsvaret om den storartete værdiforøkelse av Lønnerud,Vaalbakken og hoteleier Hofgaards eiendommer er urigtige.

Til spm. o. og e. samlet.

Jeg har paaanket den kjendelse dat 20/6-13, hvorved mændenes erklæring om at de ikke ansaa sig forpligtet til at besvare spm.ne, blev stadfæstet. Imidlertid stiller saken sig nu saa, at der sandsynligvis vanskelig vil bli høiesteretsdom i denne særskilte sak før dom i hovedsaken falder. Desuten har jeg ved nærmere overveielse fundet at den ved kjendelsen begaatte feil kan rettes ved paaanke til høiesteret sammen med den hele forretning.

idet høiesteret hvis retten savner de omspurte oplysninger, kan hjemvise saken til ny behandling. Jeg frafalder altsaa den særskilte paaanke vedk. den nævnte kjendelse, og anmoder de tilstedeværende overskjønsmænd samt parternes advokat om at vedta den erklæring jeg nu har tilført protokollen, som lovlig forkyndt for dem til mulig dokumentation i høiesteret ved et retsmøte der ang. omkostningsspm. ved paaanken.

De tilstedeværende mænd vedtok det av adv. Schjødt tilførte som lovlig forkyndelse til dokumentation i høiesteret, og erklærte at de ikke paastod sig tilkjendt nogen omkostninger.

Voss kunde for sine parter vedta motpartens tilførsel om frafaldelse av appellen av kjendelsen den 20/6-13 som lovlig forkyndt for dem. Omkostningsspm. vilde da, som motparten antydet, kunne utstaa til senere løsning.

Schjødt fortsatte :

Sluttelig fremlægger jeg skrivelse av 15/4 d.a. fra mig til Lauritz Brumoen med sidstn. paategning av 18 s.m. vedk. et i den senere tid stedfundet salg fra Sole

Bilag indtas :

Kristiania den 15 april 1914

Hr.Lauritz Brumoen,
Overlakke i Vaaler Vaaler i Solør.

Deres ærede av 11.ds. har jeg mottat.

De nævner i Deres skrivelse ingen ting om det salg som har fundet sted fra Aarsruds eiendom. Vær saa snild at sende mig en ny skrivelse med opgave over tid, areal, pris og beliø enhet vedkommende dette salg.

Ærbødigst

Annæus Schjødt.

Tilbakesendes ærbødigst hr.advokat Schjødt, Kristiania, idet der oplyses at det solgte areal bestaar av 2 maal beliggende tæt indtil jernbanestationen og ved siden av baker Otto Tøraasens eiendom.Prisen paa stykkeT var kr.800.-

Vaaler i Solør den 18 april 1914.

Lauritz Brumoyé.

Irettelagt 28/4-1914

J.B.Krohg.

Med disse bemerkninger indlater jeg saken under henvisning til min replik og med paastand som der. Dokumenterne tilbakelevertes.

Voss begjærte saken utsat til imøtegaaelse til juni ting.

Eragtet :

Av anførte grunder som anses fyldestgjørende, utstaar saken som begjært.

Mændene avhjemlet de idag avgitte svar og skjøn i.h.t. sin før avlagte ed som skjønsmænd. De hadde intet at bemerke ved det idag tilførte og forhandlede.

Retten hævet.

Chr.Skrokbæk.	J.B.Krohg.	Erik G.Negaard.
Halvor Landeth.	Haakon Bolstad.	O.Østby.
Sigurd Trønnes.	O.Bryhn.	Ingv.Melvold.

~~Irettelagt 16/9 1914~~

~~J.B.Krohg.~~

Aar 1914 den 18. juni fortsattes behandlingen av maanedstinget for Solør paa Solør arresthus administrert av sorenskriverens edsvorne fuldmægtig i overvær av de opnævnte mandtalsførte retsvidner 1) Axel Larsen og 2) Oliver Noer begge før edfæstet.

Hvorda i foretokes :

Sak nr. 36/13.

Ekspropriationstvist vedkommende Flisen - Elverumbanen i Vaaler.

Fra advokat Voss var indløpet og fremlas indlæg av 16. ds.

Indlægget vedleftes akten s. 244.

Fra advokat Schjødt skrivelse av 15. ds., hvori han begjærer saken utsat til imøtegaaelse til 3. august d. a. Skrivelsen indtas nedenfor. *)

Eragtet :

Av anført grund der antas fyldestgjørende, utstaar saken som begjært.

Retten hævet.

Gustav Hoel.

edsv.

Axel Larsen. Oliver Noer.

Aar 1914 den 3. august holdtes ekstrating for Solør adm. av den konst. sorenskriver Gustav Hoel i overvær av de medunderskrevne vidner.

Hvorda i foretokes sak nr. 36/13 :

*)

Kristiania 15. juni 1914.

Hr. sorenskriveren i Solør,
Takster i Vaaler. Aasnes.

Adv. Voss har meddelt mig at han vil fremme saken med indlæg den 17. ds. Jeg tillater mig at be den utsat for mig til imøtegaaelse til tinget den 3. august. Ærbødigst for advokat Schjødt, Magne Schjødt.

Tilbakesendes hr. adv. Schjødt med adv. Voss indlæg av 16. ds. Solør sorenskriveri, Gustav Hoel edsv.

Fremlagt 18/6.14. Gustav Hoel edsv.

Overtakster vedk. jernbaneanlægget i Vaaler.

Fra advokat Soljødt var indløpet skrivelse med begjæring om yderligere utsættelse i 6 uker. (Skrivelsen er indtat p. 129b)

Fra advokat Voss var indløpet skrivelse med motivert protest mot utsættelse længer end til august maanedsting. (Skr. er indtat p. 129b)

Kjendelse :

Retten finder mot protest fra grundeiernes advokat ikke at kunne indrømme jernbanens advokat yderligere utsættelse end til august maanedsting.

Eragtet : Saken utstaar for jernbanens advokat til maanedstinget for Solør den 19. - 20. august d. a.

Retten hævet.

Gustav Hoel.
edsv.

Olaf Murud. Astrid Engelstad.

Aar 1914 den 20. august fortsattes behandlingen av maanedstinget for Solør paa Solør arrestlus adm. av sorenskriveren i overvær av de opnævnte mandtalsførte retsvidner 1) Thorvald M. Titerud og 2) Oskar M. Teppen, den sidste blev idag edfæstet.

Hvorda i foretokes sak nr. 56/13 :

Ekspropriationssak vedk. jernbanen i Vaaler.

Soljødt begjærte i indlæg av 18. ds. fornyet utsættelse til september ting, idet han oplyste at han den hele tid hadde været optat av forretninger og reiser.

Indlagt følger akten.

Voss møtte ikke.

Kjendelse :

Efter de meddelte oplysninger finder retten at kunne indrømme den begjærte utsættelse.

Ti eragtes :

Kristiania den 30. juli 1914.

Hr. sorenskriveren i Solør,

Vaaler i Solør.

Overtakster Vaaler.

Saken bes yderligere utsat for mig i 6 uker til imøtegaaelse. Baade fordi saken i sig selv er saa vidtløftig og fordi jeg er optat med andre offentlige forretninger har jeg ikke kunnet faa indlæg istand. Om utsættelsestiden tør jeg be mig underrettet. -

Ærbødigst
for advokat Schjødt, Joh. H. Næser.

Fremlagt 3/8. 14. G. Hoel kst.

Kristiania, 31 juni 1914.

Hr. sorenskriveren i Solør,

Flisen st.

Vedk jernbanetakstene i Vaaler.

Forsaavidt advokat Schjødt paa ekstratinget 3. august begjærer yderligere utsættelse, maa jeg protestere imot, at denne gis længere end til august maanedsting. Overskjønnet blev avhjemlet 19. juni ifjor. Jernbaneadvokaten hadde derefter utsættelse til deduktion av tvisten om retsgrundsætningene til 15. oktober altsaa 4 maaneder. Efterat mit tilsvar var levert 17. december hadde advokat Schjødt utsættelse til 27. mars for at avgi sin replik, og derefter foranstaltet han ny aastedssession, som sluttet 27. april. Min duplik leverte jeg 17. juni og da der saaledes er levert 2 meget omfangsrike indlæg fra hver side, maatte jernbaneadvokaten ha kunnet fremme saken til 3. august, selvom han har været optat med andre forretninger.

For grundeierne er det om at gjøre at disse takster bringes til endskap inden en rimelig tid; men de har nu paagaat i snart 2 aar, og endnu foreligger ingen avgjørelse i eks-

Saken utstaar som begjært.

Retten hævet.

J. B. Krohg.

Thv. M. Titerud. Oskar M. Teppen.

Aar 1914 den 16. september holdtes maanedsting for Solør paa Solør arrestlus adm. av sorenskriveren i overvær av de opnævnte mandtalsførte retsvidner 1) Fr. Hansen og 2) Karen Syversen, den første nu edfæstet, den anden før edfæstet.

Hvorda i foretokes sak nr. 36/13 :

Ekspropriationstvist vedk. jernbanen i Vaaler.

Fra Solljødt var indløpet og fremlas indlæg av igaar med 3 bilag.

Indlægget vedheftes akten. s. 265

Bilag 3. indtas saalydende :

Kristiania den 9 sept. 1914.

Hr. Lauritz Brunoen,

Vaaler i Solør.

Overtakstene i Vaaler.

Jeg skal i løpet av uken ha færdig mit tredje indlæg i saken, og vil derfor be Dem om mulig pr. omgaaende besvare følgende spørsmaal :

1. Vedkommende takstnr. 41, Thea Strands eiendom.

a. Var eiendommen bebygget da takstene gik i 1908 ?

b. Var tomten bjørnetomt, og hvorledes var i tilfælde veien fra hovedveien og opover ?

II. Vedkommende den saakaldte Kokkins tomt, nu tilhørende Hofgaard.

c. Hvem eiet denne tomt ved taksteneø i 1908 ? og gjennem hvilke hænder har den senere gaat ?

d. Hvem opførte grundmuren, og naar skedde dette ?

e. Hvad har opførelsen av denne grundmur kostet, eller hvad kan den værdsættes til ?

f. Hvad har de fordkjellige eiere efter taksten i 1908 betalt for eiendommen, altsaa nogen uten grundmur og andre med grundmur ?

g. Har de forskjellige eiereø alle tinglæst skjøte paa eiendommen ?

III. Vedkommende den saakaldte Kjøterøs eiendom, hjørnetomt likeoverfor Kokkins.

h. Naar var denne tomt sidst i handelen ?

i. Har den flere ganger været omsat efter takstene i 1908, og hvad er der av de enkelte kjøpere blit git for den.

j. Har hver av disse kjøpere tinglæst skjøte paa eiendommen ?

k. Har eiendommen i mellemtiden siden takstene været bebygget, og hvorledes er denne bebyggelse ?

Endelig vil jeg gjerne vite om der har fundet nogen omsætning sted av nogen av disse eiendommer, efterat i april d.a. var i Vaaler. Særlig interesserer dette mig for Thea Strands eiendom. I tilfælde vil jeg naturligvis gjerne vite pris og kjøper, samt om kjøperen har faat tinglæst skjøte paa eiendommen.

Ærbødigst

Anneus Schjødt

Tilbakesendes hr.Jernbaneadvokat Schjødt, idet henvises til vedheftede besvarelse.

Vaaler 12.sept.1914.

Ærbødigst

Lauritz Brunoen.

Ad.I. Vedkommende Thea Strand.

a. Ja, landhandler Granli leiet butikbygningen og indflyttet deri i august maaned 1908. Hovedbygningen hvor kafeen nu er var ogsaa dengang opført.

b. Dengang var tomten ikke hjørnetomt.Ingen vei fra hovedveien og op til Vaaler station, hvortil veien først blev færdig i 1910.

Ad.II. Vedkommende Kokkins tomt.

c. Tomten eiedes i 1908 av baker Kjøterøe, som solgte den til landhandler Granli i 1910. Granli solgte eller overlot tomten til Eberhard Kokkin under kjøpet av den eiendom som Granli nu bebor.Hofgaard kjøpte tomten i Januar 1914.

d. Granli opførte grundmuren høsten 1910.

e. Ca.kr.800.- medgik til grundmuren.

f. Kjøterøe solgte tomten for kr.1.500.- Granli solgte den igjen til E.Kokkin for ca. 3.000.- kroner, men da var grundmuren, pakboden og en mindre uthusbygning opført E.Kokkin solgte igjen tomten til Hofgaard, og fik ca.3.800.-

g. Efter de oplysninger jeg har erholdt, har alle eierne hat tingl.skjøte.

Ad. III. Vedkommende Kjøterøs eiendom.

h. og i.Kjøterød kjøpte eiendommen av Herman Aarsrud i 1899 for kr.300.-, da var tomten som Hofgaard nu eier med i handelen .Eiendommen var da ubebygget og delvis bevokset

med smaaskog.

Med undtagelse av Hofgaards nuværende tomt er intet frasolgt eiendommen.

j. M.O.Hofgaard har tingl.erholdt skjøte.

k. Sommeren 1911 blev der tilbygget hovedbygningen et rum samt altan, og i 1913 blev en mindre pakbod tilbygget samme bygning.

Ingen omsætning av eiendommene har foregaat siden april 1914.

Ad.IV. Vedkommende den Granlis nu beboede eiendom :(iflg.telefonsamtale.)

Granli kjøpte eiendommen av Ebernard Kokkin 1912 for kroner 15.600.- Eiendommen er i form av en rektangel og er 67 m. lang, 34 m. bred ved hovedveien og 24 m. bred de i vestre ende. Eiendommen er antat for at indeholde 2 maal.Husebygningene paa eiendommen ~~var~~ har en brandtakst av kr. 16.200.- Granli har sit landhandleri i hovedbygningen.

Denne eiendom blev indkjøpt av Emil Kokkin i 1900 for kr. 600.-, men var da ubebygget.

Disse spørsmaal har jeg besvart i henhold til indhentede oplysninger fra baker Kjøterøe og landhandler Granli.

Irettelagt 16/9-1914.

J.B.Krohg.

Voss begjærte i indlæg av 12. ds. utsættelse til næste ret til imøtegaaelse. (Indl. v. indtai pag. 134½)

Dragtet : Av anført grund der antas fyldestgjørende utstaar saken som begjært.

Retten hævet.

J. B. Krohg.

Fr. Johs. Hansen. Karen Syversen.

Aar 1914 den 15. okt. holdtes maanedsting for Solør paa Solør arresthus adm. av sorenskriveren i overvær av de opnævnte mandtalsførte retsvidner 1) Arnt Kortgaard og 2) Ole Søgaard begge tidligere edfæstet.

Hvorda i foretokes :

Ekspropriationstvist vedk. jernbanen i Vaaler .

Fra advokat Voss var sendt retten en tilførsel for grundeierne av 10. ds. som fremlas til indtagelse .

Tilførselen indtas :

Tilførsel for grundeierne i tvisten om retsgrundsætningerne for overskjønnet.

Min opfatning av tvistepunkterne er tilstrækkelig tydelig utvikelt i mine indlæg av 15. december 1913 og 16. juni d. a. Paa det sidste har jernbaneadvokaten nu levert et længere indlæg som svar. Jeg finder det imidlertid ikke paakrævet at gaa nærmere ind paa de betragtninger som der fremholdes, og for at faa taksterne avsluttet indlater jeg tvisten til kjendelse, idet jeg uttrykkelig reserverer mig mot at la erkjendt rigtigheten av de oplysninger eller anførsler som indeholdes i jernbaneadvokatens sidste indlæg med bilag.

Kristiania den 10. oktober 1914.

Ærbødigst

Til retten. Valentin Voss.

Irettelagt 14. oktbr. 1914.
J. B. Krohg.

Kristiania den 12. september 1914.

Hr. sorenskriveren i Solør,

P l i s e n f a s t.

Vedk. Vaaler-takstene.

Idet jeg forutsætter at jernbaneadvokaten fremmer tvisten med indlæg paa maanedstinget 16 - 17 ds., tillater jeg mig til imøtegaaelse at begjære utsættelse til oktober ting. -

Dokumentene bes mig tilsendt.

Under henvisning til min tilførsel ved ekstratinget i august maa jeg protestere mot yderligere utsættelse for motparten. -

Ærbødigst

Valentin Voss.

Irettelagt 16/9. 1914.
J. B. Krohg.

Fra advokat Schjødt likesaa.

Tilførselen indtas :

Tilførsel i overtakstene for Vaaler den 14. oktbr. 1914

Jeg har paa forhaand faat et gjennemslag av advokat Voss's tilførsel og indlater saken ogsaa fra min side.

Mit forrige indlæg indeholder, som det vil sees, foruten nærmere utvikling av de tidligere ganske utførlig behandlede spørsmaal, tillike et paa nærværende saks oplysninger bygget, med beregninger utstyrt avsnit om betydningen av den absolute vardiforøkelse for det av motparten hævdede sammenligningsprincip, se indlagget side 15 - 22.

Advokat Voss har faat et gjennemslag av denne tilførsel.

Kristiania, den 12. oktober 1914.

Ærbødigst

Annæus Schjødt.

Irettelagt 14.10. 1914.

J. B. Krohg.

Eragtet : Saken optas til dom.

Retten hævet.

J. B. Krohg.

Ole Søgaard. A. Kortgaard.

Aar 1915 den 25. februar blev ekstraretsmøde sat paa sorenskriverkontoret betjent af sorenskriveren med underskrevne vidner.

Hvorda i i ekspropriationstvist vedkommende ekspropriation av grund til jernbanen Flisen - Elverum, Takstnr. 38, Sole tilhørende Herman Aarsrud m. fl. og overtakstnr. 1 øiset, Peder P. øiset m. fl., avsas saadan

kjendelse:

Ved høiesterets dom av 22. mai 1912 er undertakster ved ekspropriation av grund til jernbaneanlegget Flisen - Elverum vedkommende takstnr. 38, Sale tilhørende Herman Aarsrud, nr. 39 Bogstadpladsen, tilh. Nils Astrup, nr. 40 Hanestad, tilhørende Ole Th. Hanestad, nr. 41 Vaabakken, tilh. Thea Strand, nr. 57 Lundeby, tilh. Iver Lundeby, og overtakster vedkommende takstnr. 1 øiset, tilh. Peder P. øiset og takstnr. 43 Braaten, tilhørende Lars Hoel, ophævede, fordi skjønsmændene maa antas at ha gaat ut fra feilagtige forutsetninger m. h. t. spørsmaalet om adgang til fradrag for særfordeler i erstatningen. Saken hjemvistes til nye takster paa jernbanestyrelsens bekostning. -

Til fremme av disse nye takster har da jernbanestyrelsen ved sin advokat tilstevnt nærværende skjønssak, hvori er avholdt underskjøn over de ovennævnte takstnr. 38, 39, 40, 41 og 57 og derefter overskjøn saavel over disse takstnr. som takstnr. 1 og 43. -

For disse to sidste takstnr. er imidlertid taksten under sakens gang frafaldt, idet der er opnaadd enighet om erstatningssummene og saken er for deres vedkommen-

de begjært hævet og omkostninger særskilt tilkjendt dem. -

For de øvrige tekstnr.s vedkommende er takstene fremmet under en række forskjellige alternativer. Herved har man vist opnaadd takster, hvorved enhver tænkelig mulighet for beregningen av ekspropriatens tilkommende under hensyn til ekspropriantens ret til at forlange avdrag for særfordeler har fundet sin avgjørelse. -

Der er 2 hovedtvistepunkter under skjønnet, som nu foreligger til rettens avgjørelse:

I. Hvilke fordele er gjenstand for avkortning i erstatningssummen ? og

II. Paa hvilken maate skal værdien av den grund, som avgis beregnes ?

Retten følger her den orden, hvori spørsmaalene er procedert av partene. -

I. Om de fordeler som bør være gjenstand for avkortning i erstatningssummene indeholder den dom som hjemviser takstene, ingen bestemt uttalelse. Heller ikke voteringen er saadan at man derav kan slutte sig til hvad rettens mening har været. -

Den lovbestemmelsex, hvorpaa hele læren om avdrag i erstatningen for særfordeler grunder sig, er § 26 i veiloven av 15. september 1851, hvorefter der ved takstens bestemmelse over skaden paa jord skal tas billig hensyn til, hvorvitt grundeieren "for sit særskilte vedkommende faar større eller mindre nytte av den vei som anlægges" - og denne bestemmelse er ved l. 7. september 1854 utvidet til at gjælde ogsaa for jernbanen. -

Partenes mening om, hvordan denne bestemmelse skal forstaaes stemmer overens deri at de fordeler

for hvis vedkommende fradrag i erstatningen skal kunne ske, maa være andre end de som ved den lettere kommunikation opnaaes av alle i bygden liggende gaarder; men dermed stanser ogsaa enigheten. -

Jernbanen paastaar nemlig at dette er de eneste fordele, som ikke er gjenstand for avkortning, og at enhver yderligere fordel maa anses for en særfordel, hvis værdi maa avgaa i erstatningen for grund, uten hensyn til om andre eiendommer, hvis grund ikke berøres av jernbanen opnaar de samme eller større fordele. -

Subsidiært mener den, at dette maa gjælde for enhver værdiforøkelse som gaar ut over værdiforøkelsen for de enkelte bruk av samme art som de der maa avgi grund, med andre ord enhver værdiforøkelse, som har sin grund i den ved jernbanens anlæg givne adgang til en fordelagtigere anvendelse av grunden end man før hadde.

De indsterinte derimot gjør gjældende, at det alene er saadanne fordeler, der er direkte ifølge av grundavstaaelsen, som kan være gjenstand for avkortning; derimot ikke de fordeler som vilde være opstaat ogsaa om grunden var ekspropriert fra en naboeiendom.

Om jernbanens principale paastand skal retten uttale at den synes at være et uttryk for den synsmaate som har været gjældende ved de oprindelige, hjemviste takster, en synsmaate som ved selve hjemvisningen er forkastet og som der saaledes ikke kan være tale om at gi medhold. -

Derimot er der efter rettens mening meget som taler for at hvis ekspropriatus efter jernbanens anlæg

eller ved dens drift faar adgang til at anvende det, som han har tilbake av den eiendom hvorfra grund er ekspropriert paa en fordelagtigere maate end før - navnlig naar det gjælder de eiendommer, hvorfra der her skal ekspropriieres - ved at arealer der før kun har kunnet anvendes til jordbruk eller havn, kan anvendes til tomter og derved betinge en høiere pris end der før var adgang til at faa, da bør der være anledning til at gjøre avdrag for den derved opnaadde værdiforøkelse i grunderstatningen.

Allikevel tror retten at være mest i overensstemmelse baade med teorien saadan som denne har fundet sit uttrykk i Aschehougs uttalelser i Retstidende for 1879 side 741 ff., Scheels tingsret 192 - 195 og Morgenstiernes statsforfatningsret og med uttalelsene i Høiesteretsdommene av 1912, Retst. s. a. 689 - 92 ved at begrænse pligten for ekspropriatus til at taale avkortning til bare at gjælde saadanne fordeler der direkte har sin grund i, at ekspropriationen er foregaat netop fra vedkommende eiendom. Høiesterets avgjørelse i retstidende for 1874 s. 563, hvori uttrykkelig uttales at den fordel der er opnaat for en eiendom derved at der er ekspropriert til station paa eiendommen, bør komme til avdrag, maa efter senere avgjørelser antaas at være forlatt likesom den i samme dom trufne avgjørelse om, at fradrag alene kan ske i ulempeerstatningen. -

Efter de fremkomne oplysninger og overskjønnets svar til spørsmaal 6 - akt pag. 39 sammenholdt med side 56, 58, 59, 60 og 62 a - er ikke for noget av takstnr. den ekstraordinære værdiforøkelse helt eller delvis bevirket eller foraarsaket ved at ekspropriation er skedd fra eiendommene. -

Der vil saaledes ikke bli at gi noget fradrag i erstatningen for særfordeler. -

II. M. h. t. det andet tvistepunkt: principene for beregningen av grundværdien, er de foreliggende retsavgjørelser klarere. Navnlig uttales det i høiesteretsdom av 1900, Retstidende s. a. pag. 194 ff., at taksten skal sættes under hensyntagen til den almindelige værdistigning i distriktet, som forventningen om jernbaneanlægget har medført, men uten hensyn til de spekulationssalg som kan ha fundet sted i haab om en fordelagtig ekspropriation eller lignende. I samme klasse maa sættes spekulation i forhøiet værdi ved mulig stationsanlæg paa eiendommen, hvad netop gaar ind under fordelagtig ekspropriation. -

Det er jernbanens paastand at takstene skal sættes overensstemmende med denne avgjørelse, medens derimot de indst. paastaar, at takstene skal sættes under hensyntagen til den forøkede værdi som eiendommene hadde efterat det var avgjort, at jernbanen og stationen skulde lægges der, hvor de nu er. -

Retten finder, at der av den citerte høiesteretsdom tydelig fremgaar, at der ved ekspropriationen skal forholdes efter jernbanens alternativer. -

Det er oplyst at det visstnok allerede i 1907 var bestemt at stationen skulde ligge der hvor den er lagt; men derimot er intet nævnt om at dette var gjort almindelig bekjendt, og saadant sker saavitt vites heller ikke før takstene holdes, og den spekulationspris som i et enkelt tilfælde har været betalt, navnlig for takstnr. 39, kan saaledes alene være grundet i forventningen om prisstigning

ved stationsanlæg og bør efter det anførte ikke lægges til grund for takstene. -

Partene er enig om at der skal gaas ut fra værdien høsten 1908, og jernbanens advokat har erklæret at renter av ekspropriationssummene eller hvad der maatte bli tilovers av dem vil bli betalt fra den dag, da jernbanen kom i besiddelse av grunden. -

Da grunden erkjendes allerede at være tat i besiddelse, vil ingen fravikelseskjendelse utfordres. -

Efter overskjønnet vil der bli at betale i erstatning:

For takstnr. 38, Sole:

1. For grunden . . . . . .kr. 10 pr. ar.
2. Ulempeerstatning . . . . . " 800.oo
3. Gjerder . . . . . " 0.80 pr. løpende meter.

For takstnr. 39, Bogstadplads:

1. Grunden . . . . . kr. 10,oo pr. ar.
2. Ulempeerstatning . . . . . " 500,oo.
3. Gjerder. . . . . " 0.80 pr. l. m.

For takstnr. 40, Hanestad:

1. Grunden . . . . . kr. 20,oo pr. ar.
2. Ulempeerstatning . . . . . " 100,oo.
3. Gjerder .. . . . . " 0.80 pr. l. m.

For takstnr. 41, Vaalbakken:

1. Grunden . . . . . .kr. 60,oo pr. ar.
2. Ulempeerstatning . . . . . " 200,oo.
3. Gjerder . . . . . ." 0.80 pr. l. m.

For takstnr. 57, Lundeby: Kr. 2.75 pr. ar.

For takstnr. 1 og 43 vil saken bli at hæve.

Efter hjemvisningsdommen skal omkostningene ved de nye takster bæres av jernbanen, og retten finder at dette ogsaa maa gjælde overskjønsforretningen, som oprindelig er begjært av jernbanen, og under hvilken de forskjellige tvistepunkter er blit omprocedert og avgjort. Partene har begjært omkostningene særskilt ansat for takstnr. 1 og 43, for hvis vedkommende saken hæves; men retten finder at efterat bevilling til sakens kumulation er git, er de forskjellige takstnr. saaledes indfiltret i hverandre fra sakens begyndelse, at nogen utskilling m. h. t. omkostningene ikke godt kan finde sted. -

Omkostningene blir at tilkjende de indst. og sættes til 1600 kroner for overskjønnet.

Paakjendelsen har tat noget længere tid end den burde; men dette har sin grund foruten i sakens egen vidtløftighet ogsaa deri at der samtidig blev optat en likesaa stor og endnu vidtløftigere procederet sak, som er paadømt ved siden av de andre løpende forretninger som har maattet utføres av dommeren personlig. -

Ti eragtes:

Erstatning for grundavstaaelse til jernbanen Flisen - Elverum blir at betalesaaledes:

<u>Takstnr. 38, Sole i Vaaler, eier Herman Aarsrud.</u>

For grunden . . . . . kr. 10 - ti kroner pr. ar.
" ulempeerstatning . ." 800 - otte hundrede kroner.
" gjerder . . . . . " 0.80 - otti øre pr. løpende meter.

<u>Takstnr. 39, Bogstadplads i do., Nils Astrup eller nu hans arvinger.</u>

For grunden . . . . . kr. 10 - ti kroner pr. ar.

For ulempeerstatning . . . kr. 500 - fem hundrede kroner.

" gjerder . . . . . ." 0.80 - otti øre pr. løpende meter.

Takstnr. 40, Hanestad i do., Ole Th. Hanestad.

For grunden . . . . . .kr. 20 - tyve kroner pr. ar.

" ulempeerstatning . . . " 100 - et hundrede kroner.

" gjerder . . . . . ." 0.80 - otti øre pr. løpende meter.

Takstnr. 41, Vaalbakken i do., Thea Strand.

For grunden . . . . . .kr. 60 - seksti kroner pr. ar.

" ulempeerstatning . . . " 200 - to hundrede kroner.

" gjerder . . . . . ." 0.80 - otti øre pr. løpende meter.

Takstnr. 57, Lundeby i do, Iver Lundeby.

For grunden . . . . kr. 2.75 - to kroner fem og sytti øre pr. ar. -

For takstnr. 1, Øiset, og takstnr. 43, Braaten i Vaaler hæves saken som forlikt, idet dog omkostninger tilkjendes de indstevnte.

Omkostningene ved overskjønnet betaler Norges Statsbaner til de indst. Herman Aarsrud, Nils Astrups arvinger Ole Th. Hanestad, Thea Strand, Iver Lundeby, Peder P. Øiset og Lars Noel med 1600 - et tusen seks hundrede kroner - at efterkommes inden 15 dager fra denne doms lovlige forkyndelse under adfærd efter loven. -

J. B. Krohg.

Karl Stenerud. Olaf Murud.

I n d l æ g

for

Hovedstyret for statsbanerne

angaaende retsgrundsætninger.

Jeg behandler først spørsmaalet om fradrag for særfordeler, senere grundsætningene for fastsættelse av de positive takster og tilslut de specielle spørsmaal for takstnr. 1, Øiset, og takstnr. 43, Lars Hoel(Braaten).

I. Fradrag for særfordeler.

Naar der ved en ekspropriation spørres om fradrag for særfordeler, og dette retsspørsmaal juridisk skal drøftes, er det grl.s § 105, vi faar at behandle. Det er regelen om at eiendom ikke kan forlanges avstaat uten mot fuld erstatning. Ekspropriantenskal betale fuld erstatning til ekspropriaten, og ekspropriaten har omvendt ikke ret til at kræve mere end fuld erstatning. Det er altsaa begrepene erstatning og tap, som vi her har at gjøre med, og vi har som overalt i erstatningslæren at se hen til forholdet mellem den erstatningspligtige og den erstatningsberettigede. Der er en erstatningsyder og en erstatningsmottager. Derimot er sammenligninger

~~mellem det forhold, som opstaar mellem ekspropriantten og~~ retssubjekter utenfor ekspropriationsforholdet, ~~er ganske~~ ganske likegyldig ~~[illegible]~~ for bestemmelsen av erstatningens størrelse. Naar ~~den~~ erstatningsyderen gir den erstatningsberettigede fuldt vederlag for, hvad han avstaar, er grl.s § 105 fyldestgjort.

Nu er det sikker norsk ret, og deri stemmer norsk ret med de fleste fremmede lovgivninger, at som del av erstatningen kan betragtes de fordeler, som ekspropriaten opnaar ved det anlæg, hvortil ekspropriation finder sted. Disse fordeler træer altsaa i stedet for betaling, saalangt fordelenes værdi rækker. Hermed stemmer ogsaa høiesterets praksis hos os baade i jernbanesaker og andre ekspropriationssaker.

I jernbanesaker begyndte denne høiesterets praksis ved høiesteretsdommen i Rt. for 1874 s. 503. Dog blev der ved denne dom gjort en vidtgaaende begrænsning med hensyn til de fordeler, som ekspropriantten kunde krave fradrat i erstatningen. Det blev sagt, at fordelene skulde være "særlige". Dette ord peker hen paa en sammenligning mellem fordeler av ekstraordinær art paa den ene side og almindelige fordeler paa den anden side. Det rene erstatningsprincip tilsier, at enhver paaviselig værdiforøkelse, som jernbanen bringer en eiendom, skal kunne avkortes i erstatningen. Men ved dommen av 1874, som senere er blit berulgt i vor høiesteretspraksis, er der opstillet krav om, at fordelene skal være "særlige". Senere domme, nemlig dommen i Rt. 1900 side 194(Fagernæssaken), i Rt. for 1910 s. 189 og i Rt. for 1912 s. 689(Vaalersaken) har utviklet det sammenligningsprincip, som ligger i ordet "særlige" til - jeg maa si det - ganske uklare voteringsuttalelser om, med hvilken værdistigning

Dette "refererer sig til sammenligning med andre. Kfr. veiloven § 26 "for det samt. Kreds"

man skal sammenligne, forat en fordel skal kunne kaldes "særlig". Det mest karakteristiske eksempel paa uklarheten, eller jeg kan si den vildrede, hvori høiesteret befinder sig med hensyn til dette spørsmaal, frembyr voteringen i høiesteretsdommen av 1912.

Det er nu kommet dit, at høiesteret er i tvil om dels, hvorvidt fradrag kan ske for særfordeler, naar nogen anden opnaar lignende fordeler gjennem det eksproprierende anlæg, dels om, hvorvidt der overhodet kan kræves fradrag, naar det ikke er selve den omstændighet, at grunden tas fra vedkommende ekspropriat, som bevirker værdiforøkelsen av hans eiendom.

Sammenligningsprincipet, hvortil dommen av 1874 kun indeholdt en svag antydning, synes nu at være paa vei til ganske at fortrænge erstatningsprincipet. Det synes ~~[illegible]~~ som om høiesteret ikke betragter ekspropriationer - i alle fald ikke jernbaneekspropriationer - som undergit erstatningslærens regler(grl.s § 105), men som undergit en social sammenligningsret, som ikke eksisterer i norsk lovgivning. ~~ret.~~ Det er begyndt at betragtes som uretfærdig, at enkelte personer ved et jernbaneanlæg kan opnaa stor værdiforøkelse uten at behøve at taale fradrag,-fordi de nemlig ikke berøres av jernbaneekspropriationen - mens andre, som opnaar lignende fordeler, maa taale slike fradrag i sin ekspropriationserstatning.

Det er imidlertid uundgaaelig under de i verden eksisterende samfundsforhold, at ofte en person uten vederlag og ganske ufortjent nyder en fordel f. eks. en værdiøkning av sin eiendom, mens andre maa betale vederlag derfor. Skulde man føre det princip, at en ekspropriat ikke skal taale fradrag for værdi-

Efter Grl. §105 skal ekspropriationsfeltet betales med fred vædi paa ekspropriationstiden. Dette er utgangspunktet og et hovedsynspunkt ved fastsættelse av erstatningen. Forat dets skal kunne ske uguv avkortning i den vædi som ekspr. feltet har, maa de paanløpne ekstraomkostninger bestemdeke. Det er da ikke tilstrækkelig, at sige at taxet skal beregnes ~~brutto~~ netto, ikke brutto. Ti denne sætt's rigtighet maa kevises.

Ved en delavskrivning, hvorvidt der er adgang til gjenvælg for eventuelle forbedringer, maar nogen anden opmaar ligende fordeler gjennem det ekspropriserende anlæg, dele om, hvorvidt der overhoved kan komme fradrag, naar det ikke er selve den ekspropriation, at grunden tas fra vedkommende eiendom, som bevirker værdiforholdenen av hans eiendom.

Bestemmelsesgrundlaget, hvortil der tænkes av 1874 om landboloft en evig antagelse, synes nu at være paa vei til gjennem at fortrænge erstatningsprinsippet. Det synes ~~saa~~ ~~overvejende~~ ~~tilfælde~~ ~~hvilke~~ ikke bestemte ekspropriationer - i alle fald likeso jernbaneekspropriationer - som undergik erstatningsloven regler(grl.§ 105), som nu undergik en endel saakaldtlugerer, som ikke erstatter.I norsk ret. Det er begrundet at betragtes som urettfærdig, at enkelte personer ved et jernbaneanlæg kan opnaa ekstraværdiforholdene uden at betaale et tænkt fradrag,-fordi de netlig ikke betjænes av jernbaneekspropriationen - men andre, som opnaar ligende fordeler, kan tænke ikke fradrag i sin ekspropriationserstatning.

Det er ikkeforeld uundgaaelig under det vanskelige erstatningsproblem, at ofre en person uden vederlag og gunske urettfærdig nyder en fordel f. eks. en værdiforhøielse av sin eiendom, men andre kan betale vederlag derfor. Ønskelig kan fjærne det princip, at en ekspropriat ikke skal tænke fradrag for vædi-

økning, fordi en anden - ikke ekspropriat - faar en like stor og større værdiforøkelse, videre i sin konsekvens, saa vilde det føre dit, at en, som bare har en saakaldt almindelig fordel i distriktet, skulde ha et tillæg til sin takst, fordi andre eiendommer opnaar saa meget større fordeler end han ved jernbaneanlægget(særfordeler), hvorfor ikke ~~tæles~~ hæves fradrag, og at man maatte si, at distrikter, som aldeles ikke fik nogen jernbane, burde ha en særlig godtgjørelse av staten, fordi eiendommene i andre distrikter ved ~~jernbanens~~ anlæg av jernbane fik sin grund værdiforøket. ~~paa almindelig maate.~~

Den ulike økonomiske stilling, hvori forskjellige borgere(grundeiere) kommer ved et jernbaneanlæg eller andre offentlige eller private foranstaltninger, som bevirker værdistigning av eiendom, kan kun bøtes ved en lov om refusion av værdistigningen eller en del derav. Men en saadan lov har vi ikke for jernbaneanlægs vedkommende. Og vil man holde sig paa lovens grund og desuten samtidig erkjende rigtigheten av den sætning, som alle hos os er enig om, nemlig, at grundloven gir adgang til at betale grunderhvervelse med værdiøkning, som anlægget bevirker, - saa er der ingen anden utvei end at følge det rene erstatningsprincip efter grl.s § 105.

Det rene erstatningsprincip er hjemlet i grl.s § 105. Vil retten ikke erkjende, at særfordeler og værdiøkninger bevirket ved det eksproprierende anlæg som en lovlig del av erstatningen, saa er der ingen anden utvei end likefrem at fornegte ethvert fradrag for fordeler og si, at en saadan fordel skal bli der, hvor den rammer, uten at kunne betragtes som del av den skyldige erstatning. Men at opstille sammenligninger med

de fordeler, som personer utenfor ekspropriationsomraadet opnaar og fornegte erstatningsprincipet, fordi disse, som ikke har noget med ekspropriationen at gjøre, ogsaa opnaar større eller mindre fordeler ved vedkommende anlæg - det er hverken hjemlet av almindelige erstatningsregler eller av grl.s § 105.

Voteringen i 1912.

Førstvoterende i Vaalersaken av 1912 uttaler(side 691 midten), at hvis A, over hvis eiendom jernbanen ikke gaar, opnnar de samme fordeler som B, over hvis eiendom jernbanen gaar, og hvis da B skal taale fradrag i erstatningssummen for fordelene, saa vil B sammenlignet med, hvad der gjælder for A lide et direkte tap ved, at jernbanelinjen gaar over hans grund. B, forutsetter førstvoterende, blir økonomisk uheldigere stillet end A og "jeg indser

Rt. 691 ikke, hvorledes man(kfr. grundlovens § 105) kan sige, at B faar fuld erstatning, i det øieblik man ved at ekspropriere grunden fra ham betager ham en værdi, som ikke vilde være betaget ham, om jernbanelinjen ikke var udstukket over hans eiendom."

Her begaar ~~imidlertid~~ førstvoterende i utkastelsen den tankefeil, at han behandler erstatningsspørsmaalet, ikke i forholdet mellem erstatningsyder og erstatningsmottager, men efter sammenligning med en tredje mand, som nyder uforskyldt fordel. Førstvoterende ser ogsaa bort fra, at den fordel, som baade A og B opnaar, er git dem av jernbanen, og naar da jernbanen hos B krever tilbake denne fordel, saa paafører den ikke B noget tap, men setter ham kun i status quo - i den samme økonomiske stilling, som han vilde være, dersom jernbanen aldeles ikke blev anlagt.

Om derfor B kan sies at lide noget tap i forhold til A, saa er dette ikke noget tap, ~~saa er~~

som han kan kræve erstattet ved at beholde uavkortet den del av erstatningen, som han efter norsk ret er forpligtet at motta i særfordeler.

Der foreligger forresten ikke noget tap for B, men kun det ~~inflaner~~ grundgrunn, at der forholdes han en uforskyldt vinding, som A opnaar.

Men derav at trække den følgeslutning, at eksproprianten, siden vore samfundsforhold er saa uheldige, at han ikke kan faa nogen lettelse i sine anlægsomkostninger ved en refusion fra B, derfor skal betale større erstatning end tapet, hvor vor grundlov gir han adgang til at faa avkortet i sin erstatning de fordeler, han bringer — en saadan mening beror paa, at man utelukkende tar hensyn til ekspropriatens økonomi og ikke til eksproprianten's.

Det er ogsaa en tendens, som jeg har merket mere og mere gjør sig gjældende i vort samfund, at den enkelte økonomisk skal beskyttes utover det retfærdige, naar han kommer i forhold til stat eller kommune. Imidlertid representerer disse institutioner en almen økonomi, og det er ingen sund samfundsopfatning, at den enkelte, som tilfældigvis kommer i berøring med det offentlige, skal berikes derved. Det offentlige skal ikke paaføre skade, og hvis saadan paaføres, skal den erstattes. fuldt ut. Men der er ingen grund til, at berikelse skal finde sted, fordi det offentlige trænger en mands eiendom til sine samfundsnyttige formaal. Hvor det gjælder et særlig lukrativt foretagende for statskassen som saadan kunde disse grundsætninger være berettigede; men som bekjendt er jernbaner ikke lukrative for statskassen. De kræver tvertimot hos os stadig til-

skrud. Naar vor nyere lovgivning i vanskelighedssaker i enkelte tilfælder tilkjender grundeierne mere end fuld erstatning, saa er det under den forutsætning, at økonomiske fordeler opnaas for ekspropriantens som saadan – at han altsaa virkelig skal gi ekspropriaten del i et ~~faar betale for et større~~ økonomisk nettoutbytte. Men saaledes er det jo ikke med jernbaneanlæg.

Iøvrig har førstvoterende med hensyn til det efter hans mening lovlige fradrag for særfordeler 2 standpunkter. Det ene(side 691 mellemste stykke) gaar ut paa, at fradrag for særfordeler aldrig kan ske, med indre fordelene opnaas netop derved, at jernbanen gaar over ekspropriatens grund. Kun da, sier førstvoterende paa det citerte sted, kan særlige fordeler sies at være tilstede.

Førstvoterende mener her at kunne paaberope sig veiloven av 15. september 1851 § 26. Naar det her staar, at der ved taksten skal tas hensyn til "hvorvidt grundeieren for sit særskilte vedkommende erholder større eller mindre nytte av den vei, som anlægges", mener førstvoterende, at det maa være utelukkende sigtet til den nytte, som han opnaar derved, at veien er lagt over hans grund, saaledes at fordeler, som han vilde opnaadd, selv om den var lagt ikke over hans, men over en andens grund ikke kan komme i betragtning til fradrag.

Dette staar der imidlertid ikke noget om i loven og slik har formentlig heller aldrig veiloven været praktisert. Sætter man, at A faar en ny betydningsfuld hovedvei lagt tvers gjennem sin grudd, mens derimot B faar veien lagt paa A.s grund, men like i kanten av sin eiendom, saa at han ikke behø-

ver at skaffe sig veiret over A.s grund for at komme til veien - saa vil han dog vistnok ikke være i tvil om, at A maa avgi hele sin veigrund gratis. Det bør han i alle fald ikke være i tvil om. Ti hvor veien end gaar, hvor store fordeler B end opnaar, gis der et lange ganger valuta for den grund, han selv avgir.

Imidlertid er det naturligvis et sjeldent tilfælde, at en, over hvis grund veien ikke lægges, opnaar like saa store fordeler, som den, som faar veien tvers gjennem sin grund - den første maa jo i tilfælde som regel benytte sig av ekspropriation efter loven om ekspropriation til gaardsveier for at komme frem til den nye vei. Følgerede derfor vil fordelene ikke kunne være fuldt saa store som for den, gjennem hvis eiendom veien gaar; den anden maa nemlig anlægge vei til forbindelse med hovedveien og ekspropriere grund dertil. Men han kan allikevel opnaa store fordeler, som han efter gjældende lovgivning ikke kan av krave nogen refusion for. Og disse fordeler er precis av samme art som de fordeler, den av veien gjennemskaarne eiendom opnaar. Den bestaar i at faa forbindelse ut til en hovedvei for en eiendom, som før laa i en avkrog - jeg forutsætter det.

Den omstændighet, at veien gaar gjennem A.s eiendom kan muligens bevirke, at en myr blir dræneret eller hans jord paa anden maate forbedret. Det blir kun denne fordel, som blir særlig for ham og altsaa av en anden art end den fordel, som naboen opnaar. Men det har ikke været praksis ved veiekspropriationer, at kun jordforbedringer opnaat ved veianlægget blev tat som fradrag. Man har ogsaa tat i betrag

Lettere veg loven om grundlovens §105.

ning bedringen av gaardens driftsforhold og en ekstraordinært større værdi, som gaarden fik ved den forbedrede kommunikation. Og al denne hensyn maa bortfalde

Ved jernbaneanlæg har det ikke den betydning at ligge like indtil linjen, som det har ved et veianlæg. Det vil derfor her, selv om det gjælder beliggenheten ved en station, meget oftere være et større antal som opnaar værdiøkning av sin eiendom, end der kan være tale om, naar det gjælder veianlæg. Selv mange, som ikke berøres av ekspropriationen, har ved hjælp av bestaaende veiforbindelse eller ved hjælp av veier, som de selv kan anlægge over egen grund, adgang til at forøke sin eiendoms avkastning - ja ofte til at anvende eiendom, som før kun var til dyrkning, til byggetomter, oplagstomter eller industrielt brug. Alt dette kan jernbanen bevirke. Derfor vil der ved jernbaneekspropriationer være flere utenfor kredsen av ekspropriatene, som nyder særfordeler, end der vil være ved ekspropriationer til veianlæg. Men dette har ingen indflydelse paa erstatningsprincipet efter grundlovens § 105.

Den anden mening om fradragets lovlighet fremstiller førstvoterende side 692. Her fastholder han ikke, at kun den grundeier, som opnaar sin fordel ved at banen lægges netop over hans og ikke over en andens eiendom er forpligtet til at taale fradrag, men han opstiller uten hensyn dertil et sammenligningsprincip, som han paastaar ikke er iagttat av jernbanen. Han sier, at det er nødvendig til avgjørelse av spørsmaalet om fradrag, at sammenligning anstilles mellem den grundeier, hvis eiendom berøres av jernbanen og andre, hvem ekspropriationen ikke berører, men, tilføier han, i hvilken utstrækning

---

I anden klasse efter § 63 i den nye ekspl. lov av 20 juni 1912, som fastslaar "nytte" og "samme fordel".

I grundlegger

skjønsmændene er pligtige til at anstille slike sammenligninger, vil han ikke indlate sig paa at drøfte. Derimot anser han det tilstrækkelig at betone, at skjønsmændene "i større eller mindre utstrækning" er pligtige til at anstille sammenligning med andre forhold end de, som ved berører en enkelt eiendom. Han tilføier, at den omstændighet, at eiendommen har opnaadd værdiforøkelse, fordi der kom jernbaneanlæg i distriktet, ikke er nogen særlig fordel, som i og for sig berettiger til fradrag. I den sidste bemerkning er jeg enig, og noget andet har heller aldrig været paastaat fra jernbanens side. Men hvilke sammenligninger der da skal anstilles overlates altsaa til skjønsmændene, det vil m. a. o. si til eksproprianten, fordi han for at være sikker paa, at førstvoterende ikke skal finde, at der er gjort for litet av slike sammenligninger, maa anstille disse for ~~mange~~ en rekk alternativer.

Til den særlig knappe adgang til fradrag, som førstvoterende anser hjemlet side 691 slutter de voterende, assessor Christiansen og justitiarius Thinn sig. Disse uttaler meget skarpt, den ene, at fordelene maa være opstaat alene derved, at eiendommen berøres av ekspropriationen, og den anden, at kun saadanne fordeler kan komme til fradrag, som skjønnes at ville tilflyte eiendommen netop derved, at anlægget lægges over denne, og som altsaa ikke vilde opnaas, hvis anlægget ikke var lagt over vedkommende grund.

Dette vil m.a.o. si, som det ogsaa er fremholdt baade av motparten og mig tidligere i saken, at ingen anden fordel skulde kunne bringes til fradrag

end materielle forbedringer ved selve eiendommen. Det, at anlægget lægges netop over vedkommende eiendom, kan jo, hvis det overhodet blir tale om fordeler ved det, kun bevirke materielle forbedringer f. eks. at en myr tørres, en elv avledes, forbygninger opføres mot bølgeslag eller lignende.

Men det har aldrig tidligere i høiesterets praksis været spørsmaal om at indskrænke adgangen til fradrag for slike fordeler. Tvertimot har man en række høiesteretsdomme, som gaar ut fra andre forutsætninger. Jeg henviser bl. a. til høiesteretsdom i Rt. 1874 s. 563, 1899 s. 187, 1900 s. 194, 1904 s. 69. Disse 4 domme vedkommer jernbanen. Men desuten has andre domme om fradrag for særfordeler: Rt. 1870 s. 697, 1896 s. 153, 1899 s. 328, 1900 s. 273, 1902 s. 321.

Denne nye lære er hentet fra det efter min mening overordentlig uklare sted hos Scheel i hans Tingsret side 194-195. Morgenstierne har i sidste utgave av sin Statsforfatning, hvilken er utkommen senere end end Scheels tingsret, sluttet sig til ham paa en ikke mindre uklar maate. Merimot er Morgenstierne i første utgave av sin Statsforfatning av samme mening som professor Aschehoug og som høiesterets tidligere praksis. - Aschehoug er aldeles sikker i sin lære og befinder sig utelukkende paa selve ekspropriationsrettens omraade. Han blander ikke ind noget sammenligningsprincip, som er erstatningslæren uvedkommende. Jeg henviser til hans offentlige ret III bind, §§ 14 - 16.

Morgenstierne ~~[illegible]~~ utg. s. 565-68.

nei

Morgenstierne 1.utg. s. 046-48.

jo

Ødenvoterende, assessor Vogt, grunder sit resultat paa, at de fordeler, som skal kunne ~~[illegible]~~ legitimere fradrag, med rette maa kunne betegnes som gjennem an-

lægget særskilt opnaadd for den enkelte ~~er~~ de enkelte eiendommer. Han mener derfor, at det nærmere maa paavises, at saadanne fordeler foreligger. Disse er ikke en nødvendig følge av, at vedkommende eiendom ligger i nærheten av jernbanestation eller at saadan station anlægges paa eiendommen. Og da her mangler paavisning eller begrundelse av, at der under disse forutsætninger foreligger særfordeler, som kan berettige til fradrag, mener han, at de paaankede takstforretninger bør ophæves, da herved intet foregripes med hensyn til en konkret ansættelse av den endelige erstatning, mens det ikke kan ansees utelukket, at appellantene vilde lide uret, dersom de avholdte takster opretholdtes.

Det vil sees, at den eneste grund, assessor Vogt angir for takstenes hjemvisning, er, at han ikke kan anse det godtgjort gjennem sakens dokumenter, at der kun er skedd fradrag, som med rette kan betegnes som "særlige". Men hvorledes disse særlige fordeler maa være, derom har assessoren ikke uttalt sig.

Til ~~dissentierende~~ Vogt slutter sig 4de voterende assessor Birkeland og 6.voterende byskriver Hvosler.

3.voterende assessor Bjørn er enig baade med førstvoterende og 2.voterende og finder, at uoverensstemmelsen mellem dem mere er tilsyneladende end virkelig. Da assessor Vogt forekommer mig klar nok, maa altsaa assessor Bjørn forstaa førstvoterende saaledes, at heller ikke han har uttalt noget bestemt om, hvorledes de særfordeler skal være beskaffne, som berettiger til fradrag.

Det vil fremgaa av dette, at man like saa litet i høiesteretts votering som i dens domskonklusion har nogen bestemt veiledning om, i hvilke til-

følder fradrag kan ske, hvilke særfordeler kommer i betragtning og hvilke sammenligninger der skal anstilles. Konklusionen lyder paa hjemvisning "fordi skjønsmændene maa antas at ha gaat ut fra urigtige forutsætninger med hensyn til spørsmaalet om adgangen til fradrag for særfordeler". Hvori feilen bestaar, sies ikke.

Ny retsavgjørelse nødvendig. Forberedelsene dertil.

Under disse omstændigheter vil det være nødvendig for jernbanen at faa en mere bestemt retsavgjørelse om adgangen til fradrag for særfordeler end den, som foreligger i høiesteretsdommen av 1912. Og da resultatet efter saa mange utkastede tanker fra de voterendes side ikke lar sig forutse, har jeg fundet at maatte forelægge for skjønsmændene spørsmaal, som antas at kunne dække en hvilkensomhelst opfatning, som høiesteret maatte komme til. Til veiledning har jeg her hat, ~~[illegible]~~ dels d.hrr. Mejdells, Vogts, Christiansens og Thinns uttalelser under voteringen, dels den paastand, som av appellantene var nedlagt for høiesteret, og som gaar ut paa, at kun saadanne fordeler skal kunne komme i betragtning, som den gjenværende del av eiendommen opnaar fremfor nogen anden eiendom i distriktet (Rt. s. 689).

Det er paa grundlag herav mine spørsmaal til under- og overskjønnet er opstillet.

Jeg er personlig av den mening, at ikke bare de fordeler, hvortil selve grundens erhvervelse fra eiendommen er aarsak, eller som m.a.o. følger av, at jernbanen anlægges netop paa vedkommende grund, gir adgang til fradrag, men ogsaa den immaterielle

værdiforøkelse eller m.a.o. den værdistigning, som opnaas ved det eksproprierende anlægs drift, hvilken selvfølgelig kan forutsees, naar ekspropriation finder sted. Men naar jeg her taler om værdistigning paa grund av jernbanens drift som jernbane, saa mener jeg ikke en mere eller mindre let adkomst til jernbanestation paa grund av nærmere eller fjernere beliggenhet. Jeg mener kun den værdistigning, som vedkommende eiendom paa grund av antat økonomisk fordelagtigere anvendelse ekspropriats: overgang opnaar ved jernbanen. fra dyrkningsjord til byggetomter, eksisterende byggetomters større salgsværdi og lettere omsættelighet, bebyggede eiendommes forøkede bruks- og omsætningsværdi. ~~og lettere adgang til det siste~~, dvs. m. a. o. uttrykket fordel maa altid kunne ombyttes med uttrykket værdistigning eller prisstigning.

Jeg erkjender principielt ikke nødvendigheten av at anstille nogensomhelst sammenligning med andre eiendommer indenfor eller utenfor de ekspropriertes kreds. Jeg mener, at skjønsmændene kun har at hense til forholdet mellem ekspropriant og den enkelte ekspropriat. Kun dette vedkommer erstatningsspørsmaalet. Ulbrighet. vs. fordeler i eller. ved lige fordeler fordeler hverken i grundlov eller lov.

Rt. 1900 s. 194. Men da vi i aaret 1900 av høiesteret har faat et bestemt utslag med hensyn til sammenligning, altsaa i motsætning til den ubestemte dom av 1912, bøier jeg mig for denne dom, skjønt jeg ikke erkjender dens rigtighet.

Denne dom gaar ut paa, at fradrag ikke kan ske for saadanne fordeler (andre vederlagsg.), som ved jernbaneanlægget opnaas for distriktets eiendommer i almindelighet. jeg har fat uttrykket fordeler her som enbetydende

opnaas for distriktets eiendommer i almindelighet. Jeg tror, som det er uttrykket fordeler som er belydende

med værdistigning, og jeg vil altsaa ikke forlange fradrag for saadan ~~xxxxx~~ værdistigning, som ikke overskrider den almindelige eller gjennemsnitlige i distriktet, idet jeg ved distriktet i det foreliggende tilfælde har forstaat Vaaler herred.

Jeg har derfor ikke stillet noget spørsmaal om den værdistigning, som opnaas, naar man sammenligner det gjenværende av en ekspropriats eiendom med dets værdi ~~xx~~ uten alt hensyn til, at jernbanen kom i distriktet.

Derimot har jeg i spørsmaal 1 forelagt mændene til avgjørelse, hvorvidt hver enkelt ekspropriats eiendom har opnaadd væsentlig større værdiforøkelse end eiendommer i Vaaler herred i almindelighet, og jeg har senere (spm. 7) forlangt takst paa dette grundlag.

Det vil bemerkes, at jeg baade her og ved senere spørsmaal har brukt uttrykket væsentlig større værdiforøkelse. Meningen herved er indlysende. Jernbanen vil, at alt skal være klart og greit, saa det ikke blir til skade for ekspropriatene. Derfor bryr den sig ikke om det uvæsentlige, men kun om det væsentlige.

Det kan imidlertid tænkes, at retten vil trække grænsen for en sammenligning snevrere end til det hele distrikt (Vaaler herred), og jeg har derfor i spørsmaal 2 forelagt ~~spørsmaal om~~ en anden sammenligningsgruppe, nemlig eiendommer i nærheten av Vaaler station i almindelighet, og dette omraade er blit nøiagtig begrænset ved uttalelser fra skjønsmændene (spm. 11).

For yderligere at forberede saken, har jeg ogsaa tænkt mig det tilfælde, at retten skulde ville

dele ekspropriatenes opfatning nemlig, at fradrag ikke kan finde sted, medmindre resteiendommen opnaar større værdiforøkelse end nogen anden eiendom i distriktet. Til dette øiemed har jeg stillet spørsmaalene 3 og 4, av hvilke det første sigter paa værdiforøkelsen for den heldigste eiendom utenfor ekspropriationsgrænsen og det sidste paa den heldigste eiendom inden=for ekspropriationsgrænsen.

Spm 3 og 4

Fremdeles har jeg tat hensyn til assessor Vogts uttalelse, at der av skjønnet bør ske "paavisning eller negrundelse" av, at der foreligger særfordeler. Til dette øiemed har jeg stillet spørsmaal 5, som krever svar paa, hvori den ekstraordinære værdiforøkelse bestaar, og hvorpaa den beror.

Spm 5.

Endelig har jeg ~~til imøtekommelse av~~ for at imøtekomme assessor Christiansen og justitiarius Thinns opfatning stillet spørsmaal 6, jfr. 8, for at faa paa det rene, om en foreliggende ekstraordinær værdiforøkelse helt eller delvis er bevirket eller foraarsaket ved, at ekspropriation sker netop fra vedkommende eiendom.

Spm 6.

Naar værdistigningen skulde sammenlignes, opstod for mig spørsmaalet om, hvilken værdistigning mentes: den relative (procentvise) eller den absolutte): det beløp, uttrykt i penger, som værdistigningen utgjorde. For hele Vaaler herred kunde det selvfølgelig ikke være tale om at skaffe skjønsavgjørelser om den absolutte værdistigning utenfor ekspropriationskredsen. Skjønsmændene hadde da maattet ta hver enkelt eiendom for sig, taksere den og derefter avgjøre, hvormeget den var steget i værdi paa grund av jernbanenanlagget. Jeg maatte altsaa ved spørsmaal 1 nødvendigvis la mig nøie med uttalelser om den relative eller procentvise værdistigning.

Rel. eller absolut?

Anderledes stiller forholdet sig ved spm. 2. Her er det selvfølgelig ikke utelukket, at man for hver enkelt eiendom kunde faa opgit av skjønsmændene den absolutte værdistigning ved siden av den relative gjennemsnitlige værdistigning for hele eiendomskredsen omkring Vaaler station. Ogsaa dette maatte imidlertid ansees for at være et for stort arbeide for skjønsmændene og desuten ~~ugode~~ efter min mening unødvendig. Naar mændene her dannet sig en skjønsmæssig forestilling om den væsentlige gjennemsnitsstigning, maatte vel det være tilstrækkelig for øiemedet.

Imidlertid trængtes der, naar man vilde la sig nøie med dette, nærmere oplysninger om, hvad slags eiendomme, det var, som laa utenfor kredsen. Det er nemlig en klar sak, at en eller flere - kanske mange - saa eiendomme, byggetomter, bebyggede hustomter, forretningseiendomme og lignende vil opnaa en meget større stigningsprocent og derfor i sammenligning med en av ekspropriationen berørt eiendom, som tidligere var et større eller mindre jordbruk, vil veie paa saadan maate, at gjennemsnitsstigningen efter spm. 2 ikke vil gi noget rimelig grundlag for et skjøn om fradragspligt - om man ~~præ~~ vil lægge et sammenligningsprincip efter dette spørsmaal til grund.

Jeg har derfor latt opta et kart, som er fremlagt, og som viser størrelse og beliggenhet av de eiendomme, som er betragtet som liggende "i nærheten av Vaaler station". For de to andre stationer, Haslemo og Braskerudfoss, var optagelsen av et sligt kart mindre nødvendig, da der her bare er spørsmaal om sammenligning med eiendomme av samme slags, som de, der berøres av ekspropriationen.

Ved spørsmaalene 3 og 4 - om man skulde anta, at de der tilsigtede sammenligninger burde lægges til grund - vil det selvfølgelig ikke være noget til hinder for ogsaa at faa den absolutte værdistigning for de eiendommer, hvorved der ~~blev drevet~~ er blit sammenlignet avgjort av skjønsmændene. Dette syntes ~~derimot~~ ford at være ganske nødvendig, da retten ellers kunde ledes paa vildspor. Naar skjønnet til spm. 12 svarer, at den saakaldte Kjøterøes og Kokkins hjørnetomter er steget 75% i værdi, mens takstnr. 38 er steget 45% og takstnr. 39 60% - alt sammenlignet med grundværdiene uten alt hensyn til jernbanen - saa har det naturligvis sin interesse at faa vite, om ikke fordelene allikevel alt i alt betragtet maa ansees større for takstnr. 38 og 39 end for de 2 nævnte eiendommer. Og for at avgjøre dette vil det være av interesse for retten at faa vite skjønnets mening ~~med~~ om den absolutte værdiforøkelse for Kjøterøes og Kokkins tomter. Herom spør jeg da ogsaa ved mit tillægsspørsmaal c, idet jeg indskrænket spørsmaalet til at gjælde bare grunden og ikke bebyggelsen for de to tomter. Mændene nægtet imidlertid at svare og fik deri medhold av administrator.

Jeg har paaanket kjendelsen herom til høiesteret, idet jeg ikke kan finde det rigtig, at eksproprianten, som er nødt til at forberede saken for ethvert retslig utfald,-ikke alene for Solør sorenskriveri, men ogsaa for rikets høiesteret, hindres i at faa oplysninger, som kan ha indflydelse paa sakens avgjørelse.

Jfr. Norsk Rt 1912 s. 939 flg.

Likeledes fandt jeg det av interesse ved be-

størelsen av spørsmaal 3 at faa paa det rene, hvorledes sammenligningen for de relative værdistigningers vedkommende stillet sig, naar man overhodet ikke tok med hustomter, men bare eiendommer paa 20 maal eller mere(se tillægsspm. e).

Min tanke med tillægsspørsmaal e var den, at om adgangen til fradrag skulde bli bestemt efter spm. 3 og saaledes den fulde erstatning utbetales i penger, dersom der fandtes nogensomhelst eiendom utenfor ekspropriationskredsen, som hadde opnaadd større særfordeler - eller for at bruke et andet uttryk, større ekstraordinær værdiforøkelse - saa vilde det være urimelig at sammenligne andet end eiendommer av samme eller nogenlunde samme slags; altsaa urimelig at sammenligne en jordeiendom inden ekspropriationskredsen med en hustomt utenfor, eller omvendt. Da nu baade takstnr. 38, 39 og 40 var jordeiendommer, som bruktes til dyrkning, saa fandt jeg, at sammenligningen for disses vedkommende ikke burde ske med Kjøterøes og Kokkins hustomter, men med grundeiendommer av nogen utstrekning. Jeg tok da det vilkaarlige areal 20 maal, hvilket er mindre end takstnr 40.s og meget mindre end takstnr. 38 og 39.s arealer men ogsaa her nektet mændene at svare og fik medhold av administrator. Jeg har fundet det nødvendig at paaanke kjendelsen til høiesteret.

Den eneste maate, hvorpaa jeg kan undgaa at inkaminere saken, er enten, at mændene nu vil samtykke i at besvare spørsmaalene, eller dersom ekspropriatene vil erkjende: a. at Kjøterøes og Kokkins tomter - uten hensyn til bebyggelsen - opnaar langt mindre absolut værdiforøkelse end takstnr. 38, 39 og 40, og b. at ingen eiendom utenfor ekspropriationskredsen av en størrelse over 20 maal opnaar saa stor relativ værdi-

forøkelse som takstnr. 38, 39 og 40.

Jeg provocerer motparten til at uttale, hvorvidt han vil avgi disse erkjendelser. Motparten har ganske til upligt beredt mig vanskeligheter ~~for~~ med at faa de nødvendige spørsmaal c og e forelagt; han har bl. a. fremsat trusler om, at han, hvis han ikke fik medhold, vilde komme med efter min mening unødvendige spørsmaal, som vilde forlænge de vistnok trætte skjønsmænds ophold i Vaaler flere dager. Men det vil jo ta længere tid, dersom de skal tilbake efter en høiesteretsdom. Og hvad de fra motpartens side bebudede spørsmaal angaar, saa er det selvfølgelig en sak for sig at avgjøre, om disse er berettiget eller ikke. Det har administrator at avsi særskilt kjendelse om, hvis det forlanges. De spørsmaal, som jeg har forelagt, skulde være bedømt for sig og uten alt hensyn dertil.

Min paastand vil altsaa komme til at gaa ut paa, at ved fradragets fastsættelse, mændenes svar til spm. 1 sammenholdt med spm. 7 lægges til grund. For takstnr. 39 og 40 vil fradragene under denne forutsætning bli større end erstatningsbeløpene, saa at al erstatning bortfalder.

Bemerkninger ved enkelte fradragstakster.

Jeg har endel bemerkninger at gjøre ved enkelte skjønsavgjørelser forsaavidt fradrag for særfordeler angaar.

Takstnr. 39, 40 og 43.

Jeg anser det urigtig, naar skjønsmændene ikke har tat hensyn til stedfundne handler paa den maate, at disse likefrem er blit medtat under beregningen av den ekstraordinære værdiforøkelse. Det som der spørres om er selvfølgelig værdiforøkelse for eieren. Det er ikke værdiforøkelse efter

et objektivt skjøn, og hvad den gjenværende del av eiendommen i virkeligheten og efter en objektiv bedømmelse vilde være værdt naar jernbanen hadde aapnet sin drift eller hadde drevet en del aar. Det er forholdene saadan som de var paa ekspropriationstiden, som skal bedømmes.

Og naar det da for takstnr. 39 Bogstadplassens vedkommende sees, at der baade like før og straks efter ekspropriationen blev solgt en hel del tomter til meget høie priser, og for beløp, som dels kom ekspropriaten Astrup eller nu hans dødsbo tilgode, dels Astrups retserterfølger lensmand øgaard, saa forekommer det mig klart, at der her foreligger en værdistigning, som lovlig kunde bringes i fradrag. Dette vil faa betydning ikke alene ved besvarelsen av spm. 7 jfr. 1, men ogsaa ved besvarelsen av samme spm. sammenholdt med spørsmaalene 2, 3, og 4.

Jeg mener, at det fremgaar bl. a av mændenes besvarelser til tillægsspørsmaalene O og P, at de ikke har tat tilstrækkelig hensyn til de stedfundne handler. Jeg forbeholder at forelægge tillægsspørsmaal om hvorledes svarene til de forskjellige spørsmaal blir under den av mig angivne forutsætning.

Dette gjelder ogsaa takstnr. 40, Hanestad og takstnr. 43, Braaten. Dersom tillægsspørsmaalene ikke er besvaret før forretningens slutning forbeholder jeg paaanke.

Hvad takstnr. 38 angaar, saa har her ingen handel fundet sted, men der maa tas hensyn til salgstilbudene og til den sluttede kontrakt, idet denne ikke gik omigjen, fordi prisen var for høi, men av andre grunde.

Ved takstnr. 38 og 39 er der ogsaa en anden forutsætningsfeil, idet mændene (se svarene

til spm. 5) ikke har medtat den forbedrede forbindelse med hovedveien som særfordel. Her har ogsaa juridiske betragtninger gjort sig gjældende. Det hjælper ikke stort, at mændene i sit svar til tillægsspm. b har gjort en berigtigelse ved svaret til spm. 7 for takstnr. 38, naar svarene til spm. 5 blir staaende.baade for takstnr. 38 og 39.

Jeg forbeholder paaanke. Efter mændenes besvarelser her anser jeg tillægsspørsmaal for temmelig frugtesløse, men det er mulig, at jeg ogsaa forsøker dette.

Takstnr. 41,Thea Strand.

Som bilagene herved viser er mændenes skjøn avgit paa feilagtige forutsætninger (jfr. særlig tillægssvaret til tillægsspm. g, se slutningen av sidste retsmøte.) Det forholder sig nemlig ikke saa, at tomtens bebyggelse er av den beskaffenhet, at jernbaneanlægget ikke har værdiforøket den. Det blev mig sagt underhaanden, at det skulde være gaardsrummets mangel paa tilstrækkelig størrelse, som bevirket mændenes opfatning. Efter Lars Brumoens herved fremlagte erklæring og rids er dette altsaa feilagtig.

Selv om det forholdt sig som mændene skal ha gaat ut fra med hensyn til gaardsrummet, saa er det jo klart, at denne hjørnebygning ved stationsveien maa være overordentlig mere værdt, end før der kom station paa stedet. Dette synes at være selvsagt naar man sammenligner Thea Strands eiendom med hvad Kjøtterøe og Kokkins eiendommer efter mændenes uttalelser og takster har steget i værdi. I det hele tat er taksten for Thea Strand mig ganske uforstaaelig.

Jeg forbeholder mig ogsaa for takstnr. 41 at stille tillægsspørsmaal, og hvis disse ikke er besvaret før forretningens slutning at paaanke skjønnet.

Takstnr. 57, Lundeby.

Mændene har her ved svaret til spm. 5 gjort endel bemerkninger om bygninger som er opført av Elseth, og det er aabenbart at dette har hat indflydelse paa deres skjønsbesvarelser. Dette er imidlertid urigtig, og jeg forbeholder av den grund paaanke av skjønnet, fordi det hviler paa urigtige juridiske forutsætninger.

Rigtignok har mændene ved svaret til tillægsspm. j uttalt, at deres resonnement ved spm. 5 ikke staar i nogen aarsaksforbindelse med det avgivne skjøn; men hvorfor tilførselen da blev gjort er ikke let for nogen at skjønne. Det er ganske klart, at de her har tillagt uvedkommende hensyn betydning. De har jo til og med - som følge formodentlig av, at høiesteretsvoteringen trods min protest blev oplæst for dem - uttalt, at Lundebys særfordeler ved tomtesalg " i henhold til høiesteretsdommen " formenes at burde bortfalde.

Den omtalte bemerkning er iøvrig ogsaa - fra mændenes standpunkt - ganske ulogisk.

Det viser sig ved tasktnr. 57, at naar det gjælder at frita en grundeier for fradrag, regner man at han faktisk intet har solgt, mens mændene derimot likeoverfor andre grundeiere (takstnr. 39 og takstnr. 4o) ikke belaster ham fradrag paa grundlag av at salg virkelig har fundet sted. - Jeg forbeholder paaanke av dette paa urigtig juridisk grundlag avgitte skjøn.

III De positive grundtakster.

Det rigtige grundlag for taksterne vil her være den værdi som eiendommen har uten nogetsomhelst hensyn til den stigning, som anlægget eller forventningen derom betinger. Men ogsaa her er der kommet et sammenligningsprincip ind. Det var høiesteretsdommen i retstidende for 1900, side 184, som indbragte principet her paa samme maate, som den indbragte det for fradragsspørsmaalets vedkommende.

Det blev i denne sak uttalt under voteringen, og dermed er domskonklusionen i overensstemmelse, at de positive grundtakster skulde sættes med tillæg av den almindelige værdistigning i distriktet paa samme maate som fradraget for særfordeler først skulde ramme, naar fordelens værdi oversteg den almindelige værdistigning i distriktet.

Jeg har før pekt paa, at uttrykket distriktet ikke er ganske klart , men at jeg i nærværende tilfælde opfatter det som gjældende Vaaler herred.

Jeg er imidlertid ikke enig i den opfatning angaaende de positive takster , som gjøres gjældende ved høiesteretsdommen av 1900. Det er en smitte fra den forurensede lære om fradrag, som har gjort sig gjældende. Jeg mener, at alt tap er erstattet naar eksproprianten betaler den værdi, som gjenstandene vilde hat uten alt hensyn til eller forventnig om anlægget. Værdistigningen inden distriktet er for alle en

fordel som jernbanen selv bringer, og der er intet erstatningsprincip, som tilsier, at jernbanen skal betale noget tilskud til dem som ikke opnaar denne fordel, fordi deres grund tas fra dem mot fuld erstatning. Det er jo altid urimelig at paalægge nogen at betale A, fordi han viser B velgjerninger.

Men jeg bøier mig ogsaa her for høiesteretsdommen av 1900 fordi den bare er 13 aar gammel.

Advokat Voss paastaar paa sine parters vegne at ogsaa den særlige, den ekstraordinære værdistigning, som jernbanen medfører- eller rettere sagt som den vilde medføre for den enkelte eksproprierte grund, dersom denne ikke blev ekspropriert, skal erstattes i de positive grundtakster.

Voss vil altsaa, at grunden paa ekspropriatens haand først skal takseres til hele den værdi, som den særlige eller ekstraordinære værdistigning vilde ha medført for et saadant grundstykke, dersom grundeieren hadde kunnet beholde det , og derefter vil han - ikke at den ekstraordinære værdistigning for det gjenværende skal trækkes fra efter den samme grundsætning, men at der kun skal ske fradrag for den eiendom i det hele distrikt, som opnaar en større værdiforøkelse end nogen anden eiendom sammesteds (jfr. paastanden for høiesteret) og da formentlig kun for overskuddsværdistigningen (spm. 7; jfr. spm. 3 og 4). Og hvis man

da kun skal ta hensyn til den relative værdistigning (spm. 3) og ikke bry sig om de særegne forholde ved eiendommene, om byggetomt eller større grundstykke, saa vil resultatet bli, at selv takstnr. 39 beholder hele sin erstatning uten at behøve at taale noget fradrag .

Resultatet av Voss's tankegang blir, at jernbanen skal fuldt ut betale for de fordeler den selv bringer - i tillæg til det virkelige tap, som grundeieren lider. Det skal først og fremst ansees som et tap for vedkommende grundeier, at han ikke faar saa store forøringer av jernbanen - relativt set - som hvilkensomhelst anden grundejer i distriktet, og det skal formodentlig siden Voss motarbejdet tillægsspørsmaalene c og e ikke komme an paa, om vedkommende ejendoms <u>absolute</u> værdistigning er større end nogen andens eller om endog den <u>relative</u> værdistigning er større end for nogen ejendom av samme slags.

Jeg tror ikke advokat Voss vil faa medhold i denne paastand, dersom retten i det hele tat vil opretholde den norske retslære om adgang til fradrag for særfordeler.

Resultatet likeoverfor den enkelte eiendom, naar grundtaksterne sættes efter advokat Voss's paastand og fradraget sker paa grundlag av besvarelsen til 7 (jfr. 1) vil bli, at dersom man <u>tar mere</u> fra en eiendom <u>end det, som blir igjen</u>, saa vil jernbanen komme i likefrem <u>ansvar</u> til ekspropriaten, fordi den har værdiforøket den gjenværende del av hans eiendom.

Eksempel : 100 maal, jernbanen tar 60, værdien med tillæg av almindelig prisstigning er 100 kr.

pr. maal, og med tillæg av den ved jernbanen bevirkede ekstraordinære prisstigning, kr. 200. Taksten for de 60 maal skulde da efter Voss bli 12000 kr. og i fradrag for særfordeler for de 40 maal, som er igjen, skulde jernbanen faa 4000 kroner (40 x 100 kr. = værdistigningen efter spm. 1). Da nu grunden uten hensyn til ekstraordinær værdistigning var værdt 60 x 100 kr., saa vil grundeieren foruten denne værdi fra 6000 til ialt kr. 12000, mens han bare behøver at avstaa 4000, altsaa differance 2000 kr. Disse faar han ekstra foruten den værdiforøkelse som jernbanen gir ham i forøring for hans gjenværende grund.

Dette var altsaa under forutsætning av at svarene til spm. 1 anvendes. Anvendes svarene til spm. 2 blir forholdene endnu urimeligere.

Man tør vel si, at advokat Voss 's lære er en rendyrkning av et misforstaaet likhets- eller sammenligningsprincip, og at det er den absolute fornegtelse av det erstatningsprincip, som grundlovens § 105 foreskriver. Det som efter advokat Voss's opfatning absolut skal undgaaes, er den kjedelighet, at andre skal tjene mere paa jernbanen end ekspropriaten selv. Men dette princip er ikke lovfæstet hos os ved siden av grundlovens bud om fuld erstatning.

Takstnr. 1 Peder Øiseth og takstnr. 43 Lars Hoel (Braaten).

Det fremgaar med tydelighet av advokat Voss ' s paastand, saaledes som den er refereret i Retstidende side 689, at den eneste grund hvorfor hans parter forlanger skjønnene

kjendt uefterrettelige er fordi der er truffet urigtige avgjørelser medhensyn til spørsmaalet om fradrag for fordeler.

Det skulde da ogsaa være selvsagt, at disse spørsmaal skulde være de eneste som blev forelagt under de hjemviste takster. Og det kan jo tydelig skjønnes, at høiesteret ikke har ment andet. I formen eksisterer imidlertid en takst, som er kjendt uefterrettelig, ikke længere, og naar der paastevnes ny takst kan alt krøves behandlet fra nyt av.

Jeg vil derfor ikke fastholde den bebudede paastand om, at de nye positive takster for takstnr. 1 og 43 ikke skal gjælde. Disse ekspropriater har gaat utenfor meningen og hensigten med appellen til høiesteret og utenfor hvad der med rimelighet maatte antas, at de nye takster skulde gjælde, men rent formelt antar jeg, de har adgang dertil. Jeg vil indskrænke mig til at misbillige, at de benytter sig av leiligheten til at faa omgjort ting, som de har akkviesert ved og derved bringer saken i den stilling, at nye takstmænd i 1908 maa skjønne om forhold, som de gamle takstmænd i 1908 saa for sine øine, og at disse nye takstmænd delvis gjør forandringer, ikke ubetydelige forandringer, i de gamle takster.

Efter dette blir det min paastand:

1. At med de tagne forbehold og tillægsspørsmaal og paaanke de som svar til spm. 7 jfr. 1

avhjemlede takster for fradrag lægges til grund for ekspropriationen og

2. At de positive grundtakster fastslaaes efter jernbanens alternativ.

Kristiania den 14 oktober 1913.

Som bilag vedlægges:

1 og 2. Skrivelse av 30 aug. d.a. fra mig til Laurits Brumoen med paategning og rids.

3. En paabegyndt akt av overtaksterne.

Ærbødigst
Annais Schjødt

Trettelagt 16/10 13
J. B. Krolg

Til

retten :

Gjenpart.

T i l s v a r

for grundeierne angaaende retsgrundsætningerne for overskjönnet.

Grundeiernes standpunkt er dette: Da skjönnet har avgjort, at der overalt findes f l e r e, at ekspropriationen uberörte eiendommer, som opnaar en procentvis s t ö r r e værdiforökelse end vedkommende ekspropriat, kan der i k k e bli spörsmaal om noget fradrag i erstatningen for fordeler, indvundet for den gjenværende del.

Der foreligger nemlig ikke for nogen av ekspropriaterne nogen "s æ r f o r d e l", saaledes som dette begrep er avgrænset ved höiesteretsdommen av 1912.

Det er i henhold til denne dom nærværende takster holdes. Selvfölgelig maa man da lægge den til grund for avgjörelsen.

Jernbaneadvokaten har forsökt at benytte denne sak til at faa en for alle senere tilfælder gjældende principiel lösning av spörsmaalet om adgangen til fradrag i erstatningen for saakaldte særfordeler. I den hensigt har han foranlediget skjönnet avgit under en hel række alternativer, hvorav de aller fleste efter min opfatning ingen betydning har for taksterne i Vaaler. Skjönnet er herved blit uforholdsmæssig stort og indviklet.

Jeg har i og for sig ingen interesse i at hindre jernbaneadvokaten i at arbeide for at faa en principiel domsavgjörelse. Men hvad jeg först og fremst har pligt til at arbeide for, er at grundeierne uten altfor meget tidsspilde, besvær og pengeutlæg faar den erstatning, som de lovlig tilkommer.

Motparten uttaler, at dommen av 1912 ikke gir noget "positivt utslag". Hvorvidt dette er rigtig, skal jeg foreløbig ikke indlate mig paa. Jeg indskrænker mig til at peke paa, at dommens begrundelse i e t h v e r t f a l d utelukker, at der sker noget fradrag for "særfordeler" ved noget av de hithörende takstnummere. Dommen gir et "negativt utslag", som er tydelig nok.

F ö r s t v o t e r e n d e, til hvem de övrige assessorer i det store og det hele slutter sig, forkaster til at begynde med (se pag. 690 - 1) ekspressis verbis det av jernbaneadvokaten forfegtede "rene erstatningsprincip" og akcepterer derefter uttrykkelig "sammenligningsprincipet" se p. 692 "..... skjönsmandene ..... har at ta hensyn til, hvorledes forholdet stiller sig, naar den grundeiers stilling, hvis eiendom b e r ö r e s av jernbanen, sammenlignes med andres, hvem ekspropriationen ikke berörer." I tilslutning hertil merkes förstvoterendes uttalelser p.691: "Hvis forholdet er dette: A's eiendom berörres ikke af jernbanen, men han opnaar visse fordele av jernbanens nærhet: over B's eiendom g a a r derimot jernbanen og av jernbanens nærhet opnaar B de s a m m e fordele og ikke a n d r e, end A opnaar - da vil jo, hvis som paastaaet av indstevnte, B til fradrag i erstatningssummen skal taale avkortning for fordelene, B, s a m m e n l i g n e t m e d h v a d d e r g j ø l d e r f o r A, l i d e e t d i r e k t e t a p v e d, at jernbanelinjen gaar over hans grund; B. blir økonomisk uheldigere stillet end A, og jeg indser ikke, hvorledes man (kfr. grundlovens § 105) kan sige, at B faar fuld erstatning, i det öieblik man ved at ekspropriere grunden fra ham betager ham en værdi,

Understreket av mig.
T. F.

som ikke vilde være betaget ham, om jernbanelinjen ikke var blit utstukket over hans eiendom. Hvis jernbanen ikke var lagt over hans eiendom, vilde han været i samme gunstige stilling som A; han vilde faat en valuta, han nu gaar glip av."

A n d e n v o t e r e n d e tiltræer "i adskillige punkter" förstvoterendes begrundelse, men reserverer sig paa et enkelt punkt, idet han antar "at der for en ekspropriat kan foreligge en virkelig s æ r fordel, som eksproprianten kan forlange bragt i avdrag paa erstatningen for grund eller ulempe, s e l v o m lignende fordel..... ogsaa tilfalder nogen anden." Derefter uttaler andenvoterende, at han "selvfölgelig er enig i, at til en saadan fordel ikke kan henregnes den nytte, som anlægget i sin almindelighet medförer for distriktet e l l e r s t e d e t o g d e d e r b e l i g g e n d e e i e n d o m m e r,[x] men alene saadan fordel som med rette kan betegnes som gjennem anlægget s æ r s k i l t opnaaet for den enkelte eller de enkelte eiendommer."

[x] Understreket av mig.
V. V.

Hvorledes denne assessor Vogts reservation nærmere er at forstaa, er det ikke for nærværende sak nödvendig at gaa nærmere ind paa. Jeg fastslaar forelöbig, at Vogt ikke herved har forkastet sammenligningsprincipet, men tvertimot uttrykkelig akcepteret det.

Det er mulig, at Vogt ved sin reservation har villet aapne adgang til særfordelsfradrag, hvor der foruten ekspropriatus findes en enkelt eller et par enkelte av ekspropriationen uberörte grundeiere, som opnaar en fordel av l i g n e n d e a r t (kvalitativt), men ikke saa s t o r kvantitativt set. For eksempel hvor ekspropriatus' resteiendom opnaar en værdiforökelse

av 40 % og en anden tilstötende grundeier, som ikke beröres av ekspropriationen, opnaar en i likeartede forhold begrundet værdiforökelse for sin eiendom av samme eller en noget l a v e r e procent.

Jeg skal ikke uttale mig om hvorvidt dette standpunkt er berettiget. Det er nemlig overflödig, al den stund der i n ærv æ r e n d e s a k findes f l e r e uberörte eiendommer, som opnaar en s t ö r r e værdiforökelse end nogen av ekspropriaterne.

Ogsaa efter assessor Vogts begrundelse maa det under disse omstandigheter være givet, at der ikke kan bli spörsmaal om noget fradrag i erstatningen.

D e ö v r i g e v o t e r e n d e slutter sig i det væsentlige til förstvoterende, tildels ogsaa til assessor Vogts tillægsvotum. De av dem som kommer med realitetsbemerkninger - Christiansen og Thinn,- begrænser yderligere særfordelsbegrepet, men kan jeg ikke indse, at det har nogen praktisk betydning for nærværende sak at gaa nærmere ind herpaa.

Jeg maa bestemt forlange, at tvistespörsmaalene i denne sak löses paa grundlag av höiesteretsdommen av 1912. Jernbaneadvokatens utredning av særfordelsspörsmaalets historie i norsk ret og hans anskuelser om hvorledes dette spörsmaal de lege ferenda bör löses, har efter min opfatning liten betydning for nærværende skjön.

Jeg skal derfor ikke komme nærmere ind paa de principielle spörsmaal som motparten omhandler i sit indlæg, men jeg maa dog i korthet paavise, at ogsaa t e o r i e n bestemt har f o r k a s t e t det standpunkt som jernbaneadvokaten under nærværende sak gjör gjældende og som gaar ut paa, at hvis der tilföres resteiendom

en væsentlig större værdiforökelse end der gjennemsnitlig falder paa alle eiendommer i Vaaler herred, skal hele denne merværdi godskrives jernbanen i opgjöret for den ekspropriorte del.

Aschehoug uttaler, at den sætning leder til "aapenbar uretfærdighet", som siger: "den eier, der maa avstaa en del av sin grund, har intet at beklage sig over, naar han i den ene eller anden form faar fuld erstatning for det tap, han virkelig lider, selvom hans naboer er heldige nok til uten opofrelse at erholde samme nytte av anlægget som han".

Aschehougs Statsforfatningsret III. p. 64.

Hvis derimot den tilbakeværende del av eiendommen i forhold til sin störrelse höster fordelene i höiere grad end andre eiendommer, vil Aschehoug tillate avkortning. "Naar den ved ekspropriationen formindskede eiendom uten avkortning faar beholde samme maal av fordeler som andre, saa er retfærdigheten fyldestgjort. Paa det overskud av nytte, anlægget bringer hin eiendom i sammenligning med disse, har eieren ikke engang noget billighetskrav".

L. c. p. 65 - 66.

Aschehoug hylder altsaa "sammenligningsprincipet". Han maa se hen til ikke blot hvilke fordeler anlægget bringer den gjenværende del av ekspropriatus' eiendom, men ogsaa til hvilke fordeler som tilflyter a n d r e, av ekspropriationen uberörte eiendommer. Kun det o v e r s k u d a v n y t t e, som anlægget bringer den gjenværende del av ekspropriatus' eiendom i s a m m e n l i g n i n g m e d a n d r e, av ekspropriationen uberörte eiendommer, kan avkortes i erstatningen for den avstaatte del.

Aschehougs standpunkt er efter dette klart nok: For de fordeler som anlægget efter sin bestemmelse tilförer den gjenværende del av ekspropriatus' eiendom, kan avkortning ske i erstatningen for den avstaatte del i den utstrækning, som disse fordeler er relativt större for ekspropriatus' eiendom end for andre av ekspropriationen uberörte eiendommer.

Eksempel: Eiendommen X fratas ved ekspropriation en del. Det gjenværende værdiförökes med 50 %. Blandt eiendommer som i k k e berörres av ekspropriationen er Y den mest værdiförökede, og stigningen er her 30 % i forhold til eiendommens værdi för ekspropriationen. I dette tilfælde vil X maatte taale fradrag i erstatningen med 50 + 30 = 20 %.

Hvis forholdet imidlertid er, at den tilbakeværende del av X ikke værdiförökes med en större procent end Y, da er der intet o v e r s k u d hos ekspropriatus, i hvilket avkortning kan ske, og erstatningen maa i dette tilfælde erlægges f u l d t u t.

Morgenstierne uttaler: Hovedpunktet maa være: "ekspropriatus kan ikke siges at ha faat fuld erstatning, saafremt h a n s s t i l l i n g v e d e k s p r o p r i a t i o n e n b l i r m i n d r e g o d, e n d o m e k s p r o p r i a t i o n e n i k k e h a d d e r a m m e t h a m, m e n e n a v h a n s n a b o e r."

Morgenstierne Statsforfatningsret 2 utgave p. 565-68.

Herav følger: Hvis fordelen utelukkende tilflyter ekspropriatus, - en myr uttörres og blir dyrkbar, - har eksproprianten ret til at regne sig dette tilgode ved opgjöret. Endvidere:

Hvor værdiforökelsen likefrem indgaar som en del av ekspropriationens formaal - sænkning av en indsjö -, kan restfeltets værdiforökelse avregnes i erstatningen for den avstaatte grund.

"Indgaar derimot en saaden værdistigning for de tilstötende eiendommer ikke i ekspropriationens formaal, men er den alene en av formaalet uavhængig refleksvirkning derav, vilde det være vanskelig at paavise noget retslig grundlag for at negte ekspropriatus ved erstatningens beregning at regne sig tilgode en værdistigning som faktisk har fundet sted. Skulde han i saadanne tilfælde være pligtig at lægge disse fordeler fra sig, vilde han jo aapenbart komme i en ugunstigere stilling end sine naboer, som slipper ekspropriation, men som helt ut inkasserer den ved det planlagte anlæg indvundne værdistigning". Morgenstierne polemiserer derefter mot den i enkelte domme optrukne grænse mellem "almindelige" og "specielle" fordeler, en skjelnen som han betegner som "vag" og som "savnende et sikkert retsgrundlag". Ogsaa hvor fordelene er "specielle", og "kun kommende en snevrere kreds av personer eller eiendommer tilgode, saaledes som tilfældet er, hvor en jernbanestation medföter en prisstigning for de nærmestliggende tomter", vil ekspropriatus "for ekspropriationsfeltet kunne forlange erstatning svarende til grundens fulde værdi i den frie omsætning paa ekspropriationstiden og kunne motsætte sig noget fradrag for restfeltets værdiforökelse. Mot ulemperne ved en saadan værdistigning maa derfor den, som planlægger f. eks. et jernbaneanlæg, selv i tide sikre sig."

Scheel Tingsret § 29 X, p. 192 flg. (194-5)

Scheel uttaler: Det formuestap som skal erstattes ved ekspropriation, maa beregnes ikke b r u t t o - med utelukkende hensyn til ulemper og skadelige følger, - men n e t t o under hensyn ogsaa til fordeler. Heri ligger imidlertid ogsaa den begrænsning, at "det kun er fordeler, der skyldes anvendelsen av det eksproprierte, som uten særlig hjemmel kan bringes i fradrag ved ansættelsen av nettotapet, derimot ikke enhver fordel, som det foretagende, hvortil der eksproprieres, kan føre med sig." Fordeler som eieren vilde opnaa like fuldt, selvom jernbanen ikke berørte hans eiendom, kan ikke komme i betragtning.

Ved at begrænse regelen paa denne maate kommer man sikkert ogsaa bedst i overensstemmelse med hvad billighet tilsiger. "Hvor et foretagende i fremtrædende grad medfører fordeler for en mindre kreds av eiendommer, kan der vistnok være god grund til at la disse yde særlige bidrag til utgifterne derved. Men isaafald bør denne bidragspligt ikke utelukkende ramme de eiendommer, av hvilke der tilfældigvis kræves grundavstaaelse, men saavidt mulig forholdsmessig "den hele kreds, saaledes som bestemt i flere love".

l.c. p. 195.

l.c. p. 195-6.

"En begrænsning som den her opstillede er det formentlig ogsaa, man har hat for øie, naar det i veilovens § 26 siges, at der ved taksten skal tas billig hensyn til, hvorvidt grundeieren f o r s i t s æ r s k i l t e v e d k o m m e n d e erholder større eller mindre nytte av den vei som anlægges, likesom ogsaa, naar det ved en flerhet av domme er avgjort, at der skal tas hensyn til særlige fordeler for den eiendom, hvorfra der eksproprieres,

derimot ikke til almindelige fordeler".

Hvad enten man lægger Aschehougs, Morgenstiernes eller Scheels standpunkt til grund, vil det være klart, at der ikke i nærværende sak kan bli spörsmaal om fradrag for "særfordeler".

Aschehoug III. p. 66 og 64.

Aschehoug begrænser fradraget til det o v e r s k u d av nytte, anlægget bringer ekspropriatus i sammenligning med andre, - hans n a b o e r. Fradrag kan ske, hvor ekspropriatus' eiendom i forhold til sin störrelse höster fordelene i h ö i e r e g r a d end a n d r e eiendommer.

L. c. p. 65.

Tydeligere kan sammenligningsprincipet ikke utformes. Og tydeligere kan det heller ikke siges, at h v i s der - som i nærværende skjön - findes f l e r e a n d r e, av ekspropriationen uberörte eiendommer, som opnaar en relativt s t ö r r e værdiforökelse end nogen av ekspropriaterne, da er der i k k e rum for noget "særfordelsfradrag".

Morgenstierne p. 565 flg.

Morgenstierne trækker grænserne for begrepet "særfordel" endda snevrere. Det er bare, hvor fordelen u t e l u k k e n d e tilfalder ekspropriatus, eller hvor den indgaar som en del av ekspropriationens f o r m a a l, at avkortning kan finde sted. Morgenstierne uttaler sig imot dem, som vil sondre mellem "specielle" og "almindelige" fordeler, fordi denne grænse er flytende og savner et sikkert retsgrundlag. Heri har visselig Morgenstierne ret. Aschehougs standpunkt er teoretisk vel forstaaelig, men det

vil være meget vanskelig og byrdefuldt at gjennemföre i praksis, fordi det nödvendiggjör en gradering av værdiforökelsen for en större mængde eiendommer. Herpaa avgir nærværende skjön det bedste bevis. Personlig er jeg av den opfatning, at Morgenstiernes standpunkt vil faa tilslutning ved domstolene, naar særfordelsspörsmaalet först foreligger fuldt utredet. Det er et retfærdig princip som ikke gir grundeierne vilkaarligheten og tilfældet i vold, og som stiller alle ens. Er man av den opfatning, at de grundeiere, som opnaar en væsentlig værdiforökelse ved anlægget, ogsaa bör tvinges til at delta i utgifterne ved dette, har man utveie nok til ved lovgivningens hjælp at faa dette gjort. Man kan indföre en v æ r d i s t i g n i n g s s k a t eller man kan paalægge direkte proportional r e f u s i o n, saaledes som sket ved en række bygningslove og enkelte andre love. I begge tilfælde maa og kan det sörges for, at a l l e berikede stilles paa like fot uten hensyn til om de tilfældigvis berörres av ekspropriationen eller ikke. Retfærdigheten er först da sket fyldest.

Scheel l.c. p. 195 nederst.

Scheel er, uttrykkelig opmerksom paa denne side av saken. Av hans hithörende uttalelse fremgaar det tillike, at han anser avkortning ulovhjemlet, selvom det kun er "en mindre kreds", som "i fremtrædende grad" opnaar fordeler ved anlægget. Herved er det givet at jernbaneadvokatens hovedspörsmaal 2 ikke kan lægges til grund ved lösningen av spörsmaalet om fradrag for "særfordeler". Fordelen maa - iflg. Scheel - forat kunne bringes til avdrag være noget som grundeieren f o r s i t s æ r s k i l t e v e d k o m m e n d e opnaar. Hvad Scheel her uttaler, er klart og

L. c. p. 196.

greit. Det utelukker enhver tanke om fradrag i nærværende sak. Hvorvidt Scheel forövrig principielt hylder Aschehougs eller Morgenstiernes opfatning, eller hvorvidt han indtar et eget avvikende standpunkt, er det unödvendig at gaa nærmere ind paa.

Det er efter det standpunkt t e o r i og p r a k s i s har indtat nærmest forbausende, at motparten f re m d e l e s forfegter et praktisk talt "rent" erstatningsprincip. Jernbaneadvokaten anvender en större del av sit indlæg paa at forklare, at det efter hans mening intet uretfærdig er i, at man beröver den ene fordeler, som den anden faar beholde uavkortet. "Verden lönner ikke anderledes". Hvad raker det ekspropriatus, om hans nabo blir tusen kroner rikere ved jernbaneanlægget, naar han selv til syvende og sidst ikke blir fattigere ?

Rt. 1874- 563.
" 1900- 134.
" 1910-185.
" 1912- 685.

Saaledes ræsonnerer motparten. Og saaledes ræsonnerte han i höiesteret i mai 1912. Hans opfatning blev dengang enstemmig forkastet. Og jeg tilstaar, at det er mildest talt upaakravet at gjenta alt dette nu.

Rt. 1912. 690-1.

Jernbanens advokat erklærer, at han "böier sig for höiesteretsdommen av 1900, skjönt han ikke erkjender dens rigtighet". Hvad, om han gjorde det samme overfor dommen av 1912 ? Det var mere nærtliggende. Og megen möie vilde derved været sparet.

Indlæg p. 14.

Jeg har indtryk av, at motparten har den opfatning av nærværende sak, at der ved

denne kan og bör ske en n y r e t s d a n n e l-se med hensyn til spörsmaalet om fradrag for særfordeler. Jeg kan ellers ikke forklare mig, hvorledes han efter höiesteretsdommene av 1910 og 1912 og efter den herskende teori kan paastaa fratrukket i erstatningen enhver værdiforökelse, som væsentlig overstiger den gjennemsnitlige for alle eiendommer i hele herredet. (se hovedspörsmaal 1). Jeg er ganske enig i, at h v i s vor gjældende ret hadde akcepteret det av jernbanens vedkommende forfegtede "r e n e e r s t a t-n i n g s p r i n c i p", maatte en slik værdiforökelse bli gjenstand for avkortning. Men det forholder sig ikke saaledes. Höiesteret har med stötte i samstemmig teori, men under sterk motstand netop fra jernbanen som stadig ekspropriant, gang paa gang forkastet det snevre synspunkt: ekspropriant contra ekspropriat. Höiesteret har först ved dommen av 1874, derefter ved dommen av 1900 og senere i 1910 og 1912 - altid overfor jernbanen fremholdt s a m m e n l i g-n i n g s p r i n c i p e t.

Rt. 1874- 563.
" 1900- 194.
" 1910-189.
" 1912- 689.

I alle disse saker sees jernbanens vedkommende at ha forfegtet e r s t a t n i n g s-p r i n c i p e t i dets mere eller mindre rene form. Ved alle domme er dette princip underkjendt.

Var det ikke snart paa tide, at jernbanens vedkommende "böiet sig for" denne retspraksis ?

Jernbaneadvokaten indrömmer, at det allerede ved höiesteretsdommen av 1874 blev fastslaat, at det kun er "særlige" fordeler, som kan forlanges avkortet i erstatningen. Men han synes ganske at ha misforstaat, hvad der ligger i dette

uttryk "særlige fordeler". Han fortolker det synonymt med "ekstraordinære fordeler"; se hans procedure i höiesteret i 1912 og uttrykkene i de under nærværende skjön stillede hovedspörsmaal (5 - 9) og forutsætningerne for disse. Hvis jeg forstaar motpartens sidste indlæg rigtig, er det fremdeles hans opfatning, at en "særlig" fordel for ekspropriatus er tilstede, naar hans eiendom tilföres en værdiforökelse, som et jernbaneanlæg ikke almindeligvis maa före med sig. Motparten vil, at erstatningsspörsmaalet skal sees isoleret i forholdet ekspropriant - ekspropriat. Opnaar den sidste större værdiforökelse end jernbanen naturligen og almindeligvis bringer, - f. eks. fordi hans eiendom ligger ved station og kan anvendes til byggetomter, hvor der för var jordbruk -, da er dette en "særlig" fordel. Og den kan avkortes.

Rt.1912.690-1.
Overskjönsakten p.39.
" " 6 .

Men hele denne betragtningsmaate er efter min opfatning urigtig i bund og grund. Veiloven av 1851 § 26 uttaler, at fradrag kan ske, hvor grundeieren "f o r s i t s æ r s k i l t e v e d k o m m e n d e" opnaar fordeler; med andre ord: h a n s fordeler skal sammenlignes med a n d r es. Det er kun de fordeler som han "for sit særskilte vedkommende" opnaar, altsaa fordeler som han har f r e m f o r a n d r e, der kan betegnes som "særlige" fordeler.

Klart og tydelig er dette git uttryk i dommen av 1912 (förstvoterende).

Motparten hævder, at det "rene erstatningsprincip" er hjemlet i grundlovens § 105. Jeg er uenig i dette. Grundlovens § 105 paabyr, at enhver ekspropriat som avstaar sin eiendom, skal

ha f u l d e r s t a t n i n g. Naar retspraksis desuagtet har tillatt en ekspropriant under visse betingelser at n e d s æ t t e erstatningen for den del av eiendommen, som han tilregner sig paa grund av fordeler, som tilflyter den gjenværende del, da er dette et i n d h u g i h o v e d p r i n c i p e t, som ikke har direkte lovhjemmel, og om hvis berettigelse der med föie kan disputeres. Följelig maa heller ikke adgangen til fradrag strækkes længere end ret og billighet tilsiger.

Jernbaneadvokaten finder det ikke uretfærdig, at der sker avkortning for en hvilkensomhelst værdiforökelse. A l l e a n d r e er av motsat mening. Aschehoug uttaler likefrem: "Denne sætning leder til aabenbar uretfærdighet".

Aschehoug III. -64.

Jernbaneadvokatens angrep paa dommen av 1912 i det sidste indlæg er bygget paa den samme misforstaaelse, nemlig at det skal være en "tankefeil" at löse fradragsspörsmaalet i lys av sammenligningsprincipet. Da det for mig er iöinespringende, at det er m o t p a r t e n, som herbegaar "tankefeil", kan jeg undlate nogen nærmere imötegaaelse av hans angrep paa voteringen i dommen av 1912.

Indlægget p. 5 flg.

Jernbaneadvokaten betragter staten og det offentlige som den forurettede part. Jeg tror den almindelige opfatning gaar ut paa, at ialfald ved jernbanetakster har det i de senere aar været meget vanskelig for den enkeltstaaende grundeier at komme til sin ret.

Det fremgaar av hvad jeg ovenfor har utviklet, at der efter min opfatning ikke kan bli tale om at lægge skjönsmændenes svar til jernbaneadvokatens h o v e d s p ö r s m a a l 1. til grund for erstatningsopgjöret.

Dommen av 1912 har utvetydig tilkjendegit, at ekspropriatus' stilling skal sammenlignes i k k e med det hele distrikt, - herredet, men med o m g i v e l s e r n e, n a b o e r n e. Opnaar disse likeartede forholdsvis likestore - eller större - fordeler, kan avkortning i k k e finde sted.

Hovedspörsmaal 1. kan t e o r e t i s k ha interesse i en diskussion om særfordelsspörsmaalet de lege ferenda. P r a k t i s k betydning for lösningen av denne sak har det ikke.

<u>Hovedspörsmaal</u> 2 vil efter min opfatning aldrig kunne bli lagt til grund for en <u>principiel</u> lösning av særfordelsspörsmaalet. Det optrækker for fremtidige ekspropriationstilfælde ingen bestemt grænse mellem de "særlige" fordeler paa den ene side og de "almindelige" paa den anden side. "Eiendommer i nærheten av ..... station" - det er et helt vilkaarlig sammenligningsomraade, og at bygge en lösning av særfordelsspörsmaalet paa dette hovedspörsmaal vil være at bringe fuldstændig forvirring ind og prisgi ekspropriaten til den rene vilkaarlighet. Et sted vil en ekspropriat faa fuld erstatning, et andet sted ingen.

Domstolene maa selvfölgelig, hvis sammenligningsprincipet skal opretholdes, a n g i o g f a s t s l a a s a m m e n l i g n i n g s f e l t e t paa enslik maate, at et ekspropriations-

skjön har noget s i k k e r t at holde sig til. Gjör man ikke det, overlater man i virkeligheten til s k j ö n s k o l l e g i e t i det enkelte tilfælde at avgjöre, hvorvidt fradrag for fordeler skal ske eller ikke. Men en slik retstilstand vil lede til de forskjelligste resultater paa de forskjellige steder, og den vil selvfölgelig være ganske ubetryggende; den har desuten det avgjörende imot sig, at den vil være i m o t l o v e n. Det er nemlig et retsspörsmaal ikke et skjönsspörsmaal, at avgjöre, hvorvidt en værdiforökelse er en "særfordel"; som begrunder fradrag eller ikke.

I p r a k s i s vil en lösning paa basis av spörsmaal 2 være vanskelig at gjennemföre, fordi den nödvendiggjör en undersökelse og beregning av værdiforökelsen for en hel mængde eiendommer, som ikke beröres av ekspropriationen.

Efter min opfatning maa a l l e eiendommer indenfor sammenligningsfeltet undersökes og deres værdistigning beregnes baade absolut og relativt, hvis en lösning paa basis av hovedspörsmaal 2 ikke skal lede til slomp og vilkaarlighet. Men faar ikke glemme, at det ligger utenfor skjönsinstitutionens naturlige ramme at foreta saa detaljerte og hypotetiske beregninger.

De fleste av de ovenfor anförte indvendinger rammer forövrig hovedspörsmaal 1, idet ogsaa h e r r e d e t er et vilkaarlig sammenligningsfelt, som ofte kan gi urigtige resultater. Skjönsmændene i denne sak har for eks. uttalt, at ogsaa störste delen av Gjesaasen sogn, som ligger i Aasnes herred, opnaar samme værdiforökelse som Vaaler. Hertil kommer, at en nogenlunde paalitelig vurdering av den gjennemsnitlige

værdistigning inden herredet forutsætter saa omfattende undersökelser, at man ikke kan paabyrde et skjön slike. Det vil lettelig oplöse sig mere eller mindre i en gjætning.

Hvis man lægger h o v e d s p ö r s m a a l 3 til grund for erstatningsopgjöret, opnaar man at faa et greit sammenligningsgrundlag. Skjönsmændene spörres da -, hvis de har antat at den gjenværende del av ekspropriatus' eiendom værdiforökes ved anlægget, - om der findes nogen anden eiendom utenfor kredsen av de eksproprierte, som opnaar en likeartet og forholdsvis likesaa stor værdiforökelse som ekspropriatus. Det er et spörsmaal, der som regel ikke vilde falde særlig byrdefuldt at svare paa, Og besvares dette spörsmaal med j a, har ekspropriatus krav paa at faa erstatningen for den avstaatte del utbetalt uten avkortning.

Skal der gis et principielt utslag i særfordelsspörsmaalet, og skal sammenligningsprincipet lægges til grund, maa det efter min opfatning bli svaret til dette spörsmaal 3 (eller muligens 4), som blir det avgjörende.

For lösningen av tvistepunkterne i n æ r v æ r e n d e s k j ö n er det imidlertid ikke nödvendig at träffe nogen principiel avgjörelse herom.

Skjönsmændene har nemlig uttalt, at der findes i k k e b l o t e n, m e n f l e r e eiendommer utenfor ekspropriationskredsen som opnaar en relativt s t ö r r e værdiforökelse

end noget av takstnummerne. E x e m p e l v i s er nævnt K-jöterös og Kokkins eiendommer.

Jernbaneadvokaten har, efterat mændene gav denne oplysning, forsökt at komme bort fra sit oprindelige standpunkt, nemlig at det er den r e l a t i v e, p r o c e n t v i s e værdiforökelse som skal sammenlignes. Han söker nu at fremholde, at ogsaa den a b s o l u t e stigning vil kunne faa indflytelse paa utfaldet, og i den anledning forlangte han kjendelse for, at mændene skulde være forpligtet til at avgi den absolute værdiforökelse ved Kokkins og Kjöterös eiendommer.

Jeg mener, at jernbaneadvokaten ved sit forhold tidligere under skjönnet har e r k j e n d t, at det er den relative stigning, som er avgjörende. Allerede av den grund kan han ikke nu forlange den absolute lagt til grund.

Men det er ogsaa i sig selv indlysende, at det avgjörende maa være, hvorvidt ekspropriatus' eiendom i f o r h o l d t i l s i n s t ö r r e l s e opnaar en væsentlig större værdiforökelse end naboeiendommene. Dette ligger i sammenligningsprincipets natur. Antok man ikke det, vilde utfaldet bli ganske og ~~underlodes~~ aldeles v i l k a a r l i g, - avhængig av helt tilfældige momenter, hvorvidt ekspropriatus' eiendom var liten eller stor, og om naboeiendommene var smaa eller store. Hvis lovgivningen hadde overlatt til et skjön arbitrært at avgjöre det hele erstatningsspörsmaal efter granskning av hvert enkelt ekspropriationstilfælde, kunde der kanske ikke være noget i veien for, at man snart tok hensyn til den relative, snart til den absolute værdistigning, snart til hvorvidt der var mange utenforliggende eien-

dommer som steg i pris, snart til hvorvidt der var faa o. s. v. Men al den stund spörsmaalet om fradrag maa löses ut fra sikre retssætninger, gjældende for ethvert forekommende tilfælde, er det uomdisputerlig, at e n t e n faar man gaa ut fra den relative e l l e r den absolute stigning; - snart at lægge vegt paa den ene, snart paa den anden, leder til den mest haablöse forvirring og vilkaarlighet.

Og naar valget staar mellem den relative og den absolute stigning, kan det vel ikke for alvor betviles, at det er den r e l a t i v e som stemmer med hvad der er ret og billig. Aschehoug gaar implicite ut fra denne. Han taler flere steder om, at undersökelsen gjælder, hvorvidt resteiendommen "i forhold til sin störrelse" höster fordeler i höiere grad end andre.

Aschehoug III. p. 65 jfr. Aschehoug i Rt. 1879 p. 751-2.

Jeg er derfor enig i kjendelsen, at skjönsmændene ikke blev anset forpligtet til at svare paa t i l l æ g s s p ö r s m a a l C. Efter min opfatning har dette spörsmaal ingen betydning for saken, samtidig som det vilde paaföre de allerede tungt bebyrdede skjönsmænd yderligere arbeide. Hertil kommer, at hvis jernbaneadvokaten först kunde forlange to eiendommer utenfor ekspropriationskredsen særskilt takseret, maatte jeg paa min side kunne forlange takst over de ö v r i g e eiendommer, s o m v a r m e d t a t i s a m m e n l i g n i n g s f e l t e t. Jeg kan ikke indse, at der kan trækkes nogen grænse her. Men motparten var selv ved skjönnets begyndelse enig i, at d e r o m kunde der ikke bli tale.

Underskjönnet p. 21.

Forövrig synes jernbaneadvokaten at overse, at skjönsmændene allerede har gaat l æ n g e r e end de kan være forpligtet til, naar de har angit den r e l a t i v e stigning for Kjöterös og Kokkins tomter. De kunde visselig ha indskrænket sig til at oplyse, at der var f l e r e eiendommer utenfor ekspropriationskredsen som opnaadde relativt s t ö r r e værdiforökelse end nogen av ekspropriaterne.

Motparten spör i denne forbindelse, om jeg vil erkjende, at den a b s o l u t e værdiforökelse for Kokkins og Kjöterös eiendommer er langt mindre end for takstno. 38, 39 og 40 (Sole, Bogstadplads og Hanestad).

Hertil er at svare: For Bogstadplads' vedkommende antar jeg, at den absolute værdiforökelse er större end den er for Kokkins eller Kjöterös eiendommer. Overskjönnet har sat værdiforökelsen for Bogstadplads til 60 % (7800.- kroner) eller 40 % (5200.- kroner) mere end gjennemsnittet for eiendommene i nærheten av Vaaler station. For Kokkins og Kjöterös eiendommer er den r e l a t i v e forökelse betydelig höiere, (75 %) men da disse eiendommer er meget mindre, anser jeg det utelukket, at nogen av dem a b s o l u t set er værdiforöket saa meget som Bogstadpladsen.

Anderledes stiller dette sig for Sole og Hanestad. Sole er ansat i en total/gjennemsnitt av eiendommene i stationens nærhet, som ikke berörres av ekspropriationen, 25 % eller 750 kroner. Jeg anser det ikke utelukket, at saavel Kokkins som Kjöterös eiendommer har opnaaet en fuldt saa stor absolut værdiforökelse, henset til den store grundværdi ved hovedveien og

Stigning av 45% eller 1200 kroner - og i forhold til

og til skjönnets uttalelse om at disse eiendommer er værdiforöket med 75 %. Jeg minder i denne forbindelse om, at Kokkins eiendom, som er 7,3 ar stor, i 1910 blev betalt med 1500 kroner. Se 1 kontravidne ved underskjönnet.

Underskjönsakt p. 51.

For Hanestads vedkommende anser jeg det overveiende sandsynlig, at den ogsaa a b s o l u t opnaar m i n d r e værdiforökelse end Kokkins eller Kjöterös eiendommer. Hanestads stigningsprocent er av skjönnet ansat til 25 : og totalsummen til 600 kroner. Jeg mener, at begge de nævnte eiendommer er m e r e værdiforöket.

Som ovenfor nævnt forstaar jeg ikke, hvilken betydning dette spörsmaal har for saken. At paaanke kjendelsen vedkommende spörsmaal C. til höiesteret er efter min opfatning holdningslöst. Jernbaneadvokaten bör i denne forbindelse erindre, at der findes eiendommer, som ikke beröres av ekspropriationen, men som utvilsomt opnaar en a b s o l u t s e t s t ö r r e værdiforökelse end den mest værdiforökede av ekspropriaterne. Jeg nævner eksempelvis Augusta Astrups eiendom Vaalbækken, som allerede har realiseret tomter for flere tusen kroner, og som fremtidig vil inkassere store summer.

følgelig heller ingen grund til at trække grænse omtrent over og dem under 20 maal? Jeg benegter kategorisk, at eiendommene utenfor ekspropriationskreden skulde være mere at regne for „hus-tomter", mens ekspropriaterne skulde være for „jordeiendommer" at regne.

Jernbaneadvokaten siger selv at han ved denne sak söker en p r i n c i p i e l lösning av særfordelsspörsmaalet. Hvorledes han tænker at opnaa dette, naar han ved et takstnummer vil ta hensyn til den relative, ved et andet til den absolute værdistigning, forstaar ikke jeg. Men end mere forblandet er lösningen blit ved motpartens t i l l æ g s s p ö r s m a a l E. Ved dette

tillægsspörsmaal skyver ham med ett tilside det av ham selv opstillede sammenligningsfelt og sætter et nyt istedet. Mens sammenligningsfeltet hittil hadde været "eiendommer i nærheten av Vaaler station", som ikke berörres av ekspropriationen, blev det i overskjönnets ellevte time forlangt av jernbaneadvokaten, at n y sammenligning skulde ske paa den maate, at alle eiendommer u n d e r 20 m a a l blev u n d t a t, hvorved praktisk talt hele under- og overskjönnets arbeide maatte gjöres om igjen. Dette tillægspörsmaal begrundes med, at det vil være "urimelig at sammenligne andet end eiendommer av samme eller nogenlunde samme slags"! Der er intet slikt motsætningsforhold mellem eiendommene indenfor og utenfor ekspropriationskredsen, som motsp. gaar ut fra, og der er følgelig heller ingen grund til at trække en vilkaarlig grense mellem dem over og dem under 20 maal! Jeg benegter saa skilt, at eiendommene utenfor ekspropriationskredsen skulde være mere at regne for „husfanter", mens ekspropriatenes skulde være for „jordeiendommer" at regne.

Da det ved kjendelse er avgjort, at dette spörsmaal ikke blir at forelægge skjönsmændene, skal jeg ikke vidlöftiggjöre denne sak med at paavise, at dette tillægspörsmaal bygger paa en feilagtig faktisk forutsætning, at det er inkonsekvent og til det yderste vilkaarlig. Jeg benegter motpartens anförsler.

Til provokationen om at erkjende, at ingen eiendom utenfor ekspropriationskredsen av störrelse over 20 maal opnaar en saa stor r e l a t i v værdiforökelse som takst no. 38, 39 og 40, skal jeg svare, at jeg anser det o v e r v e i e n d e s a n d s y n l i g, at der findes flere eiendommer paa over 20 maal, som opnaar en fuldt saa stor procentvis værdiforökelse som nævnte takstnummere. Fra meget kyndig og lokalkjendt hold i Vaaler har jeg faat den besked, at f. eks. Vanlbækkens værdi kanske kan være f o r d o b l e t. Ogsaa Hofgaards og dr. Sjursens eiendom Linnerud maa antas værdiforöket i höi grad.

Jernbaneadvokaten beskylder mig for "til upligt at ha beredt ham vanskeligheter". Jeg tar denne beskyldning med ro. De som har hat leilighet til at følge denne skjönssak, er visselig klar over, hvor vanskeligheterne er kommet fra. Det har stadig hett fra jernbaneadvokatens side, at alle spörsmaal og alternativer har været nödvendige forat fremtvinge en p r i n c i p i e l lösning. Administrator, skjönsmænd og grundeiere har derfor været mest mulig imötekommende. Til tak herfor fremsætter jernbaneadvokaten, efterat skjönnets svar omtrent paa alle punkter er gaat ham imot, snesevis av de mest pirkede og utspekulerte detaljspörsmaal, hvorav ingen kan ha noget betydning for den "principielle" lösning.

Vil jernbaneadvokaten ta kjendelsen angaaende tillægsspörsmaal C og E op i höiesteret, saa er jeg forberedt paa at möte ham.

Motpartens "bemerkninger ved enkelte fradragstakster" (side 20-23) indeholder, saavidt jeg kan se, kun procedure av skjönsmæssig natur. Denne side av saken er - omsider - færdig, og jeg finder ingen grund til at diskuttere om igjen spörsmaal, som hörer under skjönsmændenes kompetence, og som disse endelig har avgjort. Motparten har selvfölgelig heller ikke anledning til at fremsætte nye tillægsspörsmaal eller foranstalte nogen paaanke av skjönnet paa dette grundlag. Det sees heller ikke at være nedlagt nogen p a a s t a n d, - det vrimler derimot av "forbehold".

L. Brumoens erklæring - med bilag - er likeledes kun skjönsmæssig og benegtes.

De positive grundtakster.

Grundeiernes opfatning er her denne: Utgangspunktet maa være, at en ekspropriat, som avstaar sin eiendom, efter grundlovens § 105 har krav paa f u l d e r s t a t n i n g. Naar det derefter spörres, om hvilken tids priser skal lægges til grund, maa det naturlige være at svare: ekspropriationsöieblikkets. Da gaar eiendomsretten over fra ekspropriat til ekspropriant ved rettens mellemkomst, uten nogen viljeserklæring. Följelig maa det forutsætningsvis være rigtig, at enhver værdiforökelse, som i n d t i l d e t t e ö i e b l i k er tilfört ekspropriationsfeltet, kommer dettes e i e r tilgode. Forat kunne unddra ham noget av den værdi, som eiendommen faktisk har i ekspropriationsöieblikket, maatte der paavises et særskilt retsgrundlag. Noget slikt findes ikke hos os. Naar jernbaneadvokaten procederer paa, at der for hans part bör være adgang til i erstatningen for avstaat grund at borteliminere en viss del av værdien, fordi denne skyldes eksproprianten selv, da har dette ræsonnement ikk retsgrund i vor lovgivning.

Förövrig maa dette spörsmaal löses ut fra samme synspunkt som spörsmaalet om fradrag for særfordeler, indvundet for restfeltet: sml. Rt. 1900 - 194 flg. förstvoterendes uttalelse i dommen av 1900. Höiesteret har her knæsat sammenligningsprincipet: dette maa da ogsaa gjöres gjældende for det spörsmaal vi nu behandler, og principet maa avgrænses paa samme maate. Ellers blir der ikke sammenhæng i erstatningslæren ved ekspropriation.

Jeg gaar ut fra, at det ved dommen

av 1912 er fastslaat, at det kun er slike fordeler for restfeltet som ekspropriaten har fremfor sine omgivelser, - sine naboer, - der av eksproprianten kan forlanges fratrukket i erstatningen for den avslaatte del. At med andre ord sammenligning skal finde sted mellem ekspropriatus og hans n a b o e r, - ikke mellem ham og det hele h e r r e d gjennemsnitlig.

Men er dette rigtig, mener jeg, at det maa bli en nödvendig konsekvens, at eksproprianten, hvor han tar en hel eiendom, maa betale denne fuldt ut, altsaa iberegnet enhver ved ekspropriationen, anlægget eller dets drift för ekspropriationsöieblikket indvundet værdiforökelse. Dette dog forutsat, at denne værdiforökelse ikke berörres av ekspropriationen. Et o v e r s k u d gaar höiere end andres, som ikke vil eksproprianten muligens kunne regne sig tilgode i opgjöret.

Det er formentlig ubestridelig, at det eksproprierte grundstykke maa betales efter samme regler, enten ekspropriationen omfatter en h e l eiendom eller bare en d e l.

Min opfatning er altsaa den, at hvis hovedspörsmaal 1. las til grund ved avgjörelsen av, i hvilken utstrækning fradrag kan ske i erstatningen for ekspropriationsfeltet paa grund av "særfordeler" for restfeltet, maatte de positive grundtakster sættes efter jernbanens alternativer, - altsaa saaledes at man ser bort fra den værdiforökelse, som overskrider distriktets almindelige.

Hvis derimot spörsmaalet om "særfordeler" til fradrag löses, saaledes jeg mener er rigtig og overensstemmende med dommen av 1912, maa ekspropriatus ha krav paa ogsaa for ekspro-

Morgenstierne p. (2 utgave)

priationsfeltet at regne sig tilgode i opgjöret samme maal av fordeler, som n a b o l a g e t (det vil her sige eiendommer i stationernes nærhet) gjennemsnitlig opnaar, selvom disse fordeler overskrider det som a l m i n d e l i g v i s tilfalder h e l e h e r r e d e t.

Og det vil atter sige, at grundeiernes alternativ maa lægges til grund for beregningen av de positive grundtakster. Intet avstaat grundstykke er nemlig værdiforöket saa meget - relativt - som enkelte eiendommer utenfor ekspropriationskredsen.

Kun paa denne maate blir der sammenhæng i erstatningslæren, og dette er tillike den eneste retfærdige lösning. Sæt f. eks. det tilfælde, at der til en station eksproprieres hele eiendommen X, og at denne efter motpartens paastand betales med sin værdi, f ö r beslutning var truffet om nogen ekspropriation. Ved siden ligger eiendommen Y, som i k k e berörres, og som ved stationsanlægget værdiforökes med 100 %. Vi tænker os videre: Hvis stationen var lagt paa Y, vilde X opnaadd en tilsvarende værdiforökelse (100 %). Eieren av X lider da, ved at hans eiendom tas istedenfor hans nabos, - i sammenligning med denne, eieren av Y - et direkte tap av en saa stor værdi, som hans eiendom hadde för beslutningen om ekspropriation.

Forövrig henvises til den uttömmende begrundelse for det her hævdede standpunkt, som er gjort gjældende av Morgenstierne i hans Stats-

Kord. nr. I p. 2

Morgenstierne p.
(2 utgave)

forfatningsret.

Kont. nr. I p. 2

Naar jernbaneadvokaten önsket at benytte disse takster til om mulig at fremtvinge en p r i n c i p i e l lösning av særfordelsspörsmaalene og i den anledning fremsatte de mange alternativer for spörsmaalet om særfordeler til fradrag, fandt jeg at det var min pligt at fremsætte det saakaldte "grundeiernes alternativ" ved spörsmaalet om de positive grundtakster, idet jeg ellers fandt, at utfaldet vilde kunne bli haltende. Under andre forhold vilde jeg neppe ha optat dette spörsmaal som selvstændig tvistepunkt, da det har en forholdsvis underordnet ökonomisk betydning for grundeierne.

For et par av dem - Peder Öiseth og Lars Hoel er dette punkt det eneste, som der efter overskjönnets resultater kan tvistes om, og jeg finder under disse omstændigheter, at disse to grundeiere staar sig bedre paa at frafalde paastanden om det höieste alternativ og motta opgjör efter jernbanens alternativ for de positive grundtakstens vedkommende. Dette forutsat, at opgjör blir dem meddelt uten nogetsomhelst ophold. Idet disse to grundeiere paa denne maate betingelsesvis er villig til at træ ut av saken, har de i henhold til höiesteretsdommen krav paa erstatning for utgifter til sakförerhjælp ved overskjönnet. Hvilket maa bli at fastsætte ved sorenskriverens kjendelse. Hoel og Öiseth var, som det erindres, ikke med ved underskjönnet. Jeg opfordrer motparten til at uttale sig om hvorvidt han er enig heri og til i tilfælde at utarbeide et opgjör.

Jernbaneadvokaten har efter nærmere overveielse fundet at burde opgi sin protest imot, at de nye takster helt ut gjöres gjældende for Lars Hoel og Peder Öiseth. Jernbaneadvokaten "indskrænker sig til at misbillige" deres optræden og sender de stakkars folk sin pavelige banstraale. De tar dette med fatning. At jernbanens vedkommende ikke frivillig gjör en materiel uret god igjen, hadde de erfaring for för.

Skjönsresultaterne viser, at selvom jernbanens paastand blev efterkommet, vilde det kun bli Bogstadplads, Hanestad og Lundeby som gik glip av enhver erstatning. De övrige vilde beholde den mere eller mindre avkortet. Dette viser bedst, at de oprindelige takster i 1908 har været ganske urigtige.

Blir særfordelsspörsmaalet löst overensstemmende med grundeiernes paastand, og saaledes som jeg mener dommen av 1912 maa forstaaes, vil der ikke for nogen bli spörsmaal om avkortning.

Og selvom jernbaneadvokatens hovedspörsmaal 2 blev lagt til grund, vilde det kun bli Bogstadplads som maatte avstaa uten vederlag, mens Sole maatte taale et mindre fradrag; alle de övrige vilde beholde erstatningen uavkortet.

Jeg forutsætter som en given sak, at jernbanen utreder grundeiernes utgifter til sakförer ogsaa ved overskjönnet. Dette blev forlangt av jernbaneadvokaten, og hertil kommer, at det gjennemgaaende er faldt ut til grundeiernes fordel.

Förövrig tilsiger hele sakens natur og den maate, paa hvilken den er anlagt, at grundeierne ikke paaföres utgifter ved den. Jeg forstaar ogsaa dommen av 1912 saaledes. Formentlig er jernbanens advokat enig heri.

Jeg skal senere fremlægge en opgave over reisefravær og utlæg vedkommende denne overordentlige vanskelige og vidlöftige sak.

Idet jeg sluttelig benegter motpartens indlæg i ethvert ikke specielt imötegaat punkt, indlater jeg tvisten til dom med saadan

P a a s t a n d:

1. At erstatningen for de eksproprierte arealer fastsættes efter grundeiernes alternativ for de positive grundtaksters vedkommende og uten noget fradrag for "særfordeler".

2. At Statsbanerne tilpligtes at utrede alle omkostninger ved overskjönnet.

Kristiania, den 13 december 1913.

Ærbödigst

H. Valentin Voss

Til retten.

Mottaget 18/12 13

F. B. Krohg

2. Indlæg

for

HOVEDSTYRET FOR STATSBANERNE

angaaende retsgrundsætninger.

Til motpartens indlæg bemerkes :

Det er besynderlig, at det endnu ikke er gaat op for motparten, at høiesteretsdommen av 1912 aldeles ikke avgrænser begrebet særfordel. Der træffes ingen avgjørelse, og hvis man med motparten feilagtig vilde anse uttalelser under voteringen som bindende, saa gaar flertallets uttalelser netop ut paa, at der kan foreligge en ~~xxxxxx~~ virkelig særfordel til fradrag selv om lignende fordel ved ekspropriantens anlæg ogsaa tilfalder nogen anden.

Jeg henviser herom til begyndelsen av assessor Vogts votum. Det er dette hvori han efter sin uttrykkelige uttalelse avviker fra førstvoterende. Til Vogt slutter sig Bjørn, Birkeland og Hvosler. Der blir altsaa 4 av 7 assessorer som uttaler, at en ~~xxxxxx~~ virkelig særfordel kan foreligge selv om lignende fordel ogsaa tilfalder nogen anden end ekspropriaten.

Motparten kommer paa side 1 og flere andre steder i sit indlæg med den uttalelse, at alternativene ingen betydning har for takstene i Vaaler. Den bemerkning er efter det foreliggende overordentlig kritikløs; det er det eneste som behøves at sies om den.

Den naade som motparten mener, at han viste ved ikke at komme med flere utidige indsigelser end han har gjort, er jeg ham ikke synderlig taknemmelig for.

Voteringen i 1912.

Deduktion.s. 5-13
Tilsvar s. 2-4

Som ovenfor sagt er bemerkninger under voteringen ikke dom, og høiesteretsdomskonklusionen indeholder ingen avgjørelse av hvad der er de rigtige skjønsforutsætninger. Der staar bare " fordi skjønnet maa antas at ha gaat ut fra feilagtige forutsætninger med hensyn til spørsmaalet om adgang til fradrag for særfordeler i erstatningen ." Men konklusionen sier ikke hvori feilen bestaar. Hadde høiesteret været enig herom vilde det ha været uttalt i konklusionen ; grunden skal nemlig angis ved hjemvisningsdommen.

Det høiesteret nu har forlangt er at der skal forelægges ekspropriationsretten rigtige forutsætninger , hvilke disse er siges ikke. Derimot uttales der fra den voterende, hvis votum er lagt til grund for konklusionen, uvishet om fra hvilke forutsætninger mændene har gaat ut.

Allerede høiesteretsdomskonklusionen er grund nok til at forlange skjøn under saadanne forskjellige forutsætninger, som efter voteringsuttalelsen kan tænkes at tilfredsstille høiesterets eventuelle mening. Men desuten uttaler heller ikke høiesterets flertal (Vogt, Bjørn, Birkeland og Hvesler) sig med nogen bestemthet om hvilke forutsætninger skal lægges til grund, og dette styrker selvfølgelig behovet for alternative skjøn.

Jeg har gjennemgaat de forskjellige vota i min deduktion og henviser dertil.

Det er rigtig naar motparten sier, at

førstvoterende forkaster hvad jeg har kaldt det rene erstatningsprincip. Men det er ikke rigtig, at jeg selv i denne sak har gjort et rent erstatningsprincip gjældende. Jeg har akcepteret et sammenligningsprincip saa længe tidligere høiesteretsprajudikater rækker, - specielt dommen i Fagernæssaken, fradrag for de fordeler som overskrider de almindelige i distriktet.

Rt. 1900 s. 194

Og da jeg saavel efter høiesteretskonklusionen som efter flertallets voteringsuttalelser i 1912 finder at kunne ha grundet haab om, at høiesteret naar det endelige valg av forutsætninger ~~er~~ skal kræfte ikke vil fra~~tas~~ vike prajudikatet fra 1900, saa har jeg forlangt skjønnet forelagt et herpaasigtende hovedspørsmaal (spørsmaal 1) og jeg har paastaat, at skjønnets svar paa dette spørsmaal skal lægges til grund for takstene.

Det er kun fordi jeg selvfølgelig ikke kan føle mig ganske trygg paa dette resultat, at jeg har erhvervet skjøn paa grundlag av andre meninger - dels enkelte voterende assessorers og dels min ærede motparts. Trygg bør man nemlig aldrig føle sig i en lidt vanskelig proces, man kan her ikke garantere andres opfatning i et juridisk spørsmaal.

Hvis motparten er saa sikker paa, at noget andet er høiesteretsmening, og at dette er avgjort ved dommen av 1912, saa var det hans pligt at forsøke alternative spørsmaal avskaaret med en konkret paastand om at hans mening - som jeg ser falder sammen med svaret til spørsmaal 3 var den eneste og utvilsomt rigtige og at ~~opfatning er~~ med andre spørsmaal var overflødig og tidsspil-

lende fordi høiesteret paa forhaand hadde avgjort , at spørsmaal 3 skulde lægges til grund. En saadan taktik har han imidlertid ikke vovet og han bør derfor nu holde op med at klage over alternativene - saameget mere som han jo før i den henseende har faat en uttalelse av dommeren mot sig.

I tilslutning til hvad jeg har sagt i min deduktion om førstvoterendes votum skal jeg tilføie, at det " tap " som førstvoterende sier , at B lider " sammenlignet med hvad der gjælder for A " ikke er noget tap i erstatnings- eller ekspropriationsrettens forstand. Tap betyr nemlig ikke i erstatningsretten det samme som utelukkelse fra at være mestbegunstiget. Tap ved en ekspropriation lider ekspropriatus kun hvis hans egen økonomiske stilling var bedre før ekspropriationen end den blir efterpaa - dette saaledes at forstaa, at de fordeler, som ekspropriantenen gjennem sit anlæg eller dets drift bringer ham , ikke forskudsvis kan beregnes som tillæg til det ekspropriertes værdi. Forholdet til en tredjemand - om denne i samme anledning opnaar en større ufortjent vinding end ekspropriatus selv - har intetsomhelst med erstatning eller ekspropriationsret at gjøre.

Tilsvar s. 3 -4

2. voterende.

Det er merkværdig, at motparten ikke finder det nødvendig nærmere at fortolke assessor Vogts reservation i begyndelsen av hans votum. Det er nemlig denne reservation som slaar hele motpartens opfatning av høiesteretsvoteringen overende. Den formodning, som motparten side 3 - 4 uttaler om Vogts mening, nemlig at han kanske tænker paa , at " et par enkelte " av ekspropriationen uberørte grundeiere kan opnaa en fordel av " lignende art " , men ikke saa " stor " har in-

gensomhelst hjemmel i Vogts uttalelser og derfor blir de videre bemerkninger som motparten knytter dertil, ganske uten betydning. Motparten finder ingen støtte hos assessor Vogt eller de 3 der sluttet sig til ham for at fradrag for særfordeler er uberettiget naar der " findes flere uberørte eiendommer som opnaar en større værdiforøkelse end nogen av ekspropriatene". Hvorledes det forholder sig med dette (Kokkins og Kjøtterøes) og "flere" "større" (efter relativ bedømmelse) kommer jeg til senere. x)

Tilsvar s. 4 De øvrige voterende.

Jeg skal her som karakteristisk for motparten henlede rettens opmerksomhet paa hvorledes han faar det votum som blev lagt til grund for dommen (Vogts) til at være et " tillidsvotum " og hvorledes de tre som sluttet sig til dette votum " i det væsentlige slutter sig til førstvoterendes, tildels ogsaa" til Vogts votum. Det forekommer mig, at min ærede motpart her er lidt for flink.

Samtidig trommer motparten igjen paa, at høiesteretsdommen av 1912 indeholder en avgjørelse og han " maa bestemt forlange ", at tvistspørsmaalene løses paa grundlag av denne dom. Ja, det hjælper kanske at gjenta; jeg tror iøvrig gjentagelser virker bedre mundtlig og ved underhaandssamtale end i indlæg.

Det er urigtig, naar motparten betegner min utredning av hvorledes særfordelsspørsmaalene bør løses som en anskuelse de lege ferenda. Min opfatning er tvertimot bygget paa grundlovens § 105, paa retspraksis og paa videnskap.

Motparten sier (s. 4 - 5), at han ikke vil komme nærmere ind paa min procedyre om de principielle spørsmaal, men det løfte holder han ikke.

---

x) Ved gjennemlæsning av indlægget i renskrevet stand ser jeg, at jeg ikke har nævnt det senere. Der er bare to eiendommer ikke for som skal ha ganske høiere stigning. Dette bare relativt, ikke absolut, og ogsaa relativt er forskjellen liten.

Han kommer overordentlig meget ind paa den senere i sit indlæg, og jeg skal svare ham paa sit sted.

Teoretikerne.

Deduktion s. 11
Tilsvar s. 4-11

Tidligere høiesteretsdommer har naturligvis for denne sak større betydning end baade uttalelser under voteringen i en høiesteretssak og teoretikernes mening. Høiesteretsprejudikater pleier nemlig landets domstoler at bøie sig for saalænge høiesteret selv lar den staa ved magt, men voteringsuttalelser og teoretiske uttalelser pleier domstolene ikke at følge længer end de er enige i den. De kan kritiseres.

Imidlertid kan det ha sin interesse at følge min ærede motpart under hans gjennemgaaelse av vore statsretslæreres uttalelser ; hans veie er nemlig usedvanlige og underlige.

Aschehoug.

Tilsvar s. 5-6
" 9-10

" Misvisende " er et altfor mildt ord om den maate paa hvilken motp. s. 5 gjengir Aschehougs mening.

III s. 64 (2den utgaar)

Han griper ut av sammenhængen i kap. 54 § 16 den sætning som Aschehoug citerer efter enkelte nordamerikanske dommer at " den ejer, som maa avstaa en del av sin grund har intet at beklage sig over, naar han i den ene eller anden form faar fuld erstatning for det tap han virkelig lider, selv om hans naboer er heldige nok til uten opofrelse at erholde samme nytte av anlægget som han ."

Aschehoug sier, at denne sætning leder

til aabenbar ubetfærdighet, og dette citeres da ogsaa av motparten.

s. 65 - 66 Længere ute i §-en tar motparten igjen en sætning hos Aschehoug ut av sin sammenheng, nemlig følgende : " Naar den ved ekspropriationen formindskede ejendom uten avkortning faar beholde samme maal av fordeler som andre, saa er retfærdigheten fyldestgjort. Paa det overskudd av nytte anlagget bringer hans ejendom i sammenligning med disse har ejeren ikke engang noget billighetskrav ".

Av disse løsrevne sætninger drar motp. den slutning, at efter A's lære " kun det overskudd av nytte som anlagget bringer den gjenværende del av ekspropriatus's ejendom i sammenligning med andre av ekspropriationen uberørte ejendommer, kan avkortes i erstatningen for den avstaatte del. " (Uthævelsen er motpartens).

Tilsv. s. 5 nederst

Og s. 9 resumerer motp. A's mening derhen, at " Aschehoug begrænser fradraget til det overskudd av nytte anlagget bringer eksporpriatus i sammenligning med andre,- hans naboer. Fradrag kan ske, hvor ekspropriatus's ejendom i forhold til sin størrelse høster fordelene i højere grad end andre ejendommer". Uthævelsene er fremdeles motpartens.

Tilsvar s. 9-10 Og længere nede kommer anvendelse av Aschehougs angivelige lære paa den her foreliggende sak. Dette standpunkt, sier motp. " nødvendiggjør en gradering av værdiforøkelsen for en større længde ejendommer. Herpaa avgir nærværende skjøn det bedste bevis."

Den ærede ret vil vistnok til at be-

gynde med bli forundret, naar jeg sier, at de citater av Aschehoug, hvorpaa motp. bygger, ikke har det ringeste gran at gjøre med det, som motparten og jeg tvister om i denne sak. Men saa er allikevel tilfældet. Motparten og jeg er nemlig enige om, at de almindelige fordeler, som anlægget efter sin bestemmelse skal yde almenheten - m.a.o. forbedret kommunikation og derav følgende værdistigning - ikke betinger fradrag for fordeler. Men det er dette slags fordeler og ikke andet, som Aschehoug taler om s. 64 (se citatet tilsvar s.5) De " naboer " han her taler om er i anvendelse paa den her foreliggende sak grundejere, som nyder almindelige kommunikationsfordele og derav - alene derav-følgende værdistigning for sin ejendom. Jeg ber retten læse hele stykket s. 64 - 65 igjennem. Det vil da bli utvilsomt at jeg har ret.

I det næste stykke (s. 65 - 66) taler Aschehoug fremdeles om det slags fordeler, som efter anlæggets bestemmelse skal komme almenheten tilgode, altsaa fremdeles i anvendelse paa nærværende sak kommunikationsfordeler. Højesteretsdommen av 1874 antar, sier han, at fordeler av den art aldrig kan komme til avkortning, selv om den gjenværende del av ekspropriatus's ejendom høster dem i høiere grad end andre ejendommer. Men Aschehoug er ikke enig heri.

tilsvar s.65 Herom handler det sted s. 65 - 66 som motp. citerer. Aschehoug mener at ogsaa hvor det gjælder fordeler av den art, for hvis opnaaelse anlægget er bestemt - altsaa ved jernbaner som færselsfordeler - kan avkortning retfærdig ske, naar anlægget i denne henseende bringer ekspropriatus's restejendom et overskudd av dette slags fordeler utover hvad den bringer andre.

Som eksempel paa slike tilfælder som Aschehoug her sigter til, kan nævnes en fabrik, som før har maattet kjøre sine produkter milevis, men nu faar adgang til ved sidespor at komme i direkte forbindelse med den nye jernbane eller kommer i kort avstand fra en station, som den nye jernbane anlægger.

Det er ikke dette slags særfordeler vi taler om i nærværende sak. Her behandler vi den særfordel, som bestaar i, at det ekspropriierende anlæg skaper værdistigning ~~eller~~ ikke ved at skaffe en ejendom større fordel av selve sin drift end andre, men ved at skaffe den omgivelser, som øker dens værdi - t. eks. beliggenhet ved en station for en driftsbane, eller ved en vej, som fører til jernbanestationen og ligger like ved denne.

Det vi her har med at gjøre er den art av fordeler, som højesteretsdommen av 1874 anerkjender, og som Aschehoug anser utvilsom og uomtvistet. Se Aschehougs gjengivelse av dommen s. 65.

Og naar det gjælder fordeler av denne art, taler Aschehoug ikke paa noget sted om sammenligning med andre utenfor ekspropriationskredsen. Disse andre vil altid bli et litet faatal. Fordelene blir selv om enkelte andre opnaar den saa særegne, at det ikke falder Aschehoug ind at tvile paa, at de kan fradras i erstatningen.

Det eneste sammenligningsprincip, som Aschehoug anerkjender, er altsaa at finde ved fordeler, som følger av det anlægsformaal, for hvilket der ekspropriieres, ved jernbane- og samfærdselsforbedringer. Ved andre værdistigninger nævner Aschehoug intet om sammenligningsprincip.

Jeg nævnte i mit forrige indlæg, at og-

saa højesteretsdommen av 1874 hadde det sammenligningsprincip, som ligger i uttrykket " særlige"fordeler. Dette er imidlertid ikke en sammenligning mellem ekspropriater og ikke ekspropriater med hensyn til størrelser av opnaadde værdistigning. Det er en sammenligning mellem forskjellige arter av fordeler, de der er en likefrem følge av anlæggets formaal og de, som ligger utenom dette formaal. Aschehoug fremstiller dette indhold av dommen klart i nogle faa ord (s. 65) Det vil ogsaa sees av selve domsvoteringen, at der intet spørsmaal er indolandet om de større eller mindre fordeler av den rette art, som ejendommer utenfor ekspropriationsområdet opnaar.

Rt. 1874 s. 563 flg.

Aschehoug støtter helt igjennem den opfatning som i nærværende sak er gjort gjældende fra jernbanens side. Jeg ber den ærede ret gjennemlæse §§ 14 - 17 i 59 de kap. Her er mange ting som jeg kunne ønske at fremhæve, men i et skriftlig indlæg maa fremstillingen begrænses.

En ting vil jeg dog særlig peke paa, fordi den viser, at Asvhehoug er ganske uenig i den opfatning, som dhrr. Christiansen og Tønnn har gjort gjældende [illegible]. Jeg sigter til s. 60 - 61 (§ 14) hvor Aschehoug gjentagende fremhæver, at naar det gjælder fradrag for fordeler, maa det foretagende for hvilket der ekspropriieres sees som en enhet gjennem grundavstaaelse, bygning og drift. Aschehoug bringer like saa vel de fordeler, som opstaar ved driften i avdrag som de, der opstaar ved grunderhvervelsen og anlægget.

Morgenstierne anerkjender kun adgang til fradrag ved fordeler, som opstaar ved grundavstaaelse og anlægsarbejde. Med ham er Thinn enig. Christiansen synes ogsaa at negte anlægsfordelenes ret til fradrag og kun anerkjende fradragsret for de fordeler, som følger av selve grundavstaaelsen (ekspropriationen). Hvilke disse skulde være, er ikke let at forstaa, men assessor Christiansen synes at støtte sig til et uklart sted hos Scheel.

Tingsret s. 195 sidste punktum i mittre stykke

Den værdistigning som i nærværende sak paastaaes fradrat, har sit utspring fra jernbanens drift - grundværdien var blit forøket ved at restejendommene like kom indpaa en planlagt station for driftsbane med tilhørende adkomstvejer. Fradrag for slike fordeler har fra 1874 av altid været anerkjendt av højesteret.

Der er altsaa hos Aschehoug absolut intet at finde til støtte for motpartens overdrevne " sammenligningsprincip ". Der findes intet om " naboer", som opnaar en " relativt større værdiforøkelse " og som derfor skal befri ekspropriaten for fradrag, selv om værdiforøkelse ikke er en følge av anlæggets formaal.

Ogsaa med hensyn til grundlaget for de positive grundtakster finder jeg støtte hos Aschehoug.

III s. 68

Jeg henviser til § 18, 1ste stykke. Her uttaler Aschehoug like frem, at dersom en fast ejendom ekspropriieres til et fremtidig anlæg, som vil forøke dens værdi, maa erstatningen ikke av saadan aarsak sættes højere." Det er ~~[illegible]~~ værdsættelse efter dette princip Aschehoug mener, naar han i det foregaaende punktum uttaler, at erstatningen bør sættes efter den værdi gjenstanden har i frit salg paa den tid den avstaaes.

Aschehoug regner ikke den paa forhaand indtraadte salgsværdi(spekulationsværdien),som skyldes anlægget, med til værdien paa avstaaelsestiden. Han forstaar i den gjengitte forbindelse ved " værdi " kun bruksværdi.

At erstatningen skal sættes uten hensyn til den værdiforøkelse som anlægget selv bragte har i virkeligheten aldrig været betvilet i vor ret før av professor Morgenstierne i hans sidste utgave av statsforfatningsretten. Morgenstierne drev derved ideen om ekspropriatus's ret til av hensyn til andres berikelse at oppebære mere end erstatning for sit tap til en ydergrense, som forhaabentlig vil bevirke en øieblikkelig og sund reaktion. Det er ikke lotterigevinster en ekspropriant skal betale, men erstatning.

Rt. 1905, 194

I Fagernessaken av 1900, som formodentlig gav ideen til dette mærkelige erstatningsprincip sies det uttrykkelig at ved ejendomme, som nyter særfordeler (utover de almindelige i distriktet) skal ikke særstigningen tas med til forøkelse av taksten, men bare til fradrag i samme.

Scheel.

Som jeg tidligere har sagt er Scheels uttalelser i spørsmaalet ikke klare. Dette synes motparten ogsaa at mene efter uttalelsen i tilsvaret s. 10 - 11. Storret er ikke av Scheel gjennemarbejdet saaledes som av Aschehoug.

Naar den gamle vejlovs § 20 taler om den fordel som grundejeren " for sit særskilte vedkommende " har, kan meningen dermed ikke være nogen anden end at opstille motsætningen til den almindelige nytte,

som vejen bringer distriktet. Andet synes heller ikke Scheel at ville lægge i det , jfr. hans henvisning til forskjellen mellem " almindelige " og "særlige " fordeler - i " en flerhet av højesteretsdomme ". Hvis han nemlig her bl. a. ogsaa henser dommen av 1900, saa betyr " almindelig " og " særlig " fordel ikke andet end hvad jeg ovenfor har sagt.

Saken er at Scheel ikke som Aschehoug skjelner mellem de almindelige fordeler, som anlæggets formaal medfører, og andre fordeler - dels av ekstraordinær grad og dels av ekstraordinær art. Men det er begge disse slags ekstraordinære fordeler, som vejloven tænker paa, naar den nævner de fordeler, som grundejerne har " for sit særskilte vedkommende. "

Jeg er enig med Scheel i at det vilde være retfærdigere like over for ekspropriantens om han hadde en ret til refusjon ogsaa utenfor ekspropriationskredsen eller - naar det gjælder stat og kommune - adgang til at paalægge en almindelig værdistigningsskat. Men om dette retfærdige krav fra ekspropriantens side ikke tilfredsstilles, saa er der jo ikke dette nogen grund til at stille ham endnu daarligere i retning av utgifter eller til at la endnu flere berike sig paa hans bekostning. Men dhrr. Scheel og Morgenstierne - især den sidste - synes ikke at ha den mindste øjekrok aapen for at det kan være spørsmaal om at vise retfærdighet mot ekspropriantens, og at denne efter grundlovens § 105 ikke er forpligtet til mere end at holde ekspropriaten skadesløs, d.v.s. stille ham økonomisk slik som han vilde staat dersom der aldrig hadde været tale hverken om ekspropriation

av anlægget eller dets drift.

De nye norske teorier synes at ville utviske de naturlige retsbegreper og at ville bringe i forglemmelse, at der i en ekspropriationssak er to partier, nemlig ekspropriant og ekspropriat.

Motpartens kraftsatser.

Motparten har i tilsvaret s. 11 - 15 en række korte avsnit, som i formen nærmest kan sammenlignes med de bekjendte redaktionelle " hammerartikler " i Aftenposten.

Tilsvar s.11

I den første av disse artikler gjentar han for 3 die gang den aabenbare uerterrettelighet, at høiesteretsdommen av 1912 gir et positivt utslag om hvilke takstforretninger skal berølges. Motparten spør nemlig, hvorfor jeg ikke bøjer mig for dommen av 1912 likesom for dommen av 1900. Fordi det, mærede motpart,-ansees for at være tegn paa sindsforvirring at bøje sig for den tomme luft, og lære av realitetsavgjørelse findes ikke i højesteretsdommen av 1912.

s. 11-12

I sin 2 den artikel synes motparten at ha interesse av ikke at skjelne ordentlig mellem begreperne, men at konfundere dem alle.

Han kalder det et " rent erstatningsprincip ", naar den almindelige værdiforøkelse inden distriktet skal holdes utenfor fradraget.

Videre sier han at højesteret gang paa gang har forkastet det snevre synspunkt ekspropriant mot ekspropriat. Heri skulde, naar der er spørsmaal

om virkelig av retten anerkjendte særfordeler, ligger at højesteret har latt det komme an paa, om retssubjekter utenfor ekspropriationskredsen høstet like saa stor fordel eller ikke. Men højesteret har ved fordeler, som retten efter deres art erkjendte aldrig tat hensyn til, hvorledes det gik med grundejere utenfor ekspropriationsfeltet. Den avgjørelse, som ligger i dommen Rt. 1900 s. 194, er overensstemmende med Aschehougs lære s. 64 - 65 (§ 16) og gaar ut paa, at der ikke kan fradras fordeler av den art, som tilsigtes ved anlæggets formaal, altsaa her samferselsfordeler - naar disse ikke er av usædvanlig størrelse. Det samme gaar dommen i Rt. 1910 s. 189 ut paa. Det vil si efter det, som forelaa i saken, nemlig at skjønsmændene syntes at ha tat hensyn bare til, at restejendommen kom i nærhet av jernbanestation uten at den derved fik sin grund værdiforøket i nogen synderlig større grad end almindelig.

Jeg ser nok, at førstvoterende citerer et sted hos Scheel og at de andre ikke sier noe særskilt derom, men derved er det jo ikke blit højesteretsprejudikat at Scheels lære eller rettere sagt det sidste punktum i mittre stykke s. 195 altid senere skal befølges.

Og højesteretsdommen i Rt. 1874 sammenligner ikke med størrelsen av de særfordeler, som andre opnaar. Den gir kun prejudikat for, av hvad art der kan kræves fradrag. Se voteringen selv og Aschehougs fortolkning derav (s. 65, § 16).

Sandheten er altsaa, at det av motparten forregtede yderliggaaende sammenligningsprincip aldrig har været anerkjendt av højesteret - altsaa heller ikke

" gang paa gang ". Tanken har aldrig i nogen højesteretsvoterING faat form før i 1912, og da naadde de ikke frem til flertal og følgelig heller ikke til at skærfe sig uttryk i domskonklusjonen.

At det maa betegnes som mere end misvisende, naar motparten paaberoper Aschehoug til støtte for sit yderliggaaende sammenligningsprincip, har jeg paavist ovenfor. Teorien har saa langt fra været "samstemmig " for motpartens mening, at han tvertimot bare har en teoretiker for sig, nemlig Morgenstierne - vel at mærke i sidste utgave, ikke i første. Baade Aschehoug og Scheel har forfegtet erstatningsprincipet, Aschehoug akkurat i den utstrækning som jeg gjør det, Scheel - saavidt jeg kan skjønne - betydelig mere indskrænket, men dog saaledes at det væsentlig skal komme an paa forholdet mellem ekspropriant og ekspropriat, ikke som motparten paastaar alene paa forholdet mellem ekspropriaten og hvilketsomhelst retssubjekt utenfor ekspropriationskredsen.

Deduktionen s 11

Og de andre højesteretsdomme, som motparten ikke citerer, men hvorav de væsentlig citeres i deduktionen s. 11 - alle disse følger Aschehougs lære. (ogsaa Morgenstiernes tidligere), hvilken falder sammen med min paastand. De bygger alle paa erstatningsprincipet og grundlovens § 105.

Hvis altsaa motparten finder det rigtig at man bøjer sig for retspraksis, saa bør han procedere paa, at mine paastande blir tat tilfølge.

Men hvis han - hvad det er det videste han paa virkelighetens grund kan drive det til - vil procedere paa, at man efter højesteretsvoteringen av 1912 ikke kan vite hvad højesterets opfatning nu er, da maa han ønske at se en klar og avgjørende ny dom

som angir de rigtige forutsætninger. Og dertil kræves en slik forberedelse som saken efter mit initiativ dels har faat, dels videre vil faa.

Om den avgjørende dom vil gi ny retsdannelse eller om den vil følge højesterets gamle spor vil tiden vise.

Tilsvar s. 12-13

Motpartens tredie hammerartikel indeholder omtrent utelukkende ting, som jeg har behandlet ovenfor. Jeg henholder mig til Aschehoug s. 65, som mener, at " sammenligningen " i dommen av 1874 er av artsmessig natur. Motparten har altsaa ret i, at dette ogsaa er min mening.

Om vejlovens § 26 og dens mangel paa betydning for sammenligningsteorien, saaledes som denne er utviklet av motparten, har jeg talt ovenfor. Den betyr ikke mere end at almindelige fordeler ved vejen ikke kan bringes i avkortning. Slik blev den ogsaa forstaat av højesteret i 1874, hvor den uttrykkelig paaberopes under voteringen. Jeg er saaledes ikke enig i hvad assessor Mejdell utvikler herom, og da denne uttalelse ikke er højesteretsdom, er jeg ikke forpligtet til at beundre den hverken som klar eller rigtig.

Rt. 1874. s.564 litt nedenfor midten, samt s.565-566

Tilsvar s.13-14

I sin fjerde artikel paastaar motparten at det er et"indhugg" i grundlovens princip (§ 105), naar retspraksis har tillatt ekspropriantens at faa særfordeler avkortet i erstatningen.

Dette er urigtig. Det beror paa en fortolkning av grundlovens § 105 dernen, at en ekspropriat ikke kan kræve sit tap erstattet brutto, men

faar finde sig i et opgjør netto. Saaledes forklarer Scheel det i sin tingsret s. 194 - 95. Og Aschehoug sier i § 14 (III s. 61) at grundlovens § 105 ikke sier noget om, hvorvidt ejeren skal ha " fuld erstatning " for den avstaatte ejendoms værdi (d.v.s. brutto) eller for " den skade han overhodet lider " (d.v.s. nettotapet). Aschehoug mener, at det sidste er rigtig (§ 15 begyndelsen) og han utvikler gjennem hele § 14, hvorfor han mener det.

Som bekjendt fiddes der da ogsaa en lang række lovbestemmelser, som like frem gir anvisning paa fradrag for fordeler, som ekspropriaten opnaar. Disse er opregnet baade hos Aschehoug og hos Scheel. Hvis der her forelaa noget " indhugg " i grundlovens § 105, maatte jo disse lover være grundlovsstridige, men det har mig bekjendt endnu ingen paastaat. Disse lover er tvertimot anvendelse av grundlovens § 105 og viser hvorledes vore lovgivere vil ha denne forstaat.

Aschehoug III s. 63-64

Scheel s.192-94

Blandt de specielle lover, som gir anvisning paa avkortning er ogsaa vejloven av 15 septbr. 1851 § 26 , og denne bestemmelse er ved lov av 7 septbr. 1854 § 2 git anvendelse paa grunderhvervelse til utvidelse av driftsjernbaner. Den gjælder ikke uttrykkelig for anlægsbaner (som vi her har at gjøre med), men analogien ligger jo slaaende nær. Denne analogi blev brukt av højesteret allerede i 1874 og er stadig siden kommet til anvendelse.

Scheel s. 194-95

Iøvrig behøves der som Scheel paapeker ikke nogen særskilt lovbestemmelse for at anvende grundlovens § 105 paa denne maate ; det kan ved enhver ekspropriation ske i direkte medhold av grundloven.

Men er saaledes fradraget for fordeler, direkte eller inddirekte gjennem lov, en anvendelse av grl. § 105, som handler om erstatning fra eksproprianten til ekspropriaten og sier, at denne erstatning skal være fuld, saa forekommer det mig klart, at spørsmaalet om fradrag i det enkelte tilfælde kan finde sted, ikke kan bero paa, om en tredjemand blir mere eller mindre beriket av eksproprianten.

Naar det av Scheel omtalte nettoopgjør virkelig fuldt ut gir ekspropriaten den samme økonomiske stilling, som han vilde hat uten grundavstaaelse, uten jernbanebygning og uten jernbanedrift, saa er grundlovens § 105 tilfredsstillet.

Og dette sker, naar saavel grund og ulempe paaden ene side som værdiforøkelse paa den anden side vurderes gjennem et lovlig skjøn og værdiforøkelsen bringes i avdrag paa erstatningen for grund og ulempe.

Jeg kan ikke komme fra, at dette er det eneste rigtige princip for ekspropriation. Ved anvendelsen av principet kan det muligens være rigtig at ta de hensyn som Aschehoug nævner og begrunder i § 16 og som højesteretsdommen av 1900 tar . Men disse billighetsgrunder som ramler i forholdet til en større almenhet, bør ikke misbrukes til en fortolkning av grundloven, som rent fordunkler eller ophæver ekspropriationens karakter av erstatningssak - ophæver forholdet mellem ekspropriant og ekspropriat for at skape likhet mellem to grundejere, som begge nyder tilfældige fordeler sammenlignet med almenheten, men av hvilke man ikke kan faa noget tilbake av den ene, fordi vor lovgivning mangler refusjonsbestemmelser. Det er, hvis det sam-

III s. 64-65
(2den utgave)

Lenligningsprincip skal anvendes, naturligere at sammenligne ekspropriaten med de lange, som bare opnaar en alindelig kommunikationsfordel, end at sammenligne ham med den enkelte som faar sin specielle ejendom saaledes beliggende at den tilfældigvis voldsomt værdiforøkes ved det nye anlæg eller dets drift.

Tilsvar s. 14 litten

Den 5 te hammerartikel er saa indholdsløs, at den intet svar behøver. Men den 6 te, nederst paa s. 14 paalægger min ærede motpart en pligt til at gjøre nærmere rede for sig.

s. 14 nederst

Han sier, at " den almindelige opfatning gaar ut paa at det i de senere aar ved jernbanetakster har været meget vanskelig for den enkeltestaaende grundejer at komme til sin ret ." (Uthævet av mig).

Da jeg i 23 aar har været jernbaneanlæggenes eneste sakfører, rammer denne " almenhetens" dom som advokat mig personlig paa en følelig maate. Jeg maa derfor be den ærede motpart om at dokumentere denne almindelige opfatning, ellers vil jeg karakterisere ham som en bakvasker. Den nævnte opfatning har nemlig ikke git sig noget utslag like overfor mig undtagen gjennem tidligere skumlerier fra hr. advokat Voss særlig i højesteret. Disse skumlerier har heldigvis nu faat et saa tydelig uttryk, at jeg har kunnet faa tak paa dem.

Voss nu gjør sig til Helt for.

Jeg ber provokationen besvaret og henleder rettens opmærksomhet paa det, som videre vil utvikle sig derav.

Hvilket av svarene paa hovedspørsmaalene bør lægges til grund for fradraget.

Jeg holder altsaa paa hovedsp. 1.

Tilsvar s. 15 - 19

Motparten utvikler sin mening i tilsvaret s. 15 - 19.

Han bygger paa sit " sammenligningsprincip " og finder at sammenligningskredsen baade efter hovedspørsmaal 1 og efter sp. 2 vil volde vanskelighet og virke vilkaarlighet. Derimot skulde sammenligningen efter § 3 ingen vanskelighet o vilkaarlighet medføre.

Jeg mener, at ethvert sammenligningsprincip vil falde vanskelig i anvendelse, hvis det skal tas nogenlunde nøje. Lettest vil imidlertid sammenligningen efter højesteretsdommen av 1900 være, sammenligningen med den almindelige værdistigning i distriktet (hovedsp. 1). Her er det nemlig ganske givet, at man maa nøje sig med et skjøn om den relative værdistigning, og at man derved maa tænke paa de ejendomme, som er de almindelige i Vaaler, nemlig gaardsbruk. Og da er skjønnet ikke særlig vanskelig at avgi. Det blir ogsaa - hvad der har vist sig i nærværende sak - noksaa likegyldig, om man holder sig til et og samme herred eller om man tar et tilgrænsende stykke av et andet herred med i sammenligningen. For sakens skyld kunde derfor min ærede motpart, som stadig oramet med sin omsorg for skjønsmændenes kostbare tid godt ha spart den for kjøre-turen til Gjemaasen. Noget andet er det at de hadde turistmessig interesse av rejsen.

Næst lettest vil sammenligningen med ejendomme i nærheten av Vaaler station ha faldt mandene (sp. 2). Kredsen er her trukket som skedd, forat sammenligning skulde ske med ejendomme som bygdemæssig set laa i samme engere strøk som de eksproprierte, nemlig i den saakaldte Vaaler-by og nær stationen. Det gjaldt at se stationens og stationsvejenes indflyv-

delse paa værdien av dette strøk.

Gaar man imidlertid ut fra som hensigt med sammenligningen at finde ut, at ejendommer inden dette strøk av samme slags som ekspropriatenes gjennemsnitlig hadde steget mere eller mindre i værdi end hvert takstnummer, saa skal det medføre at der rejser sig et behov for at bli bekjendt med ejendommenes art (jordbruk i motsætning til husejendom eller hustomt) og at dele i flere klasser. Den relative gjennemsnitlige værdistigning for alle ejendommer i strøket kan muligens sies ikke at være vejledning nok for retten. Men da der i alle fald var like saa mange jordbruk som husejendommer i strøket, saa mente jeg, at der dog skede en vis utjevning, saaat jeg ved sp. 2 kunde nøje mig med skjøn over den gjennemsnitlige relative værdistigning for alle ejendommer i strøket. Dette er til jernbanens skade, fordi gjennemsnittet av den relative værdistigning naturligvis er større ved hus- og tomteejendommene, som ekspropriatene (med undtagelse av Thea Strand) ikke burde sammenlignes med.

Vanskeligst og vilkaarligst blir sammenligningsprincipet i anvendelse paa sp. 3. Hvis man skulde plukke ut en enkelt eller et par enkelte ejendommer utenfor ekspropriationskredsen og negte ekspropriantens avkortning, fordi disse fremviste en større værdistigning end vedkommende takstnummer, saa vilde det dog aldrig kunne bli rimelig bare at ta hensyn til den relative værdistigning, d.v.s. den procentvise tilvækst i værdi. Det maatte ogsaa komme an paa, hvilke værdienheter denne forskelse fordelte sig over. Det vilde være højst urimelig - selv under det strengeste sammenligningsprincip - at negte fradrag, naar restejendommen med 100 % steg i værdi fra 100000 kr. til

200000, fordi en liten tomt utenfor ekspropriationskredsen med 120 % steg fra kr. 1000 til kr. 2200. Hvor meget der i absolute tal tjenes paa anlægget maa jo efter naturlig menneskelig skjøn absolut spille sin rolle, hvis sammenligning med den bestbegunstigedex utenfor ekspropriationskredsen skal være det avgjørende.

Det var derfor jeg stillet tillægsspørsmaalene c og e - det første for at se, hvilke pengebeløp værdistigningen paa Kokkins og Kjøterøes ejendommer representerte i sammenligning med værdistigningen for ekspropriatene og det sidste for at faa greje paa, om der av virkelige jordbruk, selv om de var smaa, fandtes noget som steg saa stærkt i relativ værdi som jord brukene blandt takstnummerne. Jeg mener nemlig, at hvis sp. 3 skal benyttes, maa der tas hensyn til dens absolute størrelse og desuten maa sammenligningen indskrænkes til at gjælde ejendommer av nogenlunde samme slags.

En anden vilkaarlighet, som viser sig ved sammenligningen baade efter sp. 2 og sp. 3 er følgende : Der kræves sammenligning med ejendommer utenfor ekspropriationskredse, som muligens stiger mere end ekspropriatens ejendom. Hvorfor kræves dette ? Jo, fordi ekspropriatene paastaas ikke at faa sit " tap " erstattet, medindre deres restejendom beholder like saa stor værdiforøkelse alternativt som gjennemsnittet i strøket eller som hvilkensomhelst anden ejendom utenfor ekspropriationskredsen. Men naar dette skal være det væsentlige, hvorfor indskrænker da motparten sammenligningen til at gjælde grundejere i Vea-

ler ? Hvorfor ikke ta grundejere i Elverum eller i Aasnes ? Eller, dader jo utvilsomt er grundejere ved andre jernbaner i landet, som har faat sin ejendom endnu mere relativt værdiforøket, hvorfor ber motparten ikke om skjøn fra disse steder ?

Motparten vil kanske svare, at dette efter svaret til sp. 3 ikke var nødvendig. Men det svar er ikke fyldestgjørende. Al den stund det paastaars at være et tapx, som skal dækkes efter grundlovens § 105, naar en ekspropriat ikke faar den samme berikelse ved anlæg av jernbane som en ikke-ekspropriat, saa maa dette princip konsekvent føre til, at man undersøker langs hele vedkommende anlæg og ved alle landets jernbaner. For det maa jo være likegyldig, om ekspropriaten fra først av vet om , at et medmenneske er blit mere beriket. Det er da vel ikke misundelsen, som skal gjøres til erstatningsfundament ?

Hvad jeg sidst har sagt om sp. 3 gjælder ogsaa sp. 2. Forlater man grundlaget " den almindelige værdistigning ", hvilket falder saa nogenlunde samen med værdistigningen paa grund av den ved jernbanen bevirkede bedre samfærsel, saa kommer man paa vidden, og man vet ikke hvor man skal ta sammenligningen. Dette er en saa iøjnefaldende mangel ved sammenligningsprincipet, at det samtidig blir en vegtig grund mot det .

Sp. 4 har dog den tekniske fordel at det byr et ganske grejt grundlag. Da sammenligningen indskrænkes til ekspropriationskredsen for den enkelte ~~alden vedkommende~~ ekspropriations forretning, og da man har skjøn baade over den relative og den absolute værdiforøkelse, vilde anvendelsen av svaret til sp. 4 gi et grejt utslag. Men motparten sier ikke stort om sp. 4. Det eneste jeg kan

Tilsvar s.17 finde staar s. 17 hvor han i en parentes sier, at " muligens " svaret til sp. 4 blir det avgjørende.

Det er rimelig, at motp. er lunken i sin tale her. For noget saa urimelig som at A. som t. eks. tjener 100 % og 5000 kroner i værdiforøkelse for sin restejendom skulde slippe alt fradrag, fordi B. tjener 110 % og 7000 kroner - mens ingen utenfor ekspropriationskredsen faar sin ejendom saa meget værdiforøket som A - noget saa urimelig vilx vel ikke engang motparten med nogen kraft forsøke at forsvare. Han paastod det vrigtignok i højesteretssaken, og derfor har jeg tat det med, men allikevel ?

Vi har vel her ogsaa et rent præjudikat i højesteretsdommen av 1874, hvor to ekspropriater ved samme station maatte taale fradrag uten at det er oplyst at værdiforøkelsen for deres restejendommer netop var like stor.

Svarene til sp. 6 og 8. At disse skulde lægges til grund for fradragsspørsmaalet har motparten ikke procedert paa. ~~[illegible]~~ Det er altsaa frafaldt.

Dette dhrr. Christiansens og Thinns standpunkt deles av professor Morgenstierne i hans sidste utgave. Det deles ogsaa tilsyneladende av Scheel, dersom man bare læser sidste punktum av det mittre stykke s. 195 i hans tingsret. Men læser man helt fra side 194 (" Derimot kan ") og videre i sammenhæng s. 194 - 195, vil man gjentagende finde uttalt, at Scheel ogsaa erkjender berettigelsen av fradrag for de fordeler som skyldes driften av et anlæg. Og det

er forventningen om jernbanedriften, som bevirker værdistigningen av grunden ved en jernbanestation.

Se forøvrig ovenfor under min gjennemgaaelse av Aschehougs mening ovenfor.

Med disse bemærkninger lar jeg altsaa sp. 6 og 8 ligge.

For mig staar saken saa, at enten maa domstolene lægge svaret til sp. 1 til grund eller ogsaa mee de i strid med vor lovgivning og vor retspraksis fornegte alt fradrag for særfordeler, undtagen ved materielle forbedringer bevirket gjennem anlægsarbejdet eller anlægget som bygning betragtet (sp. 6 jfr. 8). Sp. 2 og endnu mere sp. 3 fører os ut av ekspropriationsretten og ind i uovervejede sociale problemer, som ikke har noget med jus at gjøre og hvis løsning ikke bør ske paa et enkelt snevert omraade alene.

Min subsidiære paastand maa naturligvis allikevel bli : Hvis ikke sp. 1, saa sp. 2, hvis ikke 2 saa 3 *) og hvis ikke 3, saa 4.

Og da motparten ikke har holdt sig utenfor disse fire spørsmaal i sin procedyre, saa maa svaret paa et av dem - i tilfælde med tilhørende besvarelser av tillægsspørsmaal bli grundlaget for avkortningen.

Svaret til sp. 5.

Det er ikke paastaat av motparten at særfordeler (ekstraordinære værdiforøkelser), som foreligger er av saadan art, at de utelukker fra

*) J.v.s. naar de nødvendige tillægsspørsmaal er besvart

av kortning. Jeg behøver altsaa ikke at procedere om landenes svar til sp. 5. Den side av saken er erkjendt at være i orden.

Se side 256 paa

Tillægsspørsmaalene c og e. Se tilsvaret s. 18 - 23.

Jeg har om mine grunder for at fremsætte disse spørsmaal git en længere redegjørelse i min deduktion, og jeg er ogsaa kommet ind paa saken ovenfor i dette indlæg - under gjennemgaaelsen av hvilket grundlag for sammenligning man vil faa gjennem det nakne svar til sp. 3.

Ded. s. 18-20

Motparten har energisk og utførlig procedert mot min opfatning av disse forhold i sit tilsvar.

Tilsvar s. 18-23

Han begynder med at paastaa, at jeg oprindelig har hat det standpunkt, at alt bare kom an paa det relative, det procentvise forhold, men at jeg nu mener, at ogsaa den absolute værdistigning kan ha betydning for sammenligningsprincipet. Men han mener, at jeg ved min procedyre har avskaaret mig adgangen til at ta dette forandrede standpunkt.

For nu at begynde med det sidste, saa tviler jeg ikke paa, at retten vil forundre sig over at jeg skal ha bortprocedert noget argument allerede før jeg har levert min deduktion. Og hvis argumentet ikke er bortprocedert, maa jeg vel ogsaa ha lovlig adgang til at skaffe oplysninger for at støtte det.

Jeg har ingensteds uttrykkeli frafaldt retten til at procedere paa, at den absolute værdistig-

ning under visse forutsætninger kan ha betydning.

Først ved overtaksten blev jeg fuldt opmerksom paa hvilken betydning den absolute værdistigning hadde ~~[illegible]~~ ved sp. 3.*) Det er klart, at denne opdagelse fra min side kom tidsnok. Og i en saa vanskelig og i sit slags ny sak som nærværende kan det ikke bebrejdes mig, at jeg delvis har maattet prøve mig frem før jeg fandt ut de oplysninger, som behøvedes.

Hvad motparten sier s. 18 - 19 om, at efter min procedure domeren snart skal ta hensyn til den relative, snart til den absolute værdiforøkelse, og at derved kan opstaa vilkaarlighet og mangel paa fasthet i retsanvendelsen, beror paa misforstaaelse. Det som jeg paastaar er, at hvis man vil lægge sp. 3 til grund - hvad jeg finder urigtig og urimelig - saa fører det til endnu urigtigere og urimeligere resultatet om man til avgjørelse av, hvilken værdistigning er størst, bare vilde se paa procentstigningen og ikke paa stigningen i værdibeløp. Jeg mener retten skal se paa begge dele og derefter avgjøre hvilken vegt den tillægger sammenligningen paa grundlag derav. Faar vi da avgjørelse paa grundlag av § 3, vil denne kunne bli principiel nok enten den bare tat hensyn til den relative værdistigning eller den sier at sammenligningen tillike maa omfatte den absolute.

Kjendelsen om tillægsspørsmaal c og e.

Overtakstakt s. 02 b

Det vilde været meget let for overskjønsmændene at besvare spørsmaalene c og e, og de vilde ogsaa gjort det uten at knurre, hvis ikke min ærede

*) Det spørsmaal 1 og 2 gjelder det gjennemsnitlig værdistigning og derfor maatte det sp. om det absolute bortfalde. - Det sp. 3 gjelder derimot sammenligningen enkelte ejendommer.

motpart hadde kjølet for dem og truet dem med vidløftige spørsmaal, som var unødvendige, og som han ædrig vilde ha fremsat allerede av den grund, at deres besvarelse vilde været uheldig for ham.

For at klare tillægsspørsmaal o vilde mændene bare ha at gjøre retten bekjendt med de enkelte ledd av det regnestykke, ved hvilket det var kommet til at Kjøterjes og Kokkins tomter var steget med 75 % (se s. 57, svar til sp. 12). Ti i den anledning hadde de jo maattet tænke sig en værditakst paa disse ejendommer med og uten hensyn til jernbanen.

Og til besvarelse av sp. e kunde mændene ha set paa det fremlagte kart, hvor arealene er paaskrevet hvert bruksnummer, og derefter paa grundlag i sit svar til sp. 2, avgjort, om de av ejendommer over 20 maal kunde utpeke nogen, som hadde større værdistigningsprocent end takstnr. 38, 39 og 40, samt i tilfælde, hvilken eller hvilke samt stigningsprocentens størrelse.

Intet av dette var noget hekseri. Efter min mening burde det været overflødig altsammen, da jeg finder forutsætning nr. 3 uanvendelig baade med og uten tillægsbesvarelser, men jeg har jo ingen garanti for, at min mening deles av retten.

Jeg er ikke enig i, at mændene er gaat længer end de er forpligtet til ved at opgi de specielle ejendommer, hvor den procentvise stigning efter deres mening var større end for takstnr. 38 - 41. Det har sin store interesse for domeren, hvis han reflekterer paa forutsætning nr. 3 - at vite hvad slags ejendommer det gjælder. Det har under samme forutsætning sin interesse for ham at vite procentsatsens

størrelse - og like saa meget den absolute værdiforøkelses størrelse.

Tillægssp. e kritiseres av motparten i tilsvaret s. 21 - 22. Indtegaaelsen ligger i hvad jeg ovenfor har sagt. I mit forlangende om svar paa sp. e ligger ikke at jeg sætter et nyt sammenligningsfelt istedenfor et gammelt som jeg selv har opstillet, men at jeg efter at ha trængt mere end i saken er kommet til det resultat, at hvis sammenligning med mestbegunstiget skal brukes, saa maa i hvert fald sammenligningen gjælde ejendommer av nogenlunde samme art. Dette synes jeg mitt i al sammenlignings-principets uformuft er forholdsvis fornuftig, og det har ikke lykkes motparten at fremføre virkelige grunder mot denne opfatning.

Jeg ser at motparten ikke vil imøtekomme mig med de erkjendelser, som jeg trænger for at kunne undvære skjønsmændenes svar paa litra c og e.

M. h.t. sp. c vil han bare avgi erkjendelsen for takstnr. 38 Bogstadplassen vedkommende. Jeg mener, at den absolute værdiforøkelse ogsaa er større ved takstnr. 39 og 40 end ved Kjøterøes og Kokkins tomter. Altsaa maa skjønnet avgjøre saken. Selve beløbet av den absolute værdistigning har ogsaa betydning og det vil ingen uten skjønnet kunne si os med bindende virkning.

Ved sp. e vil motparten ikke avgi den forlangte erkjendelse om, at ingen ejendom over 20 maal utenfor ekspropriationskredsen er relativt værdiforø-

ket i den grad som restejendommene av takstnr. 38, 39 og 40. Altsaa maa jeg ogsaa der ha skjønnets uttalelse - idet jeg jo ikke tør bortse fra ulligheten av at mestbegunstigelsesprincipet lægges til rund.

Min ærede motpart burde være for voksen til at komme med beskyldninger mot mig for at ha fremsat " snesevis av de mest pirkede og utspekulerte detaljspørsmaal, hvorav ingen kan ha noen betydning for sakens principielle løsning ". Hvorledes kan han nogensinde vente at bli tat alvorlig, naar han komme med saa ganske umotiverte uttalelser ? Man bør aldrig tale mere ondt om sin motpart, end man med en viss anstændighet kan staa ved. Herimot har hr. advokat Voss iøvrig forsyndet sig grovere andetsteds i denne sak end han har gjort ved det flaaseri, jeg her opholder mig ved.

Bemærkninger ved enkelte fradragstakster.

Se deduktion s. 20 - 23, tilsvar s. 23.

Det er klart, at jeg har lov til at stille tillægsspørsmaal til skjønnet paa hvilket trin av overskjønssaken jeg vil, saalænge den ikke er optat til kjendelse angaaende de omtvistede skjønsforutsætninger. Ja, jeg vil ogsaa kunne gjøre det efter kjendelsens avsigelse til oplysning i en eventuel høiesteretssak. Skjønnet er jo i forhold til den juridiske avgjørelse et bevismiddel, paa hvilket avgjørelsen skal bygges, og jeg kan ikke hindres i at gjøre beviset fyldigere. Dommeren kan ogsaa selv forelægge mændene spørsmaal dersom han ved gjennemgaaelsen av saken

skulde finde, at han ikke kan bygge sin kjendelse om fradrag paa noget av de alternativer, som foreligger, men vil velge et mellemstandpunkt, som han ikke har materiale til.

Jeg kommer ogsaa virkelig til at indkalde overskjønnet for at forelægge det de spørsmaal som jeg har bebudet i mit tiltalebrev og kanske flere.

Hvor jeg har forbeholdt paaanke av enkelte urigtigheter ved skjønnet, sigter jeg til paaanke i forbindelse med en mulig paanke - fra en av siderne - av sorenskriverens eventuelle kjendelse eller av den hele forretning.

Rigtigheten av Lars Brumoens erklæring fastholdes.

De positive grundtakster.

Ded. s. 24-27
Tilsvar s.24-27

Ekspropriatenes resonnement er her efter motpartens fremstilling følgende :

Jernbanen kommer og værdiforøker deres ejendom med f. eks. 100 %. Denne værdi er der som salgspris allerede paa ekspropriationstiden, men bruksværdien er selvfølgelig fremdeles den gamle. Ekspropriaten sier da under ekspropriationsforretningen til jernbanen : " Du har værdiforøket min ejendom med 100 %, men Du er nødt til at ta en del av ejendommen for at skafte grund til det værdiforøkende anlæg. For denne del skal Du betale 100 % overpris ; Du har ikke lov til at " gi bort og ta igjen ". Jeg beholder forresten en del grund tilbake. Den værdiforøkes ogsaa med 100 %, men da den av mine naboer utenfor ekspropriationskredsen, som faar sin grund mest værdiforøket ved jernbanen, bare opnaar 80 % værdistigning, kan Du

i den dobbelterstatning, du skulde betalt mig for grundavstaaelse, trekke fra 20 % av den værdi, Du har skapt for min ejendom.

Og ekspropriaten fortsætter for at gjøre sin tankegang klar for den stakkars ekspropriant : " Dersom min nabos ejendom var steget 100 % eller derover, saa skulde jeg hat dobbelt erstatningen hel og uten nogetsomhelst fradrag."

Dette er altsaa den erstatningsmaate, som motparten priser.som retfærdig og konsekvent.

Den er ingen av delene. Det er ikke retfærdig, at ekspropriaxten faar erstattet mere end det tap, som eksproprianten volder ham. Men naar eksproprianten først værdiforøker hans ejendom med 100 % og med det samme tar ejendommen fra hamm , saa blir det nettotap , som eksproprianten volder, just lik den værdi, som ejendommen hadde uten hensyn til den pris, som forventningen om anlægget eller dets drift medfører.

Det blir med hensyn til uretfærdigheten ved at fordoble de positive takster akkurat det samme enten eksproprianten tar hele den værdiforøkede ejendom eller bare en del derav.

Og det blir ogsaa det samme, om den oprindelige ejer, A, har været saa heldig at faa solgt sin ejendom til B, som spekulerte i værdistigningen paa grund av forventning om jernbanen, og som derfor har git mere for ejendommen end dens daværende bruksværdi (d.v.s. kapitalisationen av dens indtægter). Ti den som spekulerer, maa være forberedt paa, at spekulationen kan slaa fejl, og der er ingen rimelighet i at jernbanen skal mere være nødt til at betale spekula

tionsværdien til B end til A, naar værdiforøkelsen skyldes den selv.

Jeg finder om, at Aschehoug deler min opfatning, og at dette altid har været opfatningen hos norske dommere, likesom det har været overensstemmende med den almindelige lands retsfølelse. Ogsaa videnskaben har altid været enig heri - med undtagelse av professor Morgenstierne i hans sidste utgave.

Og saa gaar jeg fra retfærdigheten til den av motparten roste konsekvents d.v.s. den udmærkede sammenhæng, der blir mellem sammenligningsprincipet ved fradragslæren og sammenligningsprincipet ved erstatningslæren.

Jeg for min part kan ikke finde det bra, om det virkelig var saa, at et positivt og et negativt ledd samvirket til at forvandle en ekspropriants forpligtelse til at erstatte tap, som han volder til en forpligtelse til at gi en ekspropriat like saa store gaver, som han paa grund av en ufuldkommen lovgivning ufrivillig maa gi den, som han ikke berører med sin ekspropriation.

Konsekvents i galskap sætter jeg i det hele litet pris paa. Motpartens positive erstatningslære har dog allikevel for jernbanen den fordel, at den med klarhet peker paa, hvor urimelig hans dermed beslægtede fradragslære er.

Men det er ikke saa stort bevendt med selve konsekventsen heller, naar man ser nærmere paa tingen. Naar A's hele ejendom før jernbanen driver prisen op, er værd 10,000 kroner og derefter blir værd 20,000 som spekulationsobjekt, saa skal efter

motpartens lære A ha disse 20 000 kroner fuldt ut, dersom jernbanen tar det hele. Men hvis jernbanen tar det halve og lar ham beholde den anden halvdel, saa er det ikke sikkert, A faar 10,000 kontant, foruten de 10,000 han beholder som værdi av restejendommen. Det kommer efter motpartens lære an paa, hvor meget hans nabo B 's ejendom, som ligger utenfor ekspropriationskredsen, og som jeg forutsætter oprindelig at være værd f. eks. 500 kroner, procentvis stiger i værdi. Stiger den bare 50 %, saa maa A. taale fradrag for særfordeler med 50 % av restejendommens værdistigning, det vil si med halvdelen av 5000 kr. (kr. 2500). Altsaa faar A da bare 7500 kr. (kr. 10000 - kr. 2500) i kontanter.

Hvis derimot B's ejendom stiger i værdi med 100 % eller derover - like saa højt eller højere end A's - saa faar A efter motpartens lære 10000 fuldt ut i kontanter og 10000 i resterende ejendomsværdi.

Jeg kan ikke finde nogen heldig konsekvents mellem motpartens fradragslære og hans erstatningslære her. Det er ikke konsekvent at A skal faa sin pengeerstatning fordoblet fordi hans ejendom stiger til dobbelt værdi ved jernbanens fortjeneste, men saa igjen faa tillagget reduceert med en halvdel, fordi B's lille naboejendom ikke stiger i værdi med 500 kroner men bare med kr. 250.

Ded. s.4 I denne forbindelse henviser jeg ogsaa til den inkonsekvents, jeg har paavist i deduktionen s.4 . Mine bemerkninger der rammer nemlig fuldt saa meget motpartens lære om de positive grundtakster som hans lære om særfordelsfradrag. De rammer hans

sammenlignings - eller likhetsteori i det hele.

Den logiske følge av, at ingen behøver at taale fradrag for fordeler, naar andre opnaar de samme eller større fordeler uten fradrag, maa nemlig like over for spørsmaalet om den positive grunderstatnings størrelse være, at det er " uretfærdig " naar én grundejer faar sig en stor værdiforøkelse tillagt i grunderstatningen, mens en anden bare faar en liten (nemlig den almindelige i distriktet). Hvis alle ekspropriater absolit skal stilles like, maa man derfor efter motpartens lære la dem alle faa maksimumstillægget til sin grunderstatning. M.a.o.: X, som faar sin gjenværende grund værdiforøket med den almindelige værdistigning i distriktet t. eks 10 %, maa allikevel paa grund av sammenligningsprincipet faa den største ekstraordinære værdistigning tillagt. Naar Y, som kommer ind til station eller stationsvej, faar sin grund takseret med 100 % tillæg bør X enten han, som han godt kan være , er nær nabo eller han bor litt længere borte, faa sig de samme 100 % tillagt i erstatningen. Ellers lider jo sammenlignings- eller likhetsprincipet skade i sin konsekvents.

Jeg tænker imidlertid, enhver vil skjønne urimeligheten av, at alle grundejere skulde faa sig sin avstaatte grund betalt med det maksimum i værdistigning, som nogen ejendom i distriktet eller ved banen hadde. Og jeg antar ogsaa, at forstaaelsen av denne likhetsprincipets uopnhørlige konsekvents vil lærte sløret for urimeligheten av likhetsprincipets anvendelse ogsaa ved fradrag for restejendommens særfordeler. Det vil bli klart, at det er kasuelt , hvor meget den ene eller anden ejendom værdiforøkes ved

et jernbaneanlæg, og at det essentielle og blivende princip for ekspropriatus's krav paa erstatning er, at han bare kan kræve erstattet det tap, som ekspropriantens volder ham i forhold til hans tidligere økonomi.

Motpartens lære bringer heller ikke nogen konsekvents tilveje for de herrer, som bare vil ha fradraget besørget efter spørsmaal 8 jfr. 6. Naar man nemlig bare vil godskrive jernbanen for materielle forbedringer ved restejendommen, saa synes det ikke at være konsekvent at ville belaste den for immaterielle værdiøkninger, som den bringer den eksproprierte del.

Øiseth og Hoel.

Det sees at motparten s. 27. gjør et slags undskyldning for, at han optar paastanden om grundejernes alternativ, og jeg kan ikke negte for, at jeg finder undskyldningen paakrævet - hvor meget motp. end befinder sig i professor Morgenstiernes selskap.

Men naar motparten allikevel stævner frem paa denne vej, saa kan det da ikke være værdt at forlate den, naar det gjælder Øisethes og Hoel. Disse " enkeltstaaende grundejere " maa da virkelig komme til sin fulde ret. Ogsaa de har jo faat den unge profet til at kjæmpe for sig mot den gamle hedenske jernbaneadvokat (jfr. tilsvar s. 14 nederst). Naturligvis vil

jeg ikke motsætte mig, at de to herrer faar opgjør uten tillægget for " grundejernes alternativ ", dersom de ønsker det, og de skal da faa sin betaling, saasnart deres heftelser er bragt iorden og anvisning kan bli underskrevet. Dette krever en del forarbejde. Men jeg tør da utbe mig en skrivelse med klart og betingelsesfrit forlangende om utbetaling efter jernbanens alternativ.

Det er rigtig at Hoel og Øiseth i tilfælde skal ha omkostninger ved overskjønnet godtgjort. Rettens administrator vil være opmerksom paa, at Hoels og Øiseths sakfører samtidig har møtt for andre parter.

S. 28 opvarter hr. Voss igjen med et uberøjet personlig angrep paa mig - denne gang i forbindelse med andre " jernbanens vedkommende. " Det gaar ut paa, at dhrr. Hoel og Øiseth hadde erfaring for, at disse ikke frivillig gjør en materiel urett god igjen. Dette maa jo bety, at vi har uretten vedbli, skjønt vi indser den. Vil motparten behage at si, om ikke dette er meningen med hans angrep ?

Sammenligning mellem skjønnet 1908 og skjønnet 1913.

Motparten uttaler, at det nye skjøns resultater er bevis for, at de gamle skjøn er urigtige. Jeg deler ikke den opfatning . Min mening er, at de nye skjønsmænd vilde komme til samme resultat som de gamle, dersom ikke højesteretsdommen av

1912 hadde øvet pres paa dem. De har - naturligvis feilagtig, men allikevel faktisk - trodd, at der absolut maatte være en hel del galt ved det forrige skjøn, siden det blev hjemvist. Og derfor har de rettet paa det saalangt de synes de kunde. De har i 1913 skjønnet over grund og bygninger, som i sin takserte skikkelse bare kunde sees i 1908. Det har været klokt nok - om end ikke netop saa overhændig fint - av min ærede motpart, at han stadig har viftet for skjønsmændene med højesteretsdommen av 1912 og endog forlangt den opløst i retten til deres opbyggelse.

Iøvrig henviser jeg til mit deduktionsindlæg.

Omkostninger.

Med hensyn til omkostningsspørsmaalet mener jeg, at hele denne sak er rejst i utide. Men da højesteret har vist sig at være av en anden mening og har hjemvist underskjønnet paa ekspropriantens bekostning, og da videre ekspropriantens like saa vel som de indst. har forlangt overskjøn, saa mener jeg at ekspropriantens bør betale omkostningene der, hvor overskjønnet har gaat ham imot. Hvorledes det forholder sig hermed kan man ikke vite, før kjendelse er avsagt. Ved de takstnumere, hvor der i hvert fald ingen erstatning blir, kan man vel vanskelig si, at overskjønnet er bedre eller daarligere end underskjønnet. Hvor et spørsmaal om forutsætninger av overskjønnet er besvart saaledes,

at det bringer et takstnr. henholdsvis indunder eller bortfra den fradragsforutsætning, som retten vælger, mener jeg, at jernbanen i sidste fald skal betale omkostninger, i første ikke. Dette er dog betinget av, at takstnummeret i det hele efter kjendelsens utfald faar nogen erstatning.

Motparten har gjort overskjønsforretningen længere og vanskeligere end den behøvet at være - paa grund av den sjeldne tilbøjelighet han har til at mistænke og motsi alt, som kommer fra hans motpart. Uanseet dette vil jeg dog ikke paastaa at ekspropriatene skal tilpligtes at betale noget av omkostningene ved selve skjønsbehandlingen, d.v.s. den del av forretningen, som falder før proceduren om forutsætningene begynder. Desuten utreder jernbanen, selv hvor andre omkostninger ikke blir den paalagt, alle utgifter til skjønsmændene indtil procedurens begyndelse.

Forskjellig derfra er spørsmaalet, om hvem der skal bære omkostningene ved tvisten. Herom mener jeg at der bør gjælde de almindelige regler for ~~[illegible]~~ tilsvar av processomkostninger.

Min paastand om forutsætningen er nedlagt i deduktionsindlægget.

Med hensyn til omkostninger paastaar jeg :

1. At jernbanen fritas for at betale de indst. omkostninger for den skjønsmæssige del av forretningen - d.v.s. indtil procedurens begyndelse - ved de takstnummere, hvor overskjønnet ikke stiller jernbanen daarligere

end underskjønnet.

2. At de indst. in solidum tilpligtes at betale tvistomkostningene.

Kristiania den 1. mars 1914

Ærbødigst

Arnæus Schjødt.

Trettelagt 2/3 1914.

J. B. Krohg.

Til

Retten !

I N D L Æ G nr. 2.

fra grundeierne angaaende

Retsgrundsætningene for overskjønnet.

Overfor jernbaneadvokatens indlæg av 1. mars bemerkes foreløbig følgende :

Vedk.høiesteretsdommen av 1912.

Det kan ikke være tvilsomt at denne dom paa meget vigtige punkter avgrænser begrepet særfordel. Jernbaneadvokaten hævdet under den sak,"at hvis det fak-
Rt.1912-690-1 tiske forhold er,at et jernbaneanlæg bevirker at eieren av grund opnaar en anden og fordelagtigere anvendelse av den del av eiendommen som blir igjen efter ekspropriationen end han hadde før anlægget istandbragtes eller projektertes, saa skal enhver saadan gjennem jernbaneanlægget fremkaldt ekstraordinær fordel komme til avkortning i den grundeieren tilkommende erstatning, og det uanset om eiendommer i nabolaget, hvorover jernbanelinjen ikke gaar, og fra hvilke der saaledes ikke er anledning til at ekspropriere, har opnaadd likesaa store og samme slags økonomiske fordeler som jernbaneanlægget har bragt ekspropriatus."

Denne opfatning blev uttrykkelig forkastet
Rt.1912-691. av førstvoterende, og de øvrige assessorer sluttet sig til ham uten noget forbehold paa dette punkt.

Det maa følgelig være aldeles klart, at en "særfordel" ikke er det samme som en "ekstraordinær værdiforøkelse". En"Særfordel" foreligger ikke overalt hvor den gjenværende del tilføres en værdiforøkelse, som er kvantitativt større end eller artsmæssig forskjellig fra den som et jernbaneanlæg almindeligvis bringer.For at ta det typiske og stadig brukte eksempel: Det er ingen "særfordel" - det behøver ialfald ikke at være det - at den gjenværende del av en ved en jernbanestation liggende eiendom, som før ekspropriationen hadde værdi som

jordbruk, efter denne vil kunne anvendes til byggetomter. Efter høiesterets samstemmige dom kræves der mere.

Førstvoterende til hvem samtlige voterende forsaavidt slutter sig, krøver at ekspropriatus.s. stilling skal sammenlignes med de grundeieres, hvem ekspropriationen ikke berører. Opnaar disse like store og samme slags fordeler, kan ikk e ekspropriatus,- Saaledes som den til grund liggende bestemmelse i veiloven krøver det-, sies "for sit særskilte vedkommende" at bli tilført fordeler ved jernbaneanlægget. Uttrykket "særfordel" kan med andre ord ikke ombyttes med "ekstraordinær værdiforøkelse " og spørsmaalet om der foreligger en "særfordel" kan ikke løses ved utelukkende at se hen til forholdet mellem ekspropriant og ekspropriat, men man maa undersøke hvorvidt ekspropriatus opnaar andre eller større fordeler end hans naboer og omgivelser. Kun det som han har fremfor disse vil betingelsesvis kunne bli at regne som en "særfordel."

Hvorvidt saadanne fordeler i alle tilfælder berettiger eksproprianten til at foreta avkogrtning i erstatningen, er igjen et spørsmaal for sig. Flere av de voterende opstiller, som snart skal vises, yderligere betingelser herfor.

Men saa meget er foreløbig sikkert : Høiesteret har ved dommen av 1912 enstemmig uttalt, at man for at utfinde om der er særfordeler tilstede for ekspropriatus, maa sammenligne hans stilling med utenforstaaende grundeieres.

Det minder derfor sterkt om eventyret om "Kjærringa mot strømmen" naar jernbaneadvokaten fremdeles ihærdig paastaar at det avgjørende kriterium ene og alene er fordelens art, og forlanger fradrag i alle tilfælder hvor jernbaneanlægget tilfører en eiendom andre fordeler end dem som bestaar i forbedrededе samferdselsvilkaar

(kommunikationsfordeler). Et utslag av den samme slags misopfatning er det, naar motparten villig væk benytter uttrykket "særfordel" synonymt med "ekstraordinær værdiforøkelse." Saa forblindet er jernbaneadvokaten blit, at han finder det passende at betegne høiesteretsdommen av 1912 som "den tomme luft", som det vilde være tegn paa sindsforvirring at bøie sig for !

Indlæg nr.2. pag. 14.

Overfor en slik stædighet burde igrunden al diskussion ophøre.

——— " ———

Motparten sier selv at han ikke nu længere forfegter det "rene erstatningsprincip",idet han efter høiesteretsdommen av 1900 - motvillig - har maattet medgi at det kun er den værdiforøkelse som restfeltet opnaar utover den for hele distriktet almindelige, som kan avkortes i erstatningen.

Men ser motparten virkelig ikke, at alle voterende i dommen av 1912 optrækker betydelig snevrere grænser for begrepet "særfordel" end motparten her gjør ?

Ifølge motpartens egen fortolkning forlanger Christiansen og Thinn noget andet og mere end at fordelen skal tilflyte ekspropriatus i større mon end utenforstaaende grundeiere; de krever nemlig at fordelen skal være foraarsaket ved selve ekspropriationen, at det alene er ved at berøres av denne at fordelen overhodet opstaar. Eksempler: Jernbaneanlægget uttørrer en myr eller foretar en elveforbygning hvorved restfeltet værdiforøkes. Eller : ved ekspropriationen frigjøres restfeltet for en veiservitut.

I alle slike tilfælder vil man ikke behøve at sammenligne ekspropriatus.s stilling med andre utenforstaaende grundeieres. Begrepet "særfordel" avgrænses nemlig av disse to voterende

(kommunikationsfordeler). Et utslag av den samme slags misopfatning er det, naar motparten villig væk benytter uttrykket "særfordel" synonymt med "ekstraordinær værdiforøkelse." Saa forblindet er jernbaneadvokaten blit, at

Indlæg nr.2. han finder det passende at betegne høiesteretsdommen av

pag. 14. 1912 som "den tomme luft", som det vilde være tegn paa sindsforvirring at bøie sig for !

Overfor en slik stædighet burde igrunden al diskussion ophøre.

_____ " _____

Motparten sier selv at han ikke nu længere forfegter det "rene erstatningsprincip",idet han efter høiesteretsdommen av 1900 - motvillig - har maattet medgi at det kun er en værdiforøkelse som restfeltet opnaar utover den for hele distriktet almindelige, som kan avkortes i erstatningen.

Men ser motparten virkelig ikke, at alle voterende i dommen av 1912 optrækker betydelig snevrere grænser for begrepet "særfordel" end motparten her gjør ?

Ifølge motpartens egen fortolkning forlanger Christiansen og Thinn noget andet og mere end at fordelen skal tilflyte ekspropriatus i større mon end utenforstaaende grundeiere; de krever nemlig at fordelen skal være foraarsaket ved selve ekspropriationen, at det alene er ved at berøres av denne at fordelen overhodet opstaar. Eksempler: Jernbaneanlægget uttørrer en myr eller foretar en elveforbygning hvorved restfeltet værdiforøkes. Eller : ved ekspropriationen frigjøres restfeltet for en veiservitut.

I alle slike tilfælder vil man ikke behøve at sammenligne ekspropriatus.s stilling med andre utenforstaaende grundeieres. Begrepet "særfordel" avgrænses nemlig

saa langt, at de - overensstemmende med Scheel - ikke i noget tilfælde vil tillate avkortning hvor der er spørsmaal om fordeler av den art at eieren vilde ha kunnet opnaa dem like fuldt, selv om banen ikke hadde berørt hans eiendom. Men saa er netop tilfælde med de fordeler som der er tale om under nærværende skjøn, - værdiforøkelse ved adgang til salg av byggetomter.

Ogsaa Meidell fremholder det samme, efter først at ha begrundet hvorfor han maatte forkaste jernbanens paastand om at en særfordel vil si det samme som en ekstraordinær fordel. Meidell uttaler : "Særlige fordeler.....kan kun da sies at være tilstede, naar eieren derved at jernbanen gaar over hans grund, opnaar andre fordeler end om jernbanen ikke var blit lagt paa hans grund."

Dette standpunkt er ogsaa Morgenstiernes, og hans begrundelse er strengt logisk. Særlig paaviser Morgenstierne hvorledes sammenligningsprincipet er vanskelig at gjennemføre i praksis, fordi grænsen mellem de saakaldte "almindelige" og de "specielle" fordeler er vak og uten sikkert retsgrundlag. Morgenstierne vilde ogsaa kunne ha henvist til det umulige i at opstille en for alle praktiske tilfælder gjældende regel om hvilke eiendommer utenfor ekspropriationskredsen man skal medta under sammenligningen.

Jeg har allerede før fremholdt som min opfatning at denne løsning maa være den principielt rigtige, og at den er den eneste som uten vanskelighet lar sig gjennemføre i praksis. Skal domstolene gi en for alle fremtidige tilfælder gjældende principiel løsning av særfordelspørsmaalet, maa det derfor efter min opfatning ske paa grundlag av dette standpunkt. Samtidig har jeg gjort gjældende at det for løsningen av tvistepunkterne i nærværende skjøn neppe er nødvendig - uten at jeg dog har noget imot det -

at træffe nogen saadan principiel avgjørelse. Jeg mener nemlig at samtlige vota - ogsaa de der bygger paa sammenligningsprincipet - i dommen av 1912 i forbindelse med de nu foreliggende skjønsresultater, gjør det klart at der ikke kan bli spørsmaal om særfordelsfradrag ved noget av takstnumrene. Og det er derfor jeg mener - og allerede fra første stund av har gjort gjældende - at skjønnet burde været fremmet paa grundlag av hjemvisningsdommen, og ikke under alle de alternativer som kunde være tænkelige hvis det gjaldt at skaffe en principiel løsning av hele særfordelsspørsmaalet, ubundet av alle høiesteretsdommer og uten hensyn til gjældende lov.

At fradrag vil være utelukket i nærværende takster efter Christiansens og Thinss standpunkt, vil motparten ikke benegte. Og det samme gjælder efter Meidells. Spørsmaalet kan da kun bli hvorledes Vogts reservation overfor Meidell er at forstaa.

Vogt "slutter sig i adskillige punkter " til Meidells begrundelse. Dog vil han ikke ubetingetnegte særfordelsfradrag hvor lignende fordel tilfalder ogsaa nogen anden end ekspropriatus. Jeg har i tilsvaret antydet hvorledes denne negative reservation muligens kan være at forstaa. Det kan ogsaa tænkes at Vogt har hat f.eks. det tilfælde for øie, at en fordel av den art som efter Christiansen og Thinn begrunder fradrag, tilfalder ikke bare ekspropriatus, men tillike en eller flere av ekspropriationen uberørte grundeiere. For eksempel : jernbanens elveforbygning kommer ikke blot ekspropriatus tilgode, men ogsaa en tilstøtende, utenforstaaende grundeier. Ogsaa i dette tilfælde vil avkortning formentlig kunne ske i erstatningen.

Naturligvis er det tænkelig ogsaa, at Vogt paa grundlag av sammenligningsprincipet mener, at fradrag

betingelsesvis skal kunne gjøres ogsaa for fordeler av den art som omhandles i nærværende sak,- selvom lignende fordeler tilflyter ogsaa andre, av ekspropriationen uberørte grundeiere.

Men hvad motparten totalt overser er at ogsaa Vogt optrækker yderst snævre grænser for sammendigningsfeltet. Der er efter hele hans votum ikke spørsmaal om sammenligning med det hele distrikt, saaledes som motparten forlanger; fordelen skal ifølge Vogt være "særskilt"opnaadd for den eller de enkelte eiendommer" Er fordelen fælles for "distriktet eller stedet og de der beliggende eiendommer" kan der ikke bli spørsmaal om avkortning i erstatningen for ekspropriatus. Der maa efter Vogts tydelige uttalelse paavises konkrete og haandgripelige momenter, som gjør at retfeltet værdiforøkes ved anlægget; men isaafald bør det efter hans mening ikke ubetinget hindre avkortning at der findes en eller flere enkelte, utenfor ekspropriationen staaende grundeiere som opnaar en lignende fordel.

Rt.1912 - 692-3.

Ved de takstnumre som vi behandler, foreligger ikke denne situation.Her er forholdet det at jernbane- og stationsanlægget har tilført en hel mængde eiendommer indenfor et vidstrakt omraade en værdiforøkelse som procentvis fordeler sig meget forskjellig. Der er eiendommer utenfor ekspropriationskredsen som opnaar en betydelig større værdiforøkelse end noget av takstnumrene, samtidig som det selvfølgelig er eiendommer utenfor som opnaar mindre end disse. Forholdet er ikke det som Vogt i tilfælde har hat for øie, at der foruten ekspropriatus.s eiendom findes en eller et par enkelte andre eiendommer, som opnaar lignende fordel.

Se vedheftede oversigt over den procentvise værdistigning.

Derfor mener jeg at selvom Vogts reservation - hvad jeg betviler - er at forstaa paa denne for jernbanen gunstigste maate, vil hans standpunkt ikke kunne paaberopes

til fordel hverken for hovedspm.1. eller 2.

Forøvrig er det min opfatning at Vogts standpunkt er uskikket til at lægges til grund for en principiel løsning av særfordelsspørsmaalet. Hvem skal i de praktiske tilfælder gi skjønsmændene anvisning paa hvilke utenfor liggende eiendommer de skal ta med i sammenligningen og hvilke ikke.? Skal sammenligningsprincipet fastholdes, maa sammenligningsfeltet være klart avgrænset. Ved Meidells standpunkt er dette gjort. Christiansen og Thinn lar heller ikke skjønsmændene svæve i uvisshet. Men Vogts avgrænsning av begrepet særfordel er, hvis han forstaaes som her gjort, principielt uklar. For nærværende skjøn er imidlertid ogsaa hans standpunkt avgjørende nok.

Motparten paastaar at Vogts særstandpunkt deles av rettens flertal. Heri er jeg ikke enig. Meidells standpunkt er det som i alt væsentlig har faat tilslutning av den samlede ret, idet dog tre av de efterfølgende 6 voterende har fremsat selvstændige tillægsbemerkninger.

))) _ (((

Teorien.

Motparten søker omstændelig at paavise at Aschehoug ikke hylder sammenligningsprincipet, og at min paavisning herav i tilsvaret er mere end"misvisende". Jeg tror ikke det nytter at diskutere dette spørsmaal med motparten, og da saken allerede forlængst er svulmet ut over alle bredder, vil jeg indskrænke mig til en henvisning til mit i tilsvaret anførte. Dommeren vil selv ved at læse de hithørende avsnit hos Aschehoug kunne opgjøre sig sin mening. Jeg er for mit vedkommende ganske og aldeles uenig med motparten i hans paastand om at de steder hos Aschehoug som jeg har citert i tilsvaret

Aschehoug II kap.59. §§ 14-18.

ikke knytter sig til den slags fordeler som det er spørsmaal om i nærværende skjøn. Der findes ikke hos Aschehoug et eneste sted hvor han løser fradragsspørsmaalet forskjellig, eftersom der spørres om værdistigning paa grund av forbedret samfærdsel, eller om værdiforøkelsen grundet bebyggelse omkring en station.

Det vilde da ogsaa være ganske irrationelt at opstykke disse fordeler i forskjellige grupper, hvorav nogen skulde være egnet til avkortning, andre ikke.

Naar en jernbane istandbringes, lettes ikke bare samfærdselen mellem landets forskjellige distrikter, men der skapes ogsaa mere liv og rørelse der hvor jernbanen gaar. Det sidste viser sig særlig ved stationerne, som let utvikler sig til knutepunkter i bygden, hvor der vokser frem større eller mindre bebyggelse. Denne virkning av baneanlægget er ikke av nogensomhelst anden beskaffenhet end den forbedrede samfærdsel, likesaalitt som den kan sis at være mere avledet eller uforutseelig.

Aschehoug har da heller ikke mere end nogen anden fundet paa at utskille gruppevis de forskjellige slags fordeler som et jernbaneanlæg forutsætningsvis bringer.

Overfor alle fordeler av denne art hævder Aschehoug klart og tydelig sammenligningsprincipet. Kun det overskud som maatte tilflyte ekspropriatus fremfor andre hans naboer, mener Aschehoug billigvis kan avkortes.

Derimot utskiller Aschehoug som en egen gruppe de tilfælder hvor fordelene ikke staar i nogensomhelst forutseelig eller nødvendig forbindelse med anlægget, og hvor de følgelig ikke er en naturlig men en helt tilfældig følge av dette. Aschehoug uttaler nemlig, at " saafremt det foretagende

Aschehoug III. Kap.59 § 16 i.f.

til hvilket der tas grund, utenfor sin bestemmelse altsaa ganske tilfældigen, skaffer den eiendom hvem grunden har tilhørt en fordel, saa maa den herved fremkomne værdiforøkelse kunne avkortes, selv om andre eiendommer der er uberørt av ekspropriationen, høste samme slags fordeler av foretagendet i høiere grad. Som eksempel kan nævnes at ekspropriationern tilintetgjør en veiservitut, at et jernbaneanlæg kræver en minering, som skaffer avløp for det skadelige vand hvorunder den tilbakeblevne del av eiendommen før har lidt, eller at der tas grund til en bro, som foruten at lette eiendommens samfærsel med andre, sætter dens forskjellige mærker i bedre forbindelse med hinanden og saaledes formindsker utgiftene ved gaardsdriften."

Dette er - som det vil sees - fuldt overensstemmende med Scheel, Morgenstierne, Christiansen, Thinn og vistnok ogsaa Meidell.

Og naar jernbaneadvokaten uten videre paastaar at Aschehoug ikke anvender sammenligningsprincipet paa den slags værdistigning som skyldes bebyggelse omkring en station, eller at denne skulde være artsmæssig forskjellig fra den som skyldes bedre samfærdselsvilkaar, da skylder han bevist herfor.

At saavel Scheel som Morgenstierne utvetydig og bestemt forkaster jernbaneadvokatens standpunkt, har jeg paavist baade i tilsvaret og ovenfor i dette indlæg. Motparten er tydeligvis selv paa det rene med situationen, idet han indskrænker sig til at prøvedere paa at Scheel er "uklar " og Morgenstierne "urimelig" overfor eksproprianten.

Jernbaneadvokaten synes at alle er slemme mot den stakkars ekspropriant ; ikke den mindste øiekrok har nogen aapen for at vise ham retfærdighet.

Det er en ting ekspropriantenglemmer: at samfundet har utstyret ham med magt til at ta privatfolks eiendom uten deres vilje. Han kan krysse deres planer paa ethvert punkt, ødelægge og fordærve deres hus og deres jord. Allikevel forlanger motparten at erstatningen skal fastsættes som om der forelaa avtale mellem grundeieren og ekspropriantenen, om at den første ikke skulde ha noget at fordre naar han blot gik likesaa rik eller like saa fattig ut av det, som han var før ekspropriationen.

Kontraktlærens erstatningsregler er ikke bindende i ekspropriationsretten. Der eksproprieres ikke i kraft av avtale, men med hjemmel av lov, fordi almeninteresserne tilsier det. Ingen kan mot sin vilje tvinges til at ekspropriere. Men hvem som skal rammes av ekspropriationen, overlates det til ekspropriantenen at bestemme. Vedkommende grundeier kan ikke avværge det. Selvfølgelig maa man da sørge for at den som rammes, ikke stilles daarligere endmden som ikke rammes.

Den som ikke indser at dette er et retfærdighetskrav, maa ha lukket "øiekrokene" forsvarlig til.

Motparten har fundet at en række av mine bemerkninger er rene kraftsatser, som kan lignes med Aftenpostens "hammerartikler". Jeg vet ikke om dette er ment som en grovhet mot mig eller mot Aftenposten, og jeg bryr mig heller ikke særlig om at faa vite det. Motpartens evne til at bruke mund paa sin motstander viser, at han for sin del maa ha lært adskillig ved at studere Ola Thommesens "Ugle"billeder i "Tidens Tegn."

))))))----(((((((

Hvilket hovedspørsmaal skal lægges til grund ?

Efter omstændelig at ha gjennegaat mine "kraftsatser" tar motparten paany fat paa en længere utredning av hvilket hovedspørsmaal rettelig skal lægges til grund for skjønnet. Jeg for min del finder at jeg herom har uttalt mig tilstrækkelig tydelig i tilsvaret, og da jeg intet særlig nyt kan opdage i motpartens sidste indlæg, skal jeg ikke engang til fordype mig i denne materie. Jeg vil bare i al korthet si hvad jeg før har sagt, at jeg ikke finder det nødvendig for i nærværende skjønssak at avgjøre spørsmaalet om avkortning i erstatningen paa grund av "særfordeler" at træffe nogen principiel avgjørelse av hvilket av jernbaneadvokatens mange hovedspørsmaal rettelig skal lægges til grund.

Tilsvaret p.17.

Tilsvaret p. 10

Jeg har ogsaa før uttalt, at efter min opfatning er Morgenstiernes standpunkt det rette. Saavidt jeg forstaar, falder det ogsaa sammen med Scheel, Christansen og Thinns, muligens ogsaa med Meidells. Skal domstolene gi et principielt utslag i særfordelsspørsmaalet, maa dette standpunkt efter min opfatning bli gjennemført. Det er forsaavidt en misforstaaelse av motparten naar han tror at jeg har "frafaldt" hovedspørsmaal 6 og 8. Jeg har i det hele tat ikke noget med at "frafalde" motpartens spørsmaal. Det er ham som har stillet dem, ikke jeg. Jeg har indskrænket mig til at paavise de konkrete momenter som bevirker at der efter min opfatning ikke kan bli spørsmaal om særfordelsfradrag ved noget av de her omhandlede takstnumre. I forbindelse hermed har jeg uttalt at selvom sammenligningsprincipet lægges til grund for en "principiel" avgjørelse, vil avkortning være utelukket i alle tilfælder, hvor der som her findes en flerhet av eiendommer utenfor ekspropriationskredsen, som opnaar en likeartet værdiforøkelse som vedkommende takstnumre, og blandt hvilke utenforstaaende eiendommer der endog findes flere som opnaar

Kond. nth. I p. 3.

Tilsvaret p. 17

reises spørsmaal om særfordelsfradrag, maatte iseafald gjøres til gjenstand for tvist og løsning paa grundlag av en række alternativer. Altsaa "Vaalertakstener" opigjen og opigjen ! Eller kanske det er motpartens mening at overlate avgjørelsen av de her nævnte spørsmaal til skjønsmændene ?

Motparten har ikke engang kunnet løse flokerne i den utstrækning som det vilde kræves under nærværende takster. Han indskrænker sig til at tænke sig" , at dommerne finder det "urimelig" at det bare skal tas hensyn til den relative og ikke til den absolute værdistigning, og han fremtryller som den dygtigste jonglør en række "drastiske" eksempler som intet beviser. Men han undlater klokelig at paavise efter hvilke"principer"flokerne skal løses ved hvert enkelt takstnr. under nærværende skjøn.

Erindres maa det i denne forbindelse, at makt ingen taksering har av de utenforstaaende grundeiendommes absolute værdiforøkelse. Det forbyr sig m.a.o. selv at ta krysende hensyn, dels til den relative, dels til den absolute værdiforøkelse.

End mere forblandet er spørsmaalet blit ved motpartens allernyeste paastand : At sammenligningen ikke skal gjøres mellem ekspropriatus og hans omgivelser i det hele tat,men kun med dem som sitter paa samme slags eiendommer som ham. Er ekspropriatus en gaardbruker, maa han sammenlignes kun med gaardbrukere, ikke med en skrædder eller kjøbmand ! Og "tomtebruk" maa holdes vel adskilt fra "jordbruk"

Er det ikke snart paa tide at tilrope motparten : Den megen lærdom gjør dig rasende !

Hvordan skal et skjøn kunne klassificere de for skjellige eiendommer, saaledes som det her kræves. Og hvor er grænsen mellem hustomt -tomtebruk - boligbruk -selveierbruk - jordbruk - gaardsbruk, og hvad det nu altsammen

heter. Det kan være ilde nok at sammenligningsfeltet - omraadet som helhet - ikke har kunnet avgrænses; men ganske haabløst blir det nu, naar man indenfor dette felt skal skille ut et større eller mindre antal eiendommer, fordi disse ikke er "kommensurable" størrelser". Ved Vaaler station blir der f.eks. ifølge overskjønnet paa denne maate bare 3 eiendommer tilbake som sammenligningsfaktorer, mens der indenfor feltet :" eiendommer i nærheten av Vaaler station i sin almindelighet" findes snesevis av eiendommer. Og maa jeg spørre :hvor er hjemmelen til denne sondring mellem forskjellige slags eiendommer ?

Overskjønnet 28/4-14. Utskrift p. 23. øverst.

Jernbaneadvokaten har da ogsaa øiensynlig fundet paa disse merkværdigheter efterat skjønnet hadde erklært at der fandtes flere eiendommer utenfor ekspropriationskredsen, som opnaadde en relativt større værdiforøkelse end noget av takstnumrene. Det er denne enkle sandhet motparten paa død og liv har villet komme bort fra. Den er nemlig avgjørende for utfaldet av nærværende tvist.

De positive grundtakster.

Ogsaa her kan jeg indskrænke mig til en henvisning til hvad jeg har anført i tilsvaret : Motparten paaberoper sig Aschehoug, men det er efter min opfatning aldeles uhjemlet. Aschehoug uttaler paa det sted som det her er tale om, nemlig kap.59 §18 i beg.:"Erstatningen bør saavidt mulig fastsættes efter den værdi gjenstanden har i frit salg paa den tid da den avstaaes . herav følger, at dersom en fast eiendom eksproprieres til et fremtidig anlæg, som vil forøke dens værdi, maa erstatningen ikke av saadan aarsak sættes høiere". Altsaa: værdien paa avstaaelsestiden skal lægges til grund. Er eiendommen paa dette tidspunkt allerede

Indl.2.pag. 11.

understreket av mig. VSVS

faktisk steget i værdi, maa denne merværdi erstattes. Men den yderligere værdi hvortil eiendommen senere vil komme til at stige paa grund av anlægget, skal ikke erstattes.- Just hvad jeg har paastaat.

Det virker forøvrig fornøielig at se motparten i sin iver efter at søke argumenter for at jernbanen ikke skal maatte betale for den merværdi som anlægget maatte ha tilført eiendommen allerede paa ekspropriationstiden, betegne værdistigningen som "lotterigevinster". Det er den selvsamme værdiforøkelse som motparten, hvor det ved ekspropriation av en del gjælder at erholde mest mulig til avkortning i erstatningen, paa alle tænkelige maater søker at skryte himmelhøit tilveirs.

Jeg synes ikke at det kan være grund til at vidløftiggjøre saken ved en kritik av de mange eksempler, som motparten kommer med under dette avsnit, og jeg forbigaar dem, - selvfølgelig uten derved at ville erkjende deres rigtighet.

Den nye asstedssession med de mange nye spørsm. bragte ikke jernbaneadvokaten nogen glæde. Svarene til spm. I-V medfører praktisk takt ingen forandring i det tidligere skjøn,- bortset fra den rettelse av en øiensynlig feil ved tnr. 41. Thea Strand.

I sit svar til det oprindelige spørsmaal VI. har mændene svaret, at de føler sig forvisset om at der langs de nye veier til jernbanestationerne findes flere mindre eiendommer, som er like saa meget relativt værdiforøket som noget av takstnumrene. Særskilt for Vealer station har de svaret, at her er Kokkins og Kjøterøes eiendommer relativt mere værdiforøket end samtlige takstnumre, desuten er skrædder Ruds og landhandler Granlis eiendommer mere

værdiforøket end Hanestad.

Nogen betydning kan jeg ikke indse at dette tillægssvar har. Som ovenfor paavist gjælder det samme overfor svaret til motpartens tillægsspørsmaal e.

Omkostningerne.

Jernbaneadvokatens anførsler om løsningen av omkostningsspørsmaalet ved overtakstene er mildest talt paafaldende. Det er jernbanen som har forlangt overskjøn,- grundeierne bare kontrapaasanket og uttalte uttrykkelig at de ikke for sit vedkommende vilde gaat til overskjøn,-og det er jernbanen som har forlangt skjønnet avgit under alle mulige alternativer, og opbrukt hele alfabetet og desuten et godt stykke av saavel den romerske som den arabiske talrække for at kunne stille tillægsspørsmaal,- alt i hensigt at kunne fremskaffe en principiel løsning av særfordelsspørsmaalet. Hvilket det vel at merke utelukkende vil være i jernbanens interesse at faa. Grundeierne har kun interesse i at faa saken avsluttet, og erstatningen utbetalt. Men i denne henseende er skjønnet behandlet paa aller uheldigste maate for dem.

Det vilde derfor være aldeles urimelig om jernbanen ikke skulde erstatte grundeierne samtlige omkostninger ved takstene. Det vilde desuten være urigtig, idet overskjønnet aldeles ikke har gaat i jernbanens favør, men tvertimot paa de aller fleste punkter hvor dette skjøn har avveket fra underskjønnet, har forandret uttalelserne til grundeiernes fordel. Og selvfølgelig maa omkostningsspørsmaalet sees under ett for samtlige grundeiere, der deltok i underskjønnet.

Se l. 12. aug. 1848 § 10.

Jernbaneadvokaten søker at vælte skylden over paa mig for det aldeles urimelige omfang takstene

har faat. Dette gidder jeg virkelig ikke at svare paa. Jeg overlater det til dommeren at avgjøre. hvem av os har skylden for at takstene er flytt ut over alle bredder. Det ser forøvrig ikke ut til at skulle gaa bedre nu under proceduren. Jeg har denne gang hat at svare paa et indlæg paa 41 maskinskrevne foliosider, en protokoltilførsel paa 15 og senere en skjønssession paa 27 sider, hvoriblandt adskillig procedure.

Jeg spør om igjen : Naar og hvor skal dette ende ? og jeg maa uttale, at forsaavidt det senere skulde vise sig, at jeg ikke "specielt" har imøtegaat alle motpartens paastande og anførsler, vil jeg ikke derfor betragtes som om jeg skulde ha "erkjendt" dem.

Naar motparten lægger proceduren an saaledes som han har gjort, burde han indse at jernbanen maa utrede ogsaa ivistens omkostninger.

Det er ikke grundeierne som har reist tvisten om de mange alternativer og spørsmaal. Det er det offentlige som paa bekostning av grundeiernes interesser - søker en principiel løsning av et ved jernbanetakster stadig praktisk tilfælde. Det tar sig derfor daarlig ut, naar motparten desuagtet vil ha sin part fritat for at bære omkostningene, og jeg vil henstille til ham at opgi sin paastand herom.

Av hensyn til opgjøret ber jeg sorenskriveren fastsætte omkostningene til Hoel og Øiseth med et særskilt beløp.

Se overskjøne
akt s.11-27
" 45-48
" 54-56
" 60-61.

Motparten tar i sit sidste indlæg voldsomt paa vei, fordi jeg imtilsvaret har uttalt som min formening "at den almindelige opfatning gaar ut paa, at iallefald ved jernbanetakster har det i de senere aar været meget vanskelig for den enkeltstaaende grundeier at komme til sin ret."

Motparten har opfattet dette som en daddel overfor ham personlig, i egenskap av jernbaneadvokat. Saa har ikke været min mening. Jeg har villet uttrykke den opfatning som flere grundeiere har uttalt overfor mig, at de under de oprindelige takster i 1908 hadde meget vanskelig for at vinde gehør for det som de hadde at fremføre. Dette gjaldt saavel overfor skjønsmænd og ingeniører, som overfor jernbanens sakfører.

Forøvrig vil jeg, siden jeg først taler om disse ting, si, at min ærede motpart har optraat sterkt provokatorisk baade overfor grundeierne og overfor mig, saaledes at det ikke bør forbause altfor meget, naar "den som roper i skogen, faar svar."

))))))-((((((

Jeg har vedheftet en oversigt over den procentvise værdistigning av eiendommene omkring stationerne, saaledes som overskjønnet har sat denne.

Videre har jeg vedheftet en opgave over fraværs og utlæg vedkommende overtakstene. Disse har, som retten bedst vet,- Været overordentlig vanskelige, og krævet et voldsomt arbeide. Der har været flere reiser og mere fraværs ved overtakstene end ved undertakstene. Hertil kommer da ogsaa alt arbeide med proceduren i ekspropriationstvisten.

Jeg indlater tvisten.

Kristiania den 16 juni 1914.

Ærbødigst

Valentin Voss.

262
245
17

Fremlagt 18/6-14

Gustav Hoel ,edsv.

Til retten !

Procentvis værdistigning ifølge overskjønnet.

Gennemsnitlig i Vealer herred. 10 %

Haslemo St.

Takstnr.1.Øiseth. Ingen særlig værdistigning fremfor andre eiendommer i Vealer.

Vealer st.

Gennemsnitlig for eiendommer i nærheten av station som ikke berøres av ekspropriation. 20 %

Takst.nr.40 Hanestad.

Gjennemsnitlig for alle eiendommer i nærheten av station. 30 %

Landhandler Granlis nuværende tomt 30 %

Takstnr. 41. Thea Strands eiendom. 33 %

Skrædder Ruds 35 %

Takstnr. 38.Herman Aarsruds eiendom 45 %

Takstnr. 39.Astrups bo.s eiendom 60 %

Kokkins eiendom 75 %

Kjøterøs eiendom 75 %

Takstnr. 43.Lars Hoels eiendom. Ingen særlig værdistigning fremfor andre eiendommer i Vealer.

Braskerudfos st.

Gjennemsnitlig for eiendommer i nærheten av Braskerudfos st. 15 %

Takstnr. 57 Lundebys eiendom, ingen særlig værdistignig fremfor andre eiendommer i nærheten av station.

O P G A V E

Vedkommende overtakstene i Vealer.

Reisefravær :

22-26 april 1913. Aastedssession i Vealer med vidneførsel. Retsmøter 23/4 kl.1.em.- 8½ aften; 24/4 kl.10½ fm.-8 3/4 aften; 25/4 kl.9½fm.-7½ aften.

8-9 mai 1913. Aastedssession i Vealer. Retsmøter 8/5 kl.12½ em.-8½ aften; og 9/5 kl.10 fm.-5 em.

18-21 juni 1913. Aastedssession i Vealer. Avhjemling procedure og kjendelse. Retsmøter 19/6 kl.12½ em - 8 aften; 20/6 kl.10 fm.-11½ aften.

3-4 april 1914. Aastedssession i Vealer. Retsmøte 3/4 kl. 12½ em.-5½ em.

27-28 april 1914. Aastedssession i Vealer. Retsmøter 27/4 kl. 12½ em.- 5 em. og 28/4 kl.12½ em- 4 em.

———)(———

Utlæg :

Reiseutgifter	26 april 1913.	50 kr.
"	9 mai "	30 "
"	21 juni "	45 "
"	4 april 1914	40 "
"	29 " "	40 "
Rikstelefon, utskrifter, porto m.v.		5 "
		210.-kr.

3 dje I n d l æ g

for

Hovedstyret for statsbanerne

vedkommende retsgrundsætninger.

ooOoo

Hermed fremlægges :

1. Utskrift av det protokollerte i retsmøte den 3. april 1914.
2. Do. av do. den 27. og 28. april 1914.
3. Gjenpart av skrivelse av 9 d.m. fra mig til Lauritz Brunoen med svar.

Jeg skal først ganske kort gjennemgaa den almindelige del av advokat Voss's indlæg.

Højesteretsdommen i 1912.(Voss s. 1-7)

Advokat Voss holder frendeles paa med sin urigtige gjen~~tagelse~~givelse av de forskjellige vota og glemmer frendeles,at voteringsuttalelser og retsavgjørelser ikke er en og samme ting.

Han frenkommer nu med en bemerkning om, at " særfordel " ikke er det samme som " ekstraordinær verdiforøkelse ".

Imidlertid faar vi ikke vite hvad særfordel da er. Det er altfor sent for advokat Voss at begynde denne terminologiske diskussjon nu efterat

han gjennem den hele sak har gaat med paa en anden opfatning. Og selv om det ikke var for sent , er bemerkningen urigtig og av for liten værdi til at jeg skulde behøve at indlate mig nærmere paa den.

Jeg har aldrig negtet, at der ved spørsmaalet om fradrag for særfordeler kan ske en sammenligning med utenforstaaende grundeiere. Ellers kunde der jo hverken bli spørsmaal om særfordel eller om ekstraordinær værdiforøkelse. Sammenligningen kan efter min procedyre ske baade med fordelenes art og med deres størrelse, men jeg paastaar sammenligningsfeltet i begge henseender anderledes lagt end motparten. Og heri har jeg ingen højesteretsdom mot mig, men derimot en række højesteretsdommer for mig.

Jeg er enig med motparten i, at han burde ophøre med al " stadig " diskussjon paa grundlag av ting , som jeg ikke har sagt, og likeledes paa grundlag av voteringsuttalelsene.

Vi har jo begge fremstillet vor opfatning tydelig nok og væsentlig er det desuten, at domneren har adgang til at læse originalerne.

Side 5 bekjæmper motparten antagelig for gang nr. henimot 100 naar mundtlig og skriftlig regnes sammen sorenskriverens avgjørelse (undertakstakt side 43-44) og højesteretsavgjørelsen i Retstidende 1912 s. 939 - 47. Gjentagelsen gjør ikke procedyren rimeligere.

Assessor Vogt har ingensteds sagt hvad der skal forstaaes ved uttrykket " særskilt ". Selv om man vilde anse Vogts votum som højesteretsdom, vil der intet være iveien for at forstaa " særskilt " i forhold til de almindelige fordeler (spørsmaal 1 de tydelige og haandgripelige momenter som

danner begrepet særfordeler er tilstede i nærværende sak (svarene til spørsmaal 5).

Theorien. Voss side 7 - 14 .

Asohehougs lære har jeg behandlet utførlig nok tidligere. Jeg er ikke i tvil om, at min fortolkning er rigtig, og at min kritik av motpartens opfatning er beføiet.

Scheel tvinger derimot en noget utførligere behandling end jeg tidligere har git ham. Jeg hitsætter derfor et stykke fra et av mine indlæg i en sak fra Raumabanen, som behandles samtidig med nærværende:

" Jeg henviser om Scheels opfatning av fradragsspørsmaalet til hans tingsret s. 192 - 196.

Scheel s. 192-196

Scheel lærer, at fradrag for fordeler, hvor de ikke hjemles ved uttrykkelig lovforskrift, begrundes ved den betragtning, at formuestapet maa beregnes ikke brutto, d.v.s. med utelukkende hensyn til den paaførte skade - men netto d.v.s. ogsaa under hensyn til fordeler.

Han uttaler derefter, at da der altid eksproprieres til et bestemt foretagende, og da der altid er den nøieste forbindelse mellem ekspropriation og anvendelsen av det eksproprierte, saa er det ingen indvending mot nettoberegningen, at skaden kan skyldes ekspropriationen og fordelen anlægget eller dets drift.

Scheel s. 194-195

Saa langt er altsaa Scheel enig med Asohehoug.

Men saa kommer han med en indskrænkende bemærkning, idet han sier, at det uten særskilt hjem-

s. 195.

mel ikke er tillatt at bringe i fradrag andre fordeler end ~~s~~ saadanne som skyldes anvendelsen av det eksproprierte. Herved synes han, at ~~xkan~~ mene den anvendelse, som ekspropriantens gjør av det eksproprierte. Kun fordeler som opstaar herved, kan krøves avkortet i erstatningen. Scheel forsøker at anskueliggjøre denne opfatning med den uttalelse, at naar Bergensbanen føres over en ejendom, saa er det som ejeren kan krøve erstatning for bare det, at banen føres over ejendommen, ikke for andet tap, som han maatte lide ved at der bygges jernbane mellem Kristiania og Bergen. Analogt hermed mener da Scheel, det er, at ~~j~~ ejeren ikke behøver at taale fradrag for andre fordeler ved Bergensbanen, end de som han høster av, at jernbanen gaar over hans ejendom - ikke altsaa for andre fordeler av Bergensbanen, slike altsaa som han vilde opnaa, selv om banen gik over en andens ejendom.

Jeg forstaar ikke ganske, hvorledes denne opfatning kan la sig forene med den lære, at nettotapet ikke alene skal beregnes under hensyn til grundavstaaelsen, men ogsaa under hensyn til anlegget

194-195 og driften. Ti særlig ved driften vil der jo omtrent aldrig opstaa fordeler, som ejeren ikke kunde ha opnaadd, selv om banen hadde gaat over en anden mands ejendom. Jeg tror neppe at slike tilfælde findes. Der kunde tænkes paa adgang til sidespor, hvilket jo, ikke uten samtykke fra tredjemand kan anlægges, uten hvor hovedsporet lægges paa jernbanens grund. Men to omstændigheter utelukker dette tilfælde fra at regnes for en driftsfordel : det ene at adgangen til sidespor maa tilskrives jernbanens anlæg paa grunden,

og det andet at der til anlæg av sidespor kræves samtykke fra jernbanen, som altsaa da kan sætte de betingelser den vil.

Men hermed være det som det vil. Hovedfejlen ved Scheels syllogismus er, at der i virkeligheten ikke bestaar nogen logisk sammenhæng mellem, at grundejeren bare faar erstatning for tap foraarsaket ved anlæggets direkte berøring, og at han ikke skal taale fradrag for andre fordeler end de, som bevirkes ved denne berøring.

Selv om det var rigtig, at jernbanen aldrig kunde tilpligtes at betale erstatning til andre ejere end de, hvis ejendommer den berørte, saa har jernbanen dog ingen forpligtelse til at la disse ejendommer tilflyte nogensomhelst værdistigning utover den almindelige ved jernbanedriften tilsigtede, uten at kunne krøve sig det godskrevet som del av skyldig erstatning.

Anerkjender man først grundlovsmessigheten av at ekspropriantens forlanger erstatningsopgjøret beregnet netto, saa findes der i vor lovgivning ingen særskilt hjemmel for, at visse slags ekstraordinære fordeler skal holdes utenfor dette opgjør.

Scheels hele teori er en kunstig laving og overordentlig uklar.

s.195 nederst

Det viser sig av stykket nederst s. 195, at denne teori er tilblevet for at tilfredsstille et x formentlig billighetskrav , ikke som en utvikling av erstatningslæren. Scheel indrømmer nemlig i dette stykke, at " hvor et foretagende i fremtrædende grad medfører fordeler for en mindre kreds av

ejendommer, kan der vistnok være god grund til at la disse yde særlige bidrag til utgiftene derved." Her maa menes : god grund rent erstatningsmessig set. Men, fortsetter Scheel, isaafald bør bidraget fordeles ogsaa paa de ejendommer, av hvilke der ikke kræves der ikke kræves grundavstaaelse.

Her kommer Scheels mening de lege ferenda frem, og det er paa grundlag av den han har lavet sin fortolkning. Men en lovfortolkning bør utelukkende bygges paa gjeldende ret, og i en erstatningssak bør der kun sees hen til forholdet mellem eksproprianten og den skadede, ikke til en utenfor saken staaende tredie-

s. 196 mand.

Naar Scheel til støtte for sin teori citerer vejlovens § 26, har jeg paa et tidligere sted (under gjennemgaaelsen av assessor Mejdells votum) imøtegaat denne fortolkning. Og det vil ogsaa være klart, at man vanskelig kan komme til den, medmindre man har sin teori opgjort paa forhaand. I alle fald har ingen højesteretsdommer tænkt sig den, før 1,6 og 7 voterende i 1912 ; men dette var paa grundlag av Scheels (og Morgenstiernes sidste) teorier. Vejlovens § 26, jfr. 1 7/9 1854 § 2 er tvertimot i hrd. 1874 anset som likefrem hjemmel for avkortning av andet slags end den Scheel anerkjender. Men Scheel sier jo (s.195, 9de linje) , at hans teori bare gjelder, hvor fradraget ikke har særlig hjemmel.

Jeg sa ovenfor, at selv om en grundejer aldrig kunde kræve erstatning medmindre banen føres over hans ejendom, saa er Scheels sammenstilling s.194 urigtig. Men det forholder sig ikke saa, at ikke andre end de direkte berørte kan kræve erstat-

ning. Der kan kræves erstatning for ildsfarlighet ved bygninger (1.7/9 1854 § 3), for rystelser, røk og larm under visse forhold, for utsigtstap, uten at vedkommende ejendom avstaar grund til jernbanen .

Her har vi jo forhold , hvor uberørte ejendommer - dels x av materielle, dels av immaterielle grunder - formindskes i værdi ved jernbanens drift og faar erstatning. Det synes at svare hertil, naar av ekspropriationen berørte ejendommer maa taale fradrag, som ikke skriver sig fra den x direkte berøring.

Jeg lægger forresten ingen vegt paa denne dr. Scheels skjelnen mellem berørt og umberørt, men minder om Aschehougs uttalelse, som jeg har citert ovenfør, at selv en forbryder tilstaar man fradrag i skadeserstatningen, naar han baade gavner og skader - likegyldig om det er ved én handling eller ikke. "

Jeg har naturligvis intet imot, at retten forstaar Scheel somom han var enig med Aschehoug. I saafald vilde han xx ikke gi motparten den ringeste støtte.

Morgenstierne.

Jeg har ikke motsagt , at Morgenstierne støtter motpartens opfatning, i alle fald til og med spørsmaal 2. Hvorledes han staar med hensyn til spørsmaal 3, d.v.s. om han vilde lægge besvarelsen av dette spørsmaal x alene til grund og altsaa bare ta hensyn til den procentvise værdiforøkelse eller om han ogsaa vil ta hensyn til den absolutte,

kan jeg ikke uttale mig om. I det hele tat tror jeg imidlertid ikke at min ærede motpart vil faa nogen glæde av samstemmigheten med Morgenstierne. Denne nævner jo ogsaa sammenligningsprincipet ved bestemmelse av erstatningen likeoverfor selve ekspropriatene. Han læser, at jernbanen skal betale den ekstraordinære værdistigning for den grund den selv eksproprierer - den værdistigning som jernbanen selv tilfører eiendommen. Domstolene vil ikke følge Morgenstierne i hans teorier før mottoet „jo galere des bedre" blir det forløsende ord i læren om ekspropriation.

Voss s. 10. Den meget populære argumentation som motparten her leverer, fører i sine følgeslutninger til, at skjønsmændene skal ha ret til ganske vilkaarlig at bestemme saa høj erstatning de vil ved en ekspropriation. Saaledes har desvarre ogsaa ofte enkelte skjønsmand opfattet sit hverv. Der mot har jeg endnu ikke set nogen domstol hylde disse anskuelser, som jo ogsaa er direkte i strid med grundlovens § 105 og med al samfundsmæssig opfatning. Grundloven har ikke ment, at en ekspropriat skulde kunne kræve mere end fuld erstatning. Og jeg haaber, at den samfundsopfatning, at enhver som beriker sig selv eller en anden enkeltmand paa sit lands bekostning begaar en uhæderlig handling, vil slaa mere og mere igjennem hos os.

Nogen avtale med grundeierne har jeg ikke paaberopt mig. Det er den erstatningslære som følger av grundslovens § 105 jeg krever befulgt.

Hvilket hovedspørsmaal skal lægges til grund. Voss s. 11-14.

Motparten synes at benegte, at han har

frafaldt enhver paastand om , at svarene til spørsmaal 6 og 8 lægges til grund ved avgjørelsen av fradragsspørsmaalet. Gjennemlæsningen av hans procedyre vil vise, at han har uret deri. At det er som jeg sier, fremgaar ogsaa av, at det er Morgenstierne, hvis teorier motparten holder sig til, og Morgenstiernes principer lar sig ikke forene med at lægge Thinns og Christiansens lære til grund. Motparten har maattet vælge , og han har valgt Morgenstierne. Der blir ellers ingen positive faakter efter grundeiers alternativ.

Det er ikke rigtig, at arten av de særfordeler som det i denne sak er spørsmaal om, er til hinder for fradrag , hvis man vil følge Morgentiernes lære. Denne lære er nemlig bygget paa mestbegunstigelsesprincipet. Hvorledes Scheel er at forstaa har jeg gjort hæderlige forsøk paa at klargjørese min fresstilling ovenfor. Dermot har motparten ret i, at " arten " hindrer fradrag for Thinns og Christiansens opfatning, idet disse herrer ikke vil tillate fradrag for driftsfordeler , men kun for fordeler som skriver sig fra grunderhvervelsen eller jernbanebygningen (anlægget).

Voss s. 12 - 13. Absolut og relativ.

Motparten maa ikke fremstille det som om det er under spørsmaal 2, jeg anser oplysninger om den absolute værdistigning nødvendig. Jeg har jo klart og tydlige sagt, at det er ved spørsmaal 3.

Naar advokat Voss bebreider mig, at jeg ikke har kunnet " optrække nogen grænse for i hvilke tilfælder der skal lægges vægt paa absolut og i hvilke tilfælder paa relativ ", saa er denne be-

breidelse ganske uretfærdig. Det kan ikkeforlanges av mig, at jeg skal kunne optrække slike grænser av den grund nemlig, at jeg i det hele tat ikke holder paa sammenligningsprincipet, hverken efter spørsmaal 2 eller efter spørsmaal 3. Hele prøcedyren om absolut og relativ med tilhørende oplysninger er jo i højeste grad subsidiær fra min side. Den domstol som holder paa at fradrag ikke maa ske naar nogen grundeier utenfor ekspropriationskredsen begunstiges mere end ekspropriaten, faar selv avgjøre om det her skal komme an paa procentvis begunstigelse eller absolut begunstigelse - eller om tilfældene blir at bedømme konkret under begge hensyn. Jeg har som min mening i denne subsidiære procedyre sterkt fremholdt, at det ikke alene kan komme an paa det relative, men motparten har efterhvne forsøkt at hindre mig i at faa de fornødne oplysninger med hensyn til det absolute.

Det viser netop mangelen ved mestbegunstigelsesprincipet (spørsmaal 3), at det ikke er klart, hvad man skal si mestbegunstigelsen bestaar i. Det er godt mulig, at det kan bli - som motparten sier -, at det blir "Vaalersaken op igjen og op igjen", hvis domstolen vil fastholde den umulig ting, at ombytte den i grundlovens § 105 paabudte erstatning med en sammenligning mellem ekspropriaten og en eller flere mestbegunstigede.

Motparten tror, at jeg personlig holder saa meget av alle de alternativer jeg har søkt at skaffe retten som grundlag for en avgjørelse. Men det er let for ethvert andet menneske at skjønne, at ham tror fejl i det. Det er motparten selv og en-

kelte voterende i højesteret som har fremtvunget alternativene - man kan ogsaa si, at hele højesteret har gjort det ved sin formelle eller negative avgjørelse i dommen i 1912.

Jeg vil haabe , at vi i denne sak faar saa grei besked, at der ikke kan blir spørsmaal om at overlate avgjørelsen om den juridiske adgang til fradrag for særfordeler til skjønsmændene (som motp. taler om). Men dersom det bare skal hete : " Intet fradrag naar nogen utenfor kredsen har større fordeler ", saa blir man nok nøtt til at ty til skjønsmændene i meget stor utstrækning.

Det er ikke min sak at løse de floker som kan opstaa ved mestbegunstigelsesprincipet.

Jeg har bare paastaat, at den relative mestbegunstigelse kan ha og oftest har mindre betydning som særfordel end den absolute. Og at dette faktisk er tilfælde i den foreliggende sak, er ikke vanskelig at se av takstene, og de andre oplysninger i saken. Jeg skal nedenfor komme tilbake til det.

Tilropet om den megen lærdom som gjør rasende burde motparten heller rette til de to teoretikere som er faddere til hans paastander end til mig. Jeg forsøker jo bare pligtmæssig at finde system. For ikke at forarge min unge motpart med hans sterke og klædelige autoritetstro vil jeg ikke si system i galskapen, men la mig si system i fornegtelse av grundlovens § 105 og dermed i fornegtelsen av al sund og rimelig erstatningslære i ekspropria-

tionssaker.

Det som motparten sier om sammenligning mellem skræddere og kjøpmænd kan være meget vittig, men jeg haaber at sammenligningslæren ikke vil bli saa sterkt nuancert. Derimot kan det nok træffe, at denne lære om den vinder frem efter Morgenstiernes utformning, vil differenciere sig derhen, at der kan tillates fradrag om en liten byggetomt ved at komme i nærheten av en jernbanestation opnaar en likestor eller større relativ værdiforøkelse end et ganske stort jordbruk , som i sin helhet gaar over fra at være potetesjord til at være centrumstomter i bygdens sterkt trafikerede landhandler- og haandværkerstrøk.

Mændenes besvarelse til spørsmaalet e tjener i nogen grad ogsaa til at belyse det svævende indhold av mestbegunstigelseslæren.

Motp. vil ikke at jernbanen betale ekspr.-fellet med tillegg av prestisjeny som bevirkes med ekspresstakorien anlegget og driften.
Dermot vil han at de bil pafrag i Ost. for ekspr. fellet skal trekkes vorden av den selvsamme vardiskjeny for rest=fellet.
Er de hensiktsmessig i dette?

De positive grundtakster.

Voss s. 14 - 15.

Jeg henholder mig til mit tidligere og skal bare fuldstændiggjøre dette med ~~flere~~ følgende bemerkninger hentet fra Raumasaken:

„Her har motparten bare en forbundsfælle, nemlig professor Morgenstierne.

Morgenstierne 2. utg. s. 666. - III(2utg) s.68

Aschehoug er mot ham (kap. 59 § 18 beg.)

Tingsret s.196.

Scheel er mot ham, idet han bare anerkjender takstforhøielsen for "den almindelige værdistigning, som skyldes forventningen om at faa en jernbane i nærheten", men forkaster"spekulationspris, som skyldes forventningen om en høi ekspropriationssum". Likeledes forkaster han takst for værdistigning efter hovedsp. 6.

Retspraksis har aldrig anerkjendt motpartens takseringsmaate. Tvertimot har høiesteret uttrykkelig ved dommen av 1900 i Fagernessaken forkastet den.

Rt.1900 s.194.

Det princip jeg her holder paa er følgende:

Naar jernbanen besluttes og endnu naar den kommer med sin ekspropriationsforretning, er endnu ingen eiendom, som den enten vil ekspropriere eller ikke ekspropriere, steget i virkelig bruksværdi. Hverken anlæg eller drift har jo paa det tidspunkt virket til værdiforøkelse. Derimot kan eiendommen være steget i salgspris paa grund av forventning om reel værdi-

forøkelse. Naar det nu gjelder en eiendom, som jernbanen ekspropriserer, saa har den altsaa først git denne eiendom en forøket salgspris, og derefter kommer den og tar denne økede salgspris tilbake ved at ekspropriere eiendommen til takstpriser, som intet hensyn tar til den særlige forøkelse av salgsverdien. Jernbanen har altsaa samtidig git og tat. Men resultatet blir, at naar grundeieren faar den takst, som passet paa eiendommen, naar jernbanen intet hadde git, saa er han stillet likedan, som om jernbanen aldrig var kommet. Han har da faatfuld erstatning for alt sit tap. Til og med har han faat litt ekstra ved efter høiesteretsdommen av 1900 at faa ind "den almindelige værdistigning i distriktet" tillagt. - - ."

Motpartens bemerkninger om Aschehoug s. 14 - 15 er et utpraget eksempel paa en sofistisk og umulig fortolkning.

Likesaa sofistisk er hans fortolkning av det ord "lotterigevinster", som av mig er brukt om de ekstrabeløp, som motparten og Morgenstierne, i strid med grundloven - vil tildele grundeiere utover erstatningen for deres tap. Hvorledes undladelse av at tildele disse ekstrabeløp kan bli lotterigevinster for jernbanen, vil det bli umulig for motparten - trods al hans overfladiske dialektik - at forklare.

Det er forresten fornuftig av motparten, at han ikke indlater sig mere paa sine positive grundtalster. Ti hans og Morgenstiernes lære herom er det bedste vaaben til at slaa ihjel mestbegunstigelsesloven for fradrag for fordeler. Denne konsekvents - som iøvrig er nokraa ubønhørlig - vil nemlig vort folks retsfølelse og vore domstoles juridiske sjøn ikke kunne taale.

Forsaavitt vil professor Morgenstierne vise sig at ha fortjeneester av ekspropriationslærens utvikling her om.

Den nye aastedssession. Voss s. 15 - 16 .

Jeg takker for motpartens deltagelse, naar han beklager, at disse retsmøter ikke bragte mig glæde. Imidlertid er jeg selv ikke allerværst fornøiet med resultatene. Vistnok lykkedes det motparten ved nye skremsler at bevæge ms dene til ikke at besvare det meget grei og enkle spørsmaal c. Han fandt ikke, at hans sammenligningsteori taalte den belysning, som en saadan besvarelse vilde gi. Men ved at plukke sammen en del andre foreliggende oplysninger, og sammenholde disse med de skjønsbesvarelser, jeg har faat, er det lykkes mig at komme et godt stykke ind paa den sammenligning angaaende absolut verdiforholdelse, som jeg tilsigtet ved sp. c. Jeg haaber ihvertfald endelig, at høiesteret ikke vil befatte sig saa meget med spørsmaal 3, at saken blir hjemvist paa advokat Voss's parters bekostning, fordi der savnes materiale til bedømmelse av Kjøterøs og Koklens absolute verdistigning.

Hvad de seneste skjønsbesvarelser har bragt mig er i korthet fremstillet i den tilførsel jeg gjorde den 28. april d. a. og bete net som:

Tillæg til replik angaaende retsgrundsætninger. Jeg henviser dertil og fremlægger vedkommende utskrift.

Bilag 2 hermed s. 23 - 25.

Disse besvarelser fuldstændiggjør jeg her.

For oversigtens skydd skal jeg først opstille samlet en del almindelige forklaringer, som

mændene har git til forstaale se av deres takster :

Se Voss 's sp. r med svar - overtakst-akt s.68 jfr.73-74

a. Ved beregningen av stigningsprocenten i nærheten av Haslemo, Vaaler og Brakskerudfoss stationer (sp. 10 jfr. sp. 2) er den almindelige værdistigning i distriktet (sp. 9 jfr. sp.1), som er sat til 10 %, medtat ved angivelse av procenttallet, saaledes at altsaa f. eks. 20 % ved svaret til sp. 10 betyr 10% utover den almindelige værdistigning.

Se sp. 1 med svar-overretsakt s. 63 jfr.73

b. Det samme gjælder beregningen av værdiforskelsen til mulig fradrag for de enkelte takstnummere. Naar der for tnr. 38 Sole er sat en værdiforskelse til fradrag av 45% betyr dette 35 % utover den almindelige værdistigning.

Se mændenes tillægsbesvarelse til Voss's spørsmaal r- akt s.74 jfr. 68

c. Det samme er tilfældet med den ansatte procentvise værdistigning for sammenligningstomtene Kjøterse og Kolkin.

akt.s.57

Naar der for disse som svar til sp.12 er anslaat en stigning av 75% betyr det altsaa 65% utover den almindelige værdistigning.

Sp. 1, akt si 63 og 73

d. Derimot er den absolute værdistigning til mulig fradrag (sp. 7) beregnet utenfor de 10 % almindelig værdistigning. Naar det saaledes sees, at takstnr. 39, Bogstadplass er steget med kr. 7800, sp. 7, jfr. sp. 1, saa betyr det, at den er steget saa meget utover den almindelige værdistigning, men 10% mere utover den værdi ejendommen vilde hat, hvis jernbanen ikke var kommet.

S. m s.63-64 jfr. s.73

e. De positive grundtakster efter jernbanens alternativ er sat med tillæg av den almindelige værdistigning (sp. 1).

f. De positive grundtakster efter grundejernes al-

Sp. n. s. 64 jfr.s.73

ternativ er sat efter den værdi grunden antages at ha, da ekspropriation fandt sted (altsaa med tillæg ogsaa av den ekstraordinære værdiforøkelse jernbanen bevirket).

Utskrift bil.1 hermed s.2. jfr. utskrift bil.2 hermed s.18 (sp.1)

g. Hverken takstene til fradrag eller de positive grundtakster efter grundejernes alternativ har lagt synderlig vegt paa de stedfundne salg og salgsforhandlinger. Mændene har underkjendt de stedfundne omsætninger og git os sin mening om, hvad der paa ekspropriationstiden kunde være passende pris for de forskjellige arealer.

Utskrift bil.1 hermed s.2. og do. bil.2 hermed s.18 (sp. 2)

De indrømmer, at prisstigningen vilde være"noget " større, dersom der hadde været tat hensyn til de samtidige og efterfølgende omsætninger.

Undertakstakt s.85,89-91 og 91-42.

Det viser sig imidlertid av mit indlæg av 13. novbr. 1912 for undertaksten og de der paaberopte oplysninger, at værdistigningen vilde være umaadelig meget større , dersom mændene hadde tat hensyn til omsætningspriser og salgsforhandlinger.

Se sp. g,overtakstakt s.63 jfr. 73og74 samt sp. V i bil.1 hermed s.3 jfr. bil 2 hermed s. 19

h. Bebyggelsen er ikke medtat ved beregning av værdistigningen hverken ved tnr. 41 (Thea Strand) eller ved sammenligningstomtene Kjøterøe og Kokkin.

Det er blit fastslaat ved tillægsspørsmaal, at det bare er Kjøterøs og Kokkins tomter, som efter mændenes mening procentvis stiger mere i værdi end takstnr. 38 og 39. Derimot stiger ogsaa skrædder

Sp. VI i forandret form, bil.2 hermed s.21og23

Ruuds og landhandler Granlie's nuværende tomter efter mændenes mening noget mere end tnr. 40.

Det viser sig av det fremlagte kart og fremgaar ogsaa av mændenes forklaringer, at Kjøterøs og Kokkins samt Ruuds og Granlie's ejendommer er smaa tomtebruk. Intet jordbruk, om end aldrig saa litet, ansees steget procentvis saa meget i værdi, som takstnr. 38,39 og 40, specielt ikke Lønnerud, frøkenerne Astrups ejendom Vaalbækken eller hotelejer Hofgaards ejendom, hvilke ejendommer motp. har fremhævet.

Se svar til sp. e,bil.hermed s.22-23 og sp. VII samme side

Naar mændene har antat, at de smaa bekvemt beliggende tomtebruk (med den mærkelige undtagelse for Thea Strand) har steget saa stærkt procentvis, saa kommer det naturligvis derav, at her hele ejendommen blir øieblikkelig omsætningsgjenstand som centrumstomt, naar jernbanen kommer, mens de større arealer (jordbrukene) ikke kan i sin helhet tænkes omsat straks, men først efterhaanden i løpet av flere aar.

Men skulde denne omstændighet efter et (saavidt mulig) fornuftig sammenligningsprincip hindre, at jernbanen gis adgang til at betale sin erstatning til ejerne av de større bruk helt eller delvis med den værdistigning , den frembringer ?

Men saa var det selve de takstmæssige undersøkelser angaaende den absolute værdiforøkelse av de uberørte værdistegne tomtebruk i sammenligning med de forskjellige takstnummere.

Hvad mændene selv takserer de nævnte fire tomtebruk til - med og uten den værdiforøkelse som jernbanen har bragt - har det vedlivlig og ustan-

selig agitation lykkes motparten at hindre os i at faa vite, og det skjønt mandene selv kan ha gjort sig det op for at beregne sine procenter.

Vi maa derfor la os nøje med andre oplysninger, som kan gi indirekte vejledning.

Størrelsen av de fire tomter har vi, nemlig

Kjøterø, 16 ar, se overretsakt s. 62 b og 72, sp.d. og svaret dertil

Kokkin 7,3 ar, se samsteds samt paa kartet.

Rud 6,3 ar, se kartet og

Granlis tomt paa kartet betegnet som Kokkins landhandleri, ca. 2 maal stor, se Lauritz Brunoens skr. av 12 d.m. i slutningen.

Bil. 3 hermed

Saa har vi oplysninger angaaende omsetningspriser for forskjellige av disse tomter før jernbanen blev besluttet.

Ruds tomt blev da solgt for 300 kr. ~~xxxxxxxxxx~~

Granlis tomt, kjøpt av Kokkin i 1900 for 600 kroner.

Se herom Ole Th. Hanestads erklæring, fremlagt 10 oktober 1912, samfører Svenne~~bys~~ vidneforklaring, undertakstakt s. 37 nitten, og Brunoen i oplysninger av 12 d.m.

Underretsakt s.61

Bil.3 hermed

Om nogen salgspris for Kokkins tomt paa denne tid ved vi ingenting, heller ikke for Kjøterøs. Derimot vet vi, at Thea Strand paa denne tid kjøpte sine 12,2 ar (9,6 plus 2,6 avstaat til jernbanen) for 300 kr. og at Oline Storskjæret kjøpte sin tomt, som efter kartet er 9 ar for samme pris. Likeledes Christoffersens tomt, 6,3 ar, se kartet.

Kokkins og Kjøterøs tomter vilde vel, om de hadde været solgt før jernbanen blev besluttet, ha betinget en forholdsvis betydelig højere pris pr. ar end de oa 50 kroner, som der betaltes for Ruuds og Christofersens tomter.eller de oa 30 kr. pr. ar som i 1900 betaltes for Granlis nuværende tomt. Det maatte vel for den lille Kokkins tomt i alle fald bli oa 125 kr. pr. ar eller oa 900 kr. for det hele og for den mere end dobbeltm saa store Kjøterøs tomt i alle fald oa 100 kr.. pr. ar.

Regner vi nu med de 75% stigning, som mændene har sat for de to mest værdistegne tomter, saa faar vi

For Kokkin en stigning fra v oa 900 kr. til oa 1575 kroner, altsaa henved 700 kroner

For Kjøterø en stigning fra 1600 kr. til kr. 2790,- altsaa henved 1200 kroner.

Imidlertid er jeg tilbøjelig til at tro, at mændene har forutsat en mindre værdi før ekspropriationen for disse ejendommer end jeg har anført. Dette slutter jeg av hvad der er oplyst om en virkelig kjøpesum efter jernbaneanleggets paabegyndelse for den saakaldte Kokkins tomt. Jeg henviser herom til den av Voss fremlagte ikke underskrevne erklæring sammenholdt med Karl Granlis forklaring, hvorefter denne tomt efternat jernbanearbejderne var paabegyndte, blev solgt til Granli for 1500 kroner. Jfr. ogsaa Brunoens skrivelse bil.3 hermed. Nu har jo mændene altid plejet at sætte sine værdier meget lavere end de " forventnings"- eller " jobbe-priser ", som blev git straks efter og nogen tid utover efterat jernbanen

Undertakstakt s. 60 og 81

blev besluttet og anlagget paabegyndt. Jeg forutsætter at de ogsaa har fulgt denne regel i det her foreliggende tilfælde og slaar derfor deres takst for Kokkins og Kjøterøs tomters værdi før beslutningen om jernbaneanlagget ned til henholdsvis kr. 700 og kr. 1300. Forhøjer man saa med 75% blir beløpene da kr. 1225 og kr. 2225 og stigningene altsaa kr. 525 og kr. 975.

For Ruds tomt hvor baade arealet og den tidligere værdi er mindre og procentstigningen mindre (35 %) vil den absolute værdistigning være aldeles forsvindende ubetydelig - i alle fald ikke mere end et par hundre kroner. Det samme gjælder Granlis nuværende tomt, som vistnok er noget større av areal (2 maal), men hvor til gjengjæld den tidligere grundværdi pr. ar synes at ha været endnu mindre.

Nu skal paa den anden side undersøkes hvad de absolute værdistigninger for de berørte ejendomme ved Vaaler station er. Dette har vi med rene tal i takstene, se svarene til sp. 7, jfr. s. 1. Det er

For tnr. 38, Sole, kr. 1200
" - 39 Bogstadplass kr. 7800
" - 40, Hanestad kr. 600 -

eller rettest, da dette beløp er opstillet med fradrag av den almindelige værdiforhøjelse - 10%, og de nævnte beløp derfor kun utgjør 9/10 av værdistigningen saaledes som jeg har beregnet den for Kokkin m. fl., henholdsvis følgende beløp :

Tnr. 38	kr.	1333,33
" 39	-	8666,67
" 40	-	666,67

I absolut værdiforøkelse blir det i værste fald altsaa bare Kjøterø som vinder med et gan-

ske litet beløp over tnr. 40; ingen vinder over tnr. 38 og 39, og den sidste faar en mangfoldig gange større særfordel end nogen anden.

Kanske motparten nu forstaar, at den absolute værdistigningn kan tillægges betydning, hvis man skulde være tilbøjelig til at dyrke hans sammenligningsprincip eller mestbegunstigelsesprincip ? Det er de absolute pengesummer som har betydning ikke procentsatsene. Holder man sig til uttrykket " særfordel," som motparten fremhever, saa er det selvfølgelig de indvundne værdibeløps størrelse som er særfordeler, ikke deres procentsats.

Iøvrig henviser jeg retten til at læse Brumoens erklæring av 12 d.m. i sammenhæng og derunder ogsaa erindre, at bebyggelse aldrig av skjønsmændene er medtat i deres stigningsberegninger.

Bil. 3 hermed

Omkostningerne. Voss s. 16 - 17.

Jeg fastholder hvad jeg tidligere har sagt. Det er grundeierne, blandt alle landets grundejere netop de ó som advokat Voss representerer, som har foranlediget hele denne vidløftige sak. Desuten har den sidste gjort den endnu vidløftigere ved alle de vanskeligheter han har lagt ivejen for sakens greje og hurtige oplysning.

Det er naturligvis rigtig, hvad motparten sier, at grundejerne har interesse i snarest mulig at faa de penger som efter sakens utfald maatte tilkomme dem. Men dette er ikke noget særegent for denne proces. Det gjælder overalt, at den av partene som tror

at ha et krav gjerne vil ha sit utbytte snarest mulig. Derfor kan det allikevel være ham som har foranlediget saken og som naar saken faar et for ham uheldig utfald kommer til at betale leken, selv om det har kostet en haard og vidløftig kamp for hans motstander at slaa ham. Det er derfor et overordentlig uovervejet og ulogisk ræsonnement advokat Voss fører under sin omkostningsprocedyre.

Det er rigtig, at min ærede motpart har skrevet betydelig mindre end jeg. Men spørsmaalet er om han ogsaa har levert saa meget virkelig stof til de foreliggende spørsmaals løsning.

De indstevnte har ønsket at omstøte landets tidligere gjeldende ret paa ekspropriationsomraadet, men de har gjennem den højesteretssak til hvis anlæg de med jernbanens samtykke fik bevilling ikke opnaadd at faa nogen virkelig avgjørelse. Dette er grunden til de mange opstillede alternativer og til den procedyre som har været ført derom.

Personlig opgjør. Voss s. 17 - 18.

Min ærede motpart ses ikke at ha ment de uttalelser, som har forarget mig, fuldst saa ilde som de var sagt. Men ogsaa den opfatning fra hans parter, at ingeniører, skjønsmænd og jernbanens sakfører ikke skulde ha hat aapent øre for deres fremstilling i 1908 er fuldstændig fejlagtig. Det er de nye ideer som opkom fra enkelte av de voterende i højesteret som har bragt ham paa denne tanke, og som ogsaa ellers

i denne sak til upligt har været brukt for at kaste skygge over de tidligere skjæn og over jernbanens optræden.

Det er heller ikke rigtig, at jeg har optraadt " provokatorisk " likeoverfor grundejerne og min ærede motpart. Likeoverfor den sisste har jeg optraadt med stor taalmodighet, og hvad grundejerne angaar, har det været nødvendig, særlig naar de møtte saa sterkt rustet med sakfører, at paavise, at forskjellige av deres anbringender var urigtige.

Jeg fastholder altsaa min paastand i alle punkter.

Kristiania 15 septbr. 1914

Ærbødigst

Ammons Schjødt.

Til retten!

Trettelagt 16/9. 1914

J. B. Krohg.

Saaledes at være overensstemmende med det fremlagte og protokollerte bekræftes under haand og embeds segl.

Da saken vedkommer Norges Statsbaner, er intet betalt til Statskassen for behandling og beskrivning. –

Tolör sorenskriverembede den 20 juli 1915.

Karl Stenerud
eder.